

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και το
Άσυλο σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ»

Φοιτήτρια: Μαγδαληνή Σ. Ρούμπου
Επιβλέπουσα: Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Όλγα Τσόλκα

Αθήνα, 2018

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

Δηλώνω ότι η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δε χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω δε όλες τις προβλεπόμενες νομικές και διοικητικές συνέπειες, σε περίπτωση που η εργασία μου τυχόν αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής.

Η δηλούσα

Μαγδαληνή Σ. Ρούμπου

Copyright © Μαγδαληνή Ρούμπου, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στο Βασίλη μου και τη Σταυριάνα μου

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα την εργασία Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Όλγα Τσόλκα, για την καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές, τις παρατηρήσεις και τη θετική της ενέργεια σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας.

Θα ήθελα επίσης να εκφράσω εκ των προτέρων τις ευχαριστίες μου στα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής για το χρόνο τους, τις υποδείξεις και τις παρατηρήσεις τους επί της εργασίας μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ολόψυχα τα μέλη της οικογένειάς μου για την αμέριστη και πολύτιμη συμπαράστασή τους, ηθική και ψυχολογική, και κυρίως τα παιδιά μου, που αποτελούν πηγή δύναμης και έμπνευσης για μένα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	8
ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ.....	10
A. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΥΤΗΣ.....	11
A1. Ιστορικά στοιχεία	12
I. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς.....	12
II. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ.....	14
A2. Η ιδιαιτερότητα της εμφύτευσης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ .	18
I. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ, η κρατική κυριαρχία και τα θεμελιώδη δικαιώματα	18
II. Τα δομικά στοιχεία της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ποινικό δίκαιο	19
B. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΕΣ.....	22
B1. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στην απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ.....	23
I. Η αμοιβαία αναγνώριση και τα θεμελιώδη δικαιώματα στην απόφαση - πλαίσιο	24
II. Αποκλίσεις από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στην απόφαση – πλαίσιο	27
1. Η ρητή πρόβλεψη υποχρεωτικής και προαιρετικής άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ..	27
2. Τα θεμελιώδη δικαιώματα ως (άρρητο) όριο στην εκτέλεση του ΕΕΣ – η επιφύλαξη ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης.....	29
III. ΕΕΣ και συνταγματική παράδοση των κρατών μελών.....	32
B2. Η νομολογιακή έκφραση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΕΕΣ	35
I. Οι «ευαίσθητες κεραίες» του ΕΔΔΑ και η αρχική θέση του ΔΕΕ.....	35
1. Το ΕΔΔΑ και ο κατ’ εξαίρεση περιορισμός της διεθνούς συνεργασίας.....	35
2. Το ΔΕΕ και η σχεδόν αυτόματη εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης.....	38
II. Μεταστροφή της νομολογίας του ΔΕΕ προς χάριν των θεμελιωδών δικαιωμάτων ...	41
1. Η εμβληματική απόφαση Aranyosi - Căldăraru	41
2. Η μετά την Aranyosi - Căldăraru νομολογία του ΔΕΕ	43
Γ. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΑΣΥΛΟ	49
Γ1. Η αμοιβαία αναγνώριση στο άσυλο και το τεκμήριο της ασφαλούς χώρας.....	50
I. Το διεθνές πλαίσιο προστασίας των προσφύγων και των αιτούντων ασύλου	50

1. Οι γενικές διατάξεις προστασίας στο διεθνές δίκαιο.....	51
2. Η αρχή της μη επαναπροώθησης και η έννοια της ασφαλούς χώρας στις ειδικές διατάξεις προστασίας στο διεθνές δίκαιο	52
II. Το ενωσιακό δίκαιο ασύλου	54
1. Από το διακυβερνητισμό του Σένγκεν προς την κοινοτικοποίηση της Λισαβόνας. 55	
2. Ειδικότερα η αμοιβαία αναγνώριση στο Σύστημα Δουβλίνο	58
2α. Γενικές αρχές του Κανονισμού Δουβλίνο II	58
2β. Η αμφισβήτηση του τεκμηρίου της ασφαλούς χώρας στο Δουβλίνο II.....	59
Γ2. Ιχνηλατώντας τη νομολογία ως προς το τεκμήριο της ασφαλούς χώρας	62
I. Οι αποφάσεις – σταθμοί του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ.....	62
1. Η εκ του ΕΔΔΑ πρόκληση δια της απόφασης M.S.S.....	63
2. Η απόκριση του ΔΕΕ δια της απόφασης NS και ME	65
2 ^α . Παρουσίαση της απόφασης	65
2β. Το απόσταγμα της απόφασης.....	68
II. Η αξιολόγηση και ο αντίκτυπος του διαλόγου ΕΔΔΑ - ΔΕΕ	69
1. Η παραπληρωματικότητα των ως άνω αποφάσεων - σταθμών	70
2. Ο αντίκτυπος στη νομολογία και τη νομοθεσία	71
2 ^α . Σε επίπεδο νομολογιακό	71
2β. Σε επίπεδο νομοθεσίας	74
Γ3. Η υποφωτισμένη θετική μορφή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο άσυλο.....	75
ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ	79
Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία	82

Περίληψη

Οι ρίζες της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης βρίσκονται στις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς. Αφού αποδείχθηκε χρήσιμη η αρχή αυτή στην προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην ενιαία αγορά, μεταφυτεύθηκε στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ), προκειμένου οι αποφάσεις των εθνικών αρχών να αναγνωρίζονται και να εκτελούνται από τις αρχές άλλου κράτους μέλους με το ελάχιστο της τυπικότητας και με περιορισμένους λόγους άρνησης εκ μέρους του κράτους μέλους εκτέλεσης της απόφασης.

Στον τομέα του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (ΕΕΣ) η απόφαση – πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ που το θεσμοθέτησε, συνιστά το πρώτο μέτρο υιοθέτησης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ποινικό δίκαιο, προς το σκοπό επίτευξης μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας δίωξης του εγκλήματος και απλοποίησης της διαδικασίας δίωξης και εκτέλεσης ποινής. Στο πλαίσιο αυτό η αμοιβαία αναγνώριση προς το σκοπό εδραίωσης του ΧΕΑΔ αναμετράται με την ανάγκη προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου.

Αυτή η αναμέτρηση αποτυπώνεται εύγλωττα τόσο στις διατάξεις της απόφασης – πλαίσιο περί υποχρεωτικών και προαιρετικών λόγων άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ όσο και στη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ.

Αναφορικά δε με την πολιτική ασύλου, που επίσης εντάσσεται στο ΧΕΑΔ, η αμοιβαία αναγνώριση αποτελεί κι εδώ προϋπόθεση για τη λειτουργία του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου και εκφράζεται μέσω του τεκμηρίου της ασφαλούς χώρας, το οποίο αποτυπώθηκε στον Κανονισμό Δουβλίνο II και κατέστη μαχητό χάρη στα αυξημένα αντανεκλαστικά του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, σε περιπτώσεις κινδύνου προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο διάλογος που αναπτύχθηκε στα ανωτέρω θέματα μεταξύ Στρασβούργου και Λουξεμβούργου, μετά από διάφορες διακυμάνσεις, αναδεικνύει ακριβώς την ανάγκη προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και οριοθέτησης της εμβέλειας της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Λέξεις – κλειδιά

Αμοιβαία αναγνώριση, Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, Άσυλο, θεμελιώδη δικαιώματα, ασφαλής χώρα

Mutual recognition in the European Arrest Warrant and in Asylum according to the jurisprudence of the ECHR and CJEU

Magdalini S. Roumpou

Abstract

The roots of the principle of mutual recognition are found within the freedoms of the internal market.

Therefore, since this principle was proven useful in promoting European integration in the single market, it was transplanted in the area of freedom, security and justice (AFSJ), so that decisions of national authorities to be recognized and implemented by the authorities of another Member State with the minimum of formalities and with limited grounds for refusal by the Member State implementing the decision.

In the field of European Arrest Warrant (EAW) the Framework Decision 2002/584/JHA is the first measure to adopt the principle of mutual recognition in criminal law, for the purpose of achieving greater effectiveness in prosecuting crime and simplifying the process of prosecution and penalty execution. In this context, mutual recognition for the purpose of grounding the AFSJ is countered with the need to defend the fundamental rights of the requested person.

This confrontation is eloquently reflected both in the provisions of the Framework Decision on compulsory and optional reasons to refuse the execution of a EAW and in the jurisprudence of the ECHR and the CJEU.

With regards to the asylum policy, mutual recognition is also a precondition for the functioning of the Common European Asylum System and is expressed through the presumption of safe country, as it has been reflected in the Dublin II Regulation and became rebuttable thanks to the augmented reflex of the ECHR and the CJEU in case the fundamental rights are in danger.

The dialogue, that has been developed between Strasbourg and Luxembourg, following various fluctuations, highlights the need to defend fundamental rights and to define the scope of the principle of mutual recognition.

Keywords

Mutual Recognition, European Arrest Warrant, Asylum, Fundamental Rights, Safe Country

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Η αμοιβαία αναγνώριση έχει παραλληλισθεί με ένα «ταξίδι στο άγνωστο»¹, όπου οι εθνικές αρχές είναι κατ' αρχήν υποχρεωμένες να αναγνωρίσουν πρότυπα, διαδικασίες ή αποφάσεις των αρχών άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) στη βάση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης με όσο το δυνατό λιγότερες διατυπώσεις.

Στην παρούσα εργασία θα επικεντρωθούμε στην αρχή αυτή στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (εφεξής ΧΕΑΔ) της ΕΕ. Οι ρίζες της αρχής αυτής βρίσκονταν στις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς, εν συνεχεία δε εισήχθη στο ΧΕΑΔ λόγω της ανάγκης διαχείρισης του πλουραλισμού των νομικών παραδόσεων των κρατών μελών σε έναν τομέα, που αγγίζει τον πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας.

Στο ΧΕΑΔ συγκεκριμένα εντάσσονται η συνεργασία των δικαστικών αρχών σε αστικές και ποινικές υποθέσεις, η αστυνομική συνεργασία, καθώς και οι τομείς του ασύλου και της μετανάστευσης και οι θεωρήσεις για πολίτες τρίτων χωρών.

Εν προκειμένω, αφού αναλυθεί το πέρασμα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης από την ελεύθερη αγορά στο ΧΕΑΔ, θα γίνει μία προσπάθεια καταγραφής της εφαρμογής αυτής στο Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (εφεξής ΕΕΣ), δεδομένου ότι αφενός η απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ εγκαινίασε την εφαρμογή της αρχής αυτής στο ΧΕΑΔ εντός της ΕΕ και αφετέρου η νομολογία του ΔΕΕ βρίθει αποφάσεων που ερμηνεύουν και κάποιες φορές περιορίζουν την αρχή αυτή χάριν προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και στο άσυλο, δεδομένου ότι είναι ένας τομέας του ΧΕΑΔ, όπου τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι υπό διακινδύνευση, και όπου το ΕΔΔΑ έδειξε το δρόμο για την αποτελεσματικότερη προστασία τους, παραμερίζοντας κατά περίπτωση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

¹ Mitsilegas V., The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU (2006) 43 Common Market Law Review, Issue 5, σ. 1282.

Α. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης εξυπηρετεί την ανάγκη διαχείρισης της πολυμορφίας των νομικών συστημάτων των κρατών μελών της ΕΕ. Δε συνιστά όμως τη μοναδική επιλογή για τη διαχείριση του πλουραλισμού, καθώς έχουν αναπτυχθεί **δύο ακόμη μοντέλα**² για το σκοπό αυτό: η εθνική ρύθμιση ή αρχή της εδαφικότητας και η εναρμόνιση.

Αναφορικά με την εθνική ρύθμιση ή την αρχή της εδαφικότητας, η οποία έχει στο επίκεντρο τη διαφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας, κάθε κράτος μπορεί να αρνηθεί να εφαρμόσει ό,τι δε συνάδει με τα κριτήρια που το ίδιο έχει θέσει. Πρόκειται κατ' ουσίαν για το μοντέλο της διεθνούς συνεργασίας, το οποίο είναι μάλλον ξεπερασμένο και αδύναμο να ανταποκριθεί στις ανάγκες ανάπτυξης ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Από την άλλη μεριά, το μοντέλο της εναρμόνισης, το οποίο παραπέμπει σε ένα υπερεθνικό σχήμα, επιτρέπει την εφαρμογή κοινών κανόνων μεταξύ των κρατών μελών. Για τη λειτουργία αυτού του μοντέλου απαιτείται μια κοινή ποινική κουλτούρα μεταξύ των κρατών μελών, που όμως είναι δύσκολο να επιτευχθεί, καθώς το ποινικό δίκαιο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τον πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας και για το λόγο αυτό σθεναρά αντιστεκόμενο στην τάση διεθνοποίησης του δικαίου.

Προκειμένου να φωτισθεί καλύτερα ο λόγος για τον οποίο η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης εμφυτεύθηκε στο ΧΕΑΔ, αναπτύσσεται στο παρόν κεφάλαιο η ιστορική διαδρομή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης από την εσωτερική αγορά στο ΧΕΑΔ, αναδεικνύονται οι ιδιαιτερότητες της υιοθέτησης της αρχής στο ΧΕΑΔ, με έμφαση στο χώρο του ποινικού δικαίου και του ασύλου, που αποτελούν άλλωστε και τους βασικούς άξονες της παρούσας εργασίας, και τέλος αναλύονται οι προϋποθέσεις της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, απαραίτητες για την αποτελεσματική εφαρμογή της.

² Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009, σελ. 125.

A1. Ιστορικά στοιχεία

Όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, αν θέλαμε να ξεχωρίσουμε τα σημεία – σταθμούς στην πορεία της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ενωσιακό δίκαιο, στο μεν πεδίο της κοινής αγοράς είναι η απόφαση *Cassis de Dijon*. Στη συνέχεια, η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προέβη σε ανακοίνωση ερμηνευτική της απόφασης αυτής, αναγνωρίζοντας τον κεντρικό ρόλο της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, προς το σκοπό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, χωρίς να είναι αναγκαία η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών³. Ειδικότερα, σύμφωνα με την αρχή αυτή, ένα προϊόν που έχει κατασκευασθεί νόμιμα σε ένα κράτος μέλος, μπορεί να πωλείται σε άλλο κράτος μέλος, κι αν ακόμη οι τεχνικές ή ποιοτικές προδιαγραφές διαφέρουν από εκείνες που το κράτος αυτό επιβάλλει στα δικά του προϊόντα.

Στο δε ΧΕΑΔ, καθοριστικής σημασίας ήταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε⁴, όπου τονίσθηκε ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι ο ακρογωνιαίος λίθος για τη δημιουργία του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης και τη διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας σε πολιτικές και ποινικές υποθέσεις.

I. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς

Στις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς και το εξωτερικό εμπόριο η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης συνιστά τον συμβατικό κανόνα μεταξύ κρατών, περί μεταφοράς ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων μεταξύ κρατών μελών⁵, υπό την έννοια, αν ένα προϊόν μπορεί να παραχθεί και να κυκλοφορήσει ελεύθερα σε ένα κράτος μέλος, τότε μπορεί να πουληθεί το ίδιο ελεύθερα σε κάθε άλλο κράτος μέλος, χωρίς να ελέγχεται αν το προϊόν αυτό τηρεί και καλύπτει τους κανονισμούς και τις προϋποθέσεις των άλλων κρατών μελών.

Η απόφαση – σταθμός, από την οποία έλκει την καταγωγή της η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι η **διάσημη απόφαση *Cassis de Dijon***⁶. Στην υπόθεση αυτή, το

³ Ανακοίνωση της Επιτροπής για τη συνέχεια που θα δοθεί στην απόφαση του ΔΕΚ της 20.02.1979 για την υπόθεση 120/78, ΕΕ C 256/2, 03.10.1980. Περισσότερα στο Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 144.

⁴ Συμπεράσματα της Προεδρίας, αρ. 33 και 35-37.

⁵ Horng Der-Chin, *The principle of Mutual Recognition – The European Union's Practice and Development*, *World Competition* 1999, Issue 2, σελ.135.

⁶ ΔΕΚ 120/78, Rewe – Zentral AG κατά Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, Συλλ. Νομολ. 1979, σελ. 321: Μία γαλλική εταιρεία ήθελε να πωλήσει το ομώνυμο λικέρ στη Γερμανία, το οποίο

ΔΕΚ έκρινε περί της εξωεδαφικότητας της ισχύος των νόμων ενός κράτους μέλους και συγκεκριμένα ότι «δεν υπάρχει κανένας βάσιμος λόγος για τη μη εισαγωγή αλκοολούχων ποτών σε κάποιο κράτος μέλος, εφόσον αυτά έχουν παραχθεί και διατεθεί στην αγορά νόμιμα σε ένα άλλο κράτος μέλος». Επίσης, το δικαστήριο δέχθηκε τη δυνατότητα ύπαρξης εξαιρέσεων και απόκλισης από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, αλλά μόνον εφόσον τούτο επιβάλλεται λόγω «επιτακτικών αναγκών». Συγκεκριμένα, γίνονται δεκτοί φραγμοί στη διακίνηση προϊόντων και υπηρεσιών, μόνον αν οι φραγμοί αυτοί είναι απολύτως αναγκαίοι⁷.

Η απόφαση αυτή αποτέλεσε την αφετηρία μιας νέας πολιτικής, αυτής της αμοιβαίας αναγνώρισης, ως αντισταθμίسمatos στη δυσλειτουργική διαδικασία της εναρμόνισης, αφού η ομοφωνία χαρακτήριζε τις διαδικασίες λήψης απόφασης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εκείνη την εποχή⁸.

Διαδραμόντος του χρόνου, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης έχει επεκταθεί σε προϊόντα και υπηρεσίες εντός της ΕΕ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Οδηγία 2005/36⁹, περί αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων, για τα οποία ισχύει η αυτόματη αμοιβαία αναγνώριση.

Επίσης, στον τομέα της **δικαστικής συνεργασίας** σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, η Συνθήκη του Άμστερνταμ προέβλεπε στα ά. 61 γ και 65 ότι η βελτίωση και απλούστευση της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις συνιστά μέτρο απαραίτητο για τη σωστή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Το μέτρο αυτό πραγματοποιήθηκε από τον Κανονισμό 44/2001, ο οποίος καθιέρωσε το γενικό σύστημα αναγνώρισης αστικών και εμπορικών αποφάσεων και συνεπάγεται σεβασμό στις δικαστικές αποφάσεις των κρατών μελών και ταχεία και απλή διαδικασία αναγνώρισης και εκτέλεσης αυτών.

Ήταν άλλωστε αναγκαίο να θεσπισθούν ενιαίοι κανόνες σε περίπτωση σύγκρουσης δικαιοδοσίας σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις και να επιταχυνθεί η διαδικασία

είχε περιεκτικότητα σε αλκοόλ μεταξύ 15% και 20%. Παρόλα αυτά σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, η ελάχιστη περιεκτικότητα σε αλκοόλ έπρεπε να φτάνει στο 32%.

⁷ Το Δικαστήριο έχει ορίσει ως τέτοιους τη δημόσια υγεία, την προστασία των καταναλωτών ή του περιβάλλοντος, την αποτελεσματική οικονομική εποπτεία και την καλή διεξαγωγή των εμπορικών συναλλαγών (σκ. 12 της απόφασης Cassis de Dijon).

⁸ Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 9.

⁹ Η ως άνω οδηγία ενοποίησε τις τρεις προηγούμενες Οδηγίες για την αμοιβαία αναγνώριση, ήτοι του 1989, 1992 και 1999 και τις 12 τομεακές οδηγίες.

αναγνώρισης και εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων, προκειμένου να προωθηθεί η εσωτερική αγορά.

Δέον να διευκρινισθεί ότι ο Κανονισμός αυτός δεν προέβλεπε αυτόματη αναγνώριση, αλλά έδινε το δικαίωμα στο δικαστή να αρνηθεί την αναγνώριση, κυρίως για λόγους δημόσιας τάξης, όρος που αφορά και σε ζητήματα προσβολής ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰. Η δυνατότητα αυτή του δικαστή λειτουργεί ως «βαλβίδα ασφαλείας»¹¹, προκειμένου να αποφευχθεί η πλήρης αυτοματοποίηση της εσωτερικής αγοράς.

II. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ

Η θέσπιση ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης αποτελεί σχετικά πρόσφατη επιδίωξη της ΕΕ.

Οι βάσεις για τη συνεργασία των κρατών μελών στο πλαίσιο του λεγόμενου τρίτου πυλώνα στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων τέθηκαν για πρώτη φορά με τη **Συνθήκη του Μάαστριχτ** το 1992¹², η οποία μέσα σε ένα σχεδόν αποκλειστικά διακυβερνητικό πλαίσιο προέβλεπε ότι «τα κράτη μέλη θεωρούν τους τομείς (αυτούς) ως θέματα κοινού ενδιαφέροντος»¹³ και για το λόγο αυτό «αλληλοενημερώνονται και συνεννοούνται στα πλαίσια του Συμβουλίου, προκειμένου να συντονίσουν τη δράση τους»¹⁴.

Τα ουσιαστικά θεμέλια όμως για τη δημιουργία του ΧΕΑΔ εντός της ΕΕ έθεσε η **Συνθήκη του Άμστερνταμ** το 1997¹⁵, η οποία επέκτεινε και εν μέρει «κοινοτικοποίησε» τις πολιτικές στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων, και τις προήγαγε σε στόχο της Συνθήκης. Μάλιστα, στο ά. 2 προβλεπόταν ότι «Η Ένωση θέτει ως στόχους: ... να διατηρήσει και να αναπτύξει την Ένωση ως χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε συνδυασμό με κατάλληλα

¹⁰ Αυτό αντιμετώπισε το ΔΕΚ στην υπόθεση Krombach (C 7/98), όπου το Δικαστήριο δέχθηκε ότι τα γερμανικά δικαστήρια μπορούσαν να μην αναγνωρίσουν γαλλική απόφαση, λόγω μη επαρκούς προστασίας του δικαιώματος υπεράσπισης του κατηγορουμένου στο κράτος προέλευσης.

¹¹ Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 13.

¹² Συνθήκη για την ΕΕ (Συνθήκη του Μάαστριχτ), Τίτλος VI – Διατάξεις σχετικά με τη συνεργασία στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων, ά. Κ1 – Κ9 (ΕΕ 1992 C 191/1).

¹³ Συνθήκη του Μάαστριχτ, ά. Κ.1.

¹⁴ Συνθήκη του Μάαστριχτ, ά. Κ.3, παρ. 1.

¹⁵ Προοίμιο και ά. 5 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, OJ C 340 10.11.1997.

μέτρα, όσον αφορά στους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο, τη μετανάστευση και την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας»¹⁶.

Τον επόμενο χρόνο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Κάρντιφ ζήτησε από το Συμβούλιο να προσδιορίσει το πεδίο ευρύτερης αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων που εκδίδονται από τα δικαστήρια των κρατών μελών της ΕΕ¹⁷, καταλήγοντας ότι ήταν «απαραίτητο να ενισχυθεί η δυνατότητα συνεργασίας των εθνικών νομικών συστημάτων».

Καθοριστικής σημασίας ήταν αργότερα το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε**¹⁸, όπου τονίστηκε ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι ο ακρογωνιαίος λίθος για τη δημιουργία του ΧΕΑΔ και τη διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας σε πολιτικές και ποινικές υποθέσεις. Προς το σκοπό αυτό, ζητήθηκε από την Επιτροπή και το Συμβούλιο να υιοθετήσουν μέχρι το Δεκέμβριο 2000 ένα πρόγραμμα μέτρων για την υλοποίηση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Πράγματι, τον Ιούλιο 2000 το Συμβούλιο υιοθέτησε μετά από πρόταση της Επιτροπής ένα Πρόγραμμα 24 μέτρων για την εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης¹⁹.

Εν συνεχεία, η **Συνθήκη της Λισαβόνας**, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 01.12.2009, μετά από μια δεκαετία θεσμικών περιπετειών του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, έθεσε ως στόχο τη δημιουργία ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα, όπου θα κυκλοφορούν ελεύθερα οι πολίτες της Ένωσης, αλλά και πολίτες τρίτων χωρών. Ειδικότερα, η Συνθήκη της Λισαβόνας προβλέπει **ρητά** ότι η αμοιβαία αναγνώριση θα είναι ο θεμέλιος λίθος της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις (άρ. 69^A της Συνθήκης), με την αμοιβαία αναγνώριση να

¹⁶ Όμως ο χώρος αυτός στη Συνθήκη του Άμστερνταμ είχε επιμερισθεί ανάμεσα στον παλαιό τίτλο IV της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα «θεωρήσεις, άσυλο, μετανάστευση και άλλες πολιτικές σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων» και τον τίτλο VI της Συνθήκης για την ΕΕ «διατάξεις για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις», που αποτελούσε το τελευταίο τμήμα του παλαιού τρίτου πυλώνα. Η διαίρεση αυτή είχε κατακριθεί για την καθυστέρηση στην υλοποίηση των πολιτικών της ΕΕ στον τομέα αυτό (βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Εξαμηνιαία ενημέρωση του πίνακα αποτελεσμάτων για την παρακολούθηση της προόδου όσον αφορά στη δημιουργία χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης στην ΕΕ, δεύτερο εξάμηνο 2011, COM 2001 628, Βρυξέλλες, 30.10.2001, σελ. 7) και για το λόγο αυτό η κατάργηση του τρίτου πυλώνα και η εισαγωγή της κοινοτικής μεθόδου στο σύνολο των σχετικών πολιτικών θεωρήθηκε ως προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων δημιουργίας του ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

¹⁷ Συμπεράσματα Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 15-16.06.1998, σημ. 39.

¹⁸ Συμπεράσματα της Προεδρίας, αρ. 33 και 35-37.

¹⁹ Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, OJ C 012, 15.01.2001.

αναδεικνύεται έτσι νικήτρια έναντι της εναρμόνισης²⁰. Επιπλέον, οι κυριότερες αλλαγές στο χώρο αυτό με τη Συνθήκη της Λισαβόνας εντοπίζονται στα εξής²¹:

- Ενοποίηση των σχετικών αρμοδιοτήτων της ΕΕ κάτω από έναν τίτλο και με ενιαίες διαδικασίες, τερματίζοντας τη διάσπαση του χώρου που είχε επέλθει με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ ανάμεσα σε ένα κοινοτικό και διακυβερνητικό πυλώνα.
- Υιοθέτηση για όλο το ΧΕΑΔ των κοινοτικών νομικών πράξεων (κανονισμοί και Οδηγίες) και κατάργηση των ειδικών νομικών πράξεων του τρίτου πυλώνα (αποφάσεις και αποφάσεις πλαίσιο).
- Διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ, η οποία αποκτά συντρέχουσα αρμοδιότητα στον τομέα αυτό (άρ. 4 ΣΛΕΕ)²².
- Ενίσχυση του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με την καθιέρωση της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας για όλες σχεδόν τις πράξεις που εντάσσονται στο ΧΕΑΔ και καθιέρωση του κανόνα της ειδικής πλειοψηφίας αντί της ομοφωνίας στη λήψη αποφάσεων στο Συμβούλιο σχεδόν παντού.
- Διεύρυνση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου της Ένωσης σε όλες σχεδόν τις νομικές πράξεις που εκδίδονται βάσει των διατάξεων για το χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης²³.

Το δε πρόγραμμα της Στοκχόλμης προωθεί την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης τονίζοντας μάλιστα ότι «η εναρμόνιση χρησιμεύει μόνο για τη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης»²⁴.

Στο μεταξύ, εκτός Συνθηκών, υιοθετήθηκαν διάφορα νομοθετήματα για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ, με **ναυαρχίδα την απόφαση – πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης**. Η απόφαση – πλαίσιο

²⁰ Mitsilegas V., *EU Criminal Law*, Oxford, Hart Publishing, 2009, σελ. 156.

²¹ Παπαγεωργίου Ιω., *Το άσυλο και η μετανάστευση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, ΕΕυρΔ 4:2010, σελ. 500.

²² Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο αρ. 25 «όταν η Ένωση αναλαμβάνει δράση σε συγκεκριμένο τομέα, το πεδίο άσκησης αυτής της αρμοδιότητας καλύπτει μόνο τα στοιχεία που διέπονται από την εν λόγω πράξη της Ένωσης και συνεπώς δεν καλύπτει ολόκληρο τον τομέα».

²³ Το Δικαστήριο της Ένωσης έχει δικαίωμα να αποφαινεται για όλα τα ζητήματα που αφορούν στο χώρο, χωρίς τους περιορισμούς της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Ειδικότερα, η τελευταία περιόριζε την εξουσία του ΔΕΚ να αποφαινεται μέσω προδικαστικών ερωτημάτων σε ζητήματα του κοινοτικοποιημένου τμήματος του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, μόνο σε υποθέσεις εκκρεμείς ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, άρ. 68 (πρώην 73) παρ. 1 Συνθήκης Άμστερνταμ.

²⁴ Πρόγραμμα της Στοκχόλμης – Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί κι προστατεύει τους πολίτες, Βρυξέλλες, 02.12.2009, 17024/09 (παρουσιάζει τις νέες προτεραιότητες για το διάστημα 2010 – 2014).

αυτή συνιστά «το πρώτο και πιο συμβολικό»²⁵ μέχρι σήμερα μέτρο, που έχει τεθεί σε εφαρμογή σε όλα τα κράτη μέλη, και θεωρήθηκε η απόδειξη της ύπαρξης (ή ανυπαρξίας) της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών²⁶.

Πέραν αυτής, στα πρώτα νομοθετήματα βασισμένα στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ανήκει η απόφαση – πλαίσιο 2006/783/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 06.10.2006 σχετικά με την εφαρμογή της αρχής στις αποφάσεις δήμευσης, η απόφαση – πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 24.02.2005 για τη δήμευση προϊόντων, οργάνων και περιουσιακών στοιχείων του εγκλήματος και η απόφαση – πλαίσιο 2005/214/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 24.02.2005 σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών.

Ακολούθησε μία δεύτερη δέσμη νομοθετημάτων, ανάμεσα στα οποία η απόφαση – πλαίσιο 208/978/ΔΕΥ της 18.12.2008 σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες, έχοντας ως σκοπό τη διευκόλυνση της αποδοχής αποδεικτικών στοιχείων που έχουν συγκεντρωθεί στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, ήτοι την «ελεύθερη μετακίνηση αποδεικτικών στοιχείων στην ΕΕ»²⁷.

Εσχάτως, δε, εξεδόθη ο Κανονισμός 2018/1805 σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων δέσμευσης και δήμευσης²⁸, προς αντικατάσταση των προγενέστερων αποφάσεων – πλαίσιο για τη δέσμευση και τη δήμευση, οι οποίες θεωρήθηκαν ξεπερασμένες.

²⁵ Έκθεση της Επιτροπής βάσει του ά. 34 της απόφασης – πλαίσιο του Συμβουλίου της 13.06.2002 για το ΕΕΣ και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, COM (2005) 63 final, Βρυξέλλες, 23.02.2005, σ. 2, παρ. 1.

²⁶ Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 20.

²⁷ Αναλυτικότερα στον Καρανικόλα Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη* όπ. π. σελ. 16 επ. Άλλο νομοθέτημα σχετικά είναι η απόφαση – πλαίσιο 2008/947/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 27.11.2008 περί της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε δικαστικές αποφάσεις και αποφάσεις αναστολής εκτέλεσης ποινής ή απόλυσης υπό όρους, όπως και η απόφαση – πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 27.11.2008 σχετικά με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις, που επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας. Ακόμη, στη δεύτερη δέσμη μέτρων ανήκει και η απόφαση πλαίσιο 2008/675/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 24.07.2008 για τη συνεκτίμηση των καταδικαστικών αποφάσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, και η απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26.02.2009 για η θέσπιση κοινών κανόνων αναγνώρισης και εκτέλεσης ερήμην καταδικαστικών αποφάσεων.

²⁸ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1805 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Νοεμβρίου 2018, Η δήμευση των περιουσιακών στοιχείων που αποκτώνται με εγκληματικές δραστηριότητες είναι ένα πολύ αποτελεσματικό εργαλείο για την καταπολέμηση του εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Επί του παρόντος εκτιμάται ότι ποσοστό 98,9% των πιθανών κερδών από εγκληματικές δραστηριότητες δεν δημεύεται αλλά παραμένει στη διάθεση των εγκληματιών.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.303.01.0001.01.ELL&toc=OJ:L:2018:303:TOC

Από την ανωτέρω νομοθετική δραστηριότητα αναδεικνύεται η εμφύτευση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ. Αυτό το εγχείρημα έχει ιδιαίτερα γνωρίσματα, στα οποία αναφερόμαστε κατωτέρω.

A2. Η ιδιαιτερότητα της εμφύτευσης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ

Η εμφύτευση της αμοιβαίας αναγνώρισης από την ενιαία αγορά στον τρίτο πυλώνα για την ολοκλήρωση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση θεσμικού ισομορφισμού, όπως υποστηρίχθηκε²⁹ και έχει κάποιες ιδιαιτερότητες, στις οποίες αναφερόμαστε κατωτέρω αναλυτικά, λόγω της συνάφειας του ΧΕΑΔ με το ευαίσθητο στοιχείο της κρατικής κυριαρχίας.

I. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ, η κρατική κυριαρχία και τα θεμελιώδη δικαιώματα

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης χαρακτηρίστηκε ως «μηχανή ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον τομέα του ποινικού δικαίου»³⁰, για να διευκολύνει τη συνεργασία των κρατών μελών, χωρίς να απαιτείται εναρμόνιση των εθνικών ποινικών δικαίων αυτών, λαμβάνοντας υπ' όψιν την κρατική κυριαρχία και αυτονομία των ποινικών συστημάτων των κρατών μελών. Από την άλλη μεριά, δεδομένου ότι κατ' εφαρμογή της αρχής αυτής οι εθνικές αρχές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης καλούνται να αναγνωρίσουν ως ισοδύναμες αποφάσεις δικαστηρίων άλλων κρατών μελών στο πλαίσιο διαφορετικών νομικών συστημάτων, η λειτουργία της αρχής αυτής περιπλέκεται λαμβανομένων υπ' όψιν των ασύμβατων πολλές φορές συστημάτων ποινικής δικαιοσύνης των κρατών μελών.

Κι ενώ μπορεί να είναι σχετικά εύκολη η εφαρμογή αλλοδαπού δικαίου στο πλαίσιο ρύθμισης τεχνικών προδιαγραφών και προτύπων σχετικά με προϊόντα, είναι τελείως διαφορετικό ζήτημα η εκτέλεση αλλοδαπής ποινικής απόφασης, όπου δεν εμπλέκεται μόνο η σχέση πολίτη – κράτους, αλλά και η ίδια η προσωπική ελευθερία του ατόμου και τα θεμελιώδη δικαιώματά του.

Πιο συγκεκριμένα, ενώ στην εσωτερική αγορά σκοπός είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους και της ευελιξίας της αγοράς και τα ατομικά δικαιώματα δεν είναι στο

²⁹ Lavenex S., *Mutual recognition and the monopoly of force: limits of the single market analogy*, JEPP 2007, 762.

³⁰ Μουζιάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 203.

επίκεντρο, στο ποινικό δίκαιο η άσκηση κρατικής εξουσίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων. Επίσης, η αμοιβαία αναγνώριση στην εσωτερική αγορά δεν απαιτεί μεγάλες νομοθετικές αλλαγές στο εσωτερικό των κρατών μελών, σε αντίθεση με τον τομέα του ποινικού δικαίου, όπου απαιτούνται αλλαγές ακόμη και σε συνταγματικό επίπεδο, προς το σκοπό ενίσχυσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Δυνάμει των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η αμοιβαία αναγνώριση δεν μπορεί να υπηρετήσει εξίσου αποτελεσματικά το ΧΕΑΔ, όπως στην εσωτερική αγορά, και για το λόγο αυτό απαιτούνται πρόσθετες εγγυήσεις και προϋποθέσεις.

Συναφώς, έχει υποστηριχθεί ότι στο χώρο αυτό η αμοιβαία αναγνώριση απαιτεί **οπλισμένη αμοιβαία εμπιστοσύνη**, ενισχυμένη δηλαδή αμοιβαία εμπιστοσύνη από κάθε κράτος μέλος προς το ποινικό σύστημα των υπολοίπων κρατών μελών³¹.

Οι ιδιαιτερότητες αυτές συνεπάγονται αυτονοήτως δυσκολίες εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα του ποινικού δικαίου, με τις οποίες βρέθηκαν αντιμέτωπα το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ.

Προτού όμως προβούμε στη σχετική ανάλυση, χρήσιμο είναι να φωτισθούν τα δομικά στοιχεία της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης ειδικά στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, προκειμένου να γίνει καλύτερα κατανοητή η ύλη της αρχής αυτής, η λειτουργικότητά της και τελικά η σκοπιμότητα της εφαρμογής της.

II. Τα δομικά στοιχεία της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ποινικό δίκαιο

Η αμοιβαία αναγνώριση προϋποθέτει τη συνύπαρξη τεσσάρων στοιχείων, τα οποία είναι:

α) **η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης**, στο πλαίσιο της οποίας κάθε κράτος μέλος έχει εμπιστοσύνη στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των υπολοίπων, τόσο ως προς το περιεχόμενο των θεσπισμένων κανόνων όσο και ως προς την εφαρμογή τους.

³¹ Περαιτέρω ανάλυση στο Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 64 επ. Μία πρώτη κίνηση για την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης θα ήταν μια ελάχιστη εναρμόνιση των ποινικών νομοθεσιών, εκκινώντας από την υιοθέτηση κοινών ορισμών για τα 32 αδικήματα του καταλόγου για το ΕΕΣ. Επίσης, πρέπει να αναπτυχθεί ένας πιο αποτελεσματικός μηχανισμός ελέγχου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη μέλη, στο πλαίσιο του οποίου το ΔΕΕ θα έχει κεντρικό ρόλο, παράλληλα με το ΕΔΔΑ, καθώς και να συσταθεί ένα ανεξάρτητο σώμα ειδικών σε συνεργασία με την Επιτροπή, επιφορτισμένο να ελέγχει και να επιβάλλει κυρώσεις στα κράτη μέλη σε περίπτωση παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όπως αναφέρεται στο Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, που υιοθέτησε το Συμβούλιο Υπουργών το 2000³², αναφορικά με το πεδίο των ποινικών αποφάσεων, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης σχετίζεται με το σεβασμό στις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών και το κράτος δικαίου, που θεωρούνται αρχές κοινές στα κράτη μέλη.

Έχει μάλιστα υποστηριχθεί ότι η αμοιβαία εμπιστοσύνη είναι ο αναγκαίος βοηθός της αμοιβαίας αναγνώρισης και το κλειδί της επιτυχίας της δικαστικής συνεργασίας³³.

Δέον να επισημανθεί όμως ότι **δεν υπάρχει κανένα αμάχητο τεκμήριο**, άλλως τυφλή εμπιστοσύνη στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών, καθώς κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε ένα αίσθημα ανασφάλειας στον πολίτη και θα ήταν σε τελική ανάλυση ουτοπικό να αναμένεται από τις δικαστικές αρχές των κρατών μελών να έχουν τυφλή εμπιστοσύνη σε αλλοδαπά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης, για τα οποία έχουν περιορισμένη ή καθόλου γνώση³⁴.

Στην πραγματικότητα λοιπόν η αμοιβαία εμπιστοσύνη δεν είναι κάτι στατικό ούτε μια εμπεδωμένη κατάσταση, αλλά όρος και προϊόν μιας σταθερά διατηρούμενης σχέσης, **προαπαιτούμενο και συνέπεια** της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων³⁵. Είναι μία ζωντανή, εξελισσόμενη διαδικασία εκμάθησης, που προϋποθέτει την εκατέρωθεν γνώση των διαφόρων νομικών συστημάτων³⁶.

β) η αναγνώριση της ισοδυναμίας των νομικών συστημάτων των κρατών μελών.

Τούτο σημαίνει ότι *«ακόμη κι αν κάποιο άλλο κράτος μέλος δεν αντιμετωπίζει δεδομένη υπόθεση κατά ταυτόσημο ή ανάλογο τρόπο με το κράτος του ενδιαφερόμενου, τα αποτελέσματα είναι τέτοια, ώστε να θεωρούνται ισοδύναμα των αποφάσεων του*

³² EE C 12 15.01.2001, σελ. 10.

³³ Δηλώσεις Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Franco Frattini (αρμοδίου για θέματα Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας), IP/05/581, Brussels, 20.05.2005, στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.europa.eu.int, στο Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 160.

³⁴ Καρανικόλας, *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 43.

³⁵ Stessens G., *The principle of mutual confidence between judicial authorities in the area of freedom, justice and security*, in G. de Kerchove & A. Weyembergh eds., 2002, L' espace pénale européen: enjeux et perspectives, Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles v, σελ. 96.

³⁶ Η ανταλλαγή δικαστών, η δικτύωση των νομικών και η προώθηση της εκπαίδευσης των δικαστών είναι βήματα προς την κατεύθυνση αυτή, ώστε να αναπτυχθεί στους λειτουργούς της δικαιοσύνης η συνείδηση του μετέχειν σε ένα κοινό δικαστικό πολιτισμό, Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 46.

κράτους του ενδιαφερομένου»³⁷. Στην πράξη λοιπόν, κάθε κράτος μέλος αναγνωρίζει ότι τα ατομικά δικαιώματα προστατεύονται από όλα τα κράτη μέλη κατά τρόπο ισοδύναμο.

γ) **η τυποποίηση των διαδικασιών**, μέσα από τη συμβατότητα των διατάξεων. Ειδικά αναφορικά με το ΕΕΣ, εκεί εδράζονται οι διατάξεις της απόφασης – πλαίσιο σχετικά με το μη έλεγχο του διττού αξιοποιήσιμου (ά. 2, παρ. 2), τους λόγους της υποχρεωτικής ή προαιρετικής μη εκτέλεσης του ΕΕΣ (ά. 3 και 4), το περιεχόμενο και τον τύπο του ΕΕΣ (ά. 8), τη διαβίβαση του εντάλματος και τις σχετικές λεπτομέρειες (ά. 9 και 10), τις ελάχιστες εγγυήσεις που πρέπει να παρέχονται στον εκζητούμενο (ά. 11 έως 14), τις προθεσμίες και τη διαδικασία της απόφασης εκτέλεσης του ΕΕΣ (ά. 17) και τις προθεσμίες παράδοσης του εκζητουμένου (ά. 23).

δ) **οι υποστηρικτικές θεσμικές δομές**, προς το σκοπό της ενίσχυσης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, επιφορτισμένες με τη συλλογή και την παροχή πληροφοριών και την επίλυση πρακτικών προβλημάτων, που ανακύπτουν λόγω της διαφορετικότητας των νομικών συστημάτων, όπου αυτή εντοπίζεται. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται οι διατάξεις της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ σχετικά με την εμπλοκή της Eurojust (ά. 16, παρ. 2 και 17, παρ. 7), καθώς και του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου (ά. 10, παρ. 1).

Οι ιδιαιτερότητες της υιοθέτησης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΧΕΑΔ με τις συνεπαγόμενες δυσκολίες για τη θεμελίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στο χώρο του ποινικού δικαίου αναδείχθηκαν εναργώς με την εφαρμογή της απόφασης – πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (εφεξής ΕΕΣ) και την αναφύουσα συζήτηση περί της σχέσης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης με τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Συναφώς, η σχέση αμοιβαίας αναγνώρισης και θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης και στον τομέα του ασύλου.

Κατωτέρω θα φωτισθούν τα ζητήματα αυτά τόσο ως προς το ΕΕΣ όσο και ως προς το άσυλο.

³⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Αμοιβαία αναγνώριση των οριστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις, COM (2000) 495 τελικό, Βρυξέλλες, 26.07.2000, σελ. 4.

B. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΕΕΣ

Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ) συνιστά την πρώτη προσπάθεια για τη δικαστική συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις και το πρώτο μέτρο εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ποινικό δίκαιο³⁸. Θεσμοθετήθηκε δε με την απόφαση – πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13.06.2002, αλλάζοντας ριζικά το θεσμό της έκδοσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ.

Μάλιστα, τα γεγονότα της 11.09.2001 είναι εκείνα που οδήγησαν σε μία ταχεία διαδικασία υιοθέτησης της πρότασης για το ΕΕΣ³⁹, δεδομένου ότι η Επιτροπή υπέβαλε τη σχετική πρόταση μόλις μία εβδομάδα μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις, ήτοι 19.09.2001⁴⁰, και η νομοθετική πράξη εξεδόθη μόλις δύο μήνες και έξι ημέρες μετά.

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσεγγίσουμε καταρχήν τη νομοθετική αξιοποίηση της αρχής αμοιβαίας αναγνώρισης εντός της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ και την ύπαρξη ορίων στην εφαρμογή της, και στη συνέχεια τη νομολογιακή μεταχείριση αυτής της αρχής στο πλαίσιο εκτέλεσης του ΕΕΣ υπό το φως της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

³⁸ Για την πορεία προς το ΕΕΣ και γενική ανάλυση της απόφαση – πλαίσιο βλ. Keijzer, *The European Arrest Warrant Framework Decision between past and future*, σε Guild (ed.), *Constitutional Challenges to the European Arrest Warrant*, Nijmegen: Wolf Legal Publishes 2006, σελ. 13-73.

³⁹ Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 22, και υποσημείωση 78.

⁴⁰ COM (2001) 522, OJ 2001. Περισσότερα για την πρόταση Peers St., *Proposed Framework Decision on European Arrest Warrants*, 11.09.2001, σε www.statewatch.org/news/2001/oct/ewarrant.pdf

B1. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στην απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ

Σύμφωνα την απόφαση - πλαίσιο το ΕΕΣ ορίζεται ως «δικαστική απόφαση, η οποία εκδίδεται από κράτος μέλος προς το σκοπό της σύλληψης και της παράδοσης από άλλο κράτος μέλος προσώπου που καταζητείται για την άσκηση ποινικής δίωξης ή για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικών της ελευθερίας» (ά. 1, παρ. 1 της απόφασης – πλαίσιο)⁴¹.

Η δικαιοπολιτική θεμελίωση της απόφασης – πλαίσιο έγκειται στο ότι υπάρχει διακριτή διαφοροποίηση μεταξύ αφενός της έκδοσης, δηλαδή της παράδοσης μεταξύ τρίτων κρατών, πράξη διακρατική βασιζόμενη σε διεθνείς συμβάσεις, και αφετέρου της παράδοσης εντός ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (όπως συμβαίνει με το ΕΕΣ). Τούτο, διότι, στην τελευταία αυτή περίπτωση, δεν τίθεται ζήτημα εκτέλεσης αλλοδαπής απόφασης, αλλά εκτέλεσης απόφασης εντός ΧΕΑΔ υπό το πρίσμα της αμοιβαίας αναγνώρισης⁴².

Ενδεικτικό αυτής της διαφοροποίησης είναι το γεγονός ότι το ΕΕΣ έχει τη μορφή ενός πιστοποιητικού, χωρίς να απαιτείται η υποβολή της απόφασης που προκαλεί την έκδοση του ΕΕΣ. Στη συνέχεια, αν το αδίκημα περιλαμβάνεται στα 32 αδικήματα, για τα οποία καταργήθηκε η αρχή του διττού αξιολογίου, όπως αναγράφονται στην απόφαση – πλαίσιο, τότε η εκδούσα αρχή αρκείται να δώσει πληροφορίες για την εφαρμοστέα διάταξη νόμου, χωρίς να αναφέρει τα ειδικά χαρακτηριστικά του αδικήματος σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία (ενώ σε αντίθετη περίπτωση προβαίνει σε αναλυτική περιγραφή των αδικημάτων).

Κατωτέρω θα αναλυθεί ο αντίκτυπος που έχει στα θεμελιώδη δικαιώματα του εκζητουμένου η εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΕΕΣ, δεδομένου ότι αυτή συνεπάγεται την αποδοχή αλλοδαπής απόφασης να έχει εκδοθεί από ημεδαπές αρχές, έστω κι αν δε συνάδει με την ημεδαπή έννομη τάξη⁴³, και εν συνεχεία, θα επισημάνουμε τις συγκεκριμένες, ρητές και μόνο κατ' εξαίρεση προϋποθέσεις υπό τις οποίες το κράτος εκτέλεσης διατηρεί το δικαίωμα να αρνηθεί την εκτέλεση

⁴¹ Το ΕΕΣ προϋποθέτει την τέλεση πράξης που τιμωρείται από το δίκαιο του κράτους έκδοσης με στερητική της ελευθερίας ποινή ή με στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφάλειας ανώτατης διάρκειας τουλάχιστον 12 μηνών, ή εάν έχει ήδη επιβληθεί ποινή ή μέτρο ασφάλειας για καταδίκες διάρκειας τουλάχιστον 4 μηνών (ά. 2, παρ. 1 της απόφασης – πλαίσιο).

⁴² Σύμφωνα με το σημ. 5 του Προοιμίου της απόφασης – πλαίσιο, «ο στόχος που έχει θέσει η ΕΕ, να αποτελέσει ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, συνεπάγεται την κατάργηση της έκδοσης μεταξύ κρατών μελών μεταξύ κρατών μελών και την αντικατάστασή της από σύστημα παράδοσης μεταξύ δικαστικών αρχών».

⁴³ Σε αυτή τη λογική Nilsson H., *Mutual trust and mutual recognition of our differences. A personal view*, in G. de Kerchove / A. Weyembergh (eds), *La reconnaissance mutuelle des décisions judiciaires pénales dans l'Union Européenne*, Editions de l'Université de Bruxelles, 2001, σελ. 157.

αλλοδαπής απόφασης. Ζήτημα δε γεννάται κατά πόσο τα θεμελιώδη δικαιώματα και η συνταγματική παράδοση των κρατών μελών μπορούν να λειτουργήσουν εν προκειμένω ως όριο στην εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

I. Η αμοιβαία αναγνώριση και τα θεμελιώδη δικαιώματα στην απόφαση - πλαίσιο

Υπό το πρίσμα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, όπου εδράζεται η απόφαση – πλαίσιο, η δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης οφείλει να εκτελέσει το ΕΕΣ χωρίς όρους, σχεδόν αυτόματα, αφού δεν υφίσταται δυσπιστία ή αμφισβήτηση ότι το κράτος έκδοσης του ΕΕΣ σέβεται τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και το κράτος δικαίου⁴⁴. Όμως, την ίδια στιγμή τούτο οδηγεί σε περιστολή των ατομικών δικαιωμάτων και των εγγυήσεων του δικαστικού ελέγχου, δεδομένου ότι ο εκζητούμενος έρχεται αντιμέτωπος με το νομικό σύστημα και τις δικαστικές αρχές του κράτους εκτέλεσης για την εκτέλεση μέτρων που διετάχθησαν από άλλο κράτος και χωρίς να υπάρχει δυνατότητα ελέγχου της νομιμότητάς τους.

Στο πλαίσιο αυτό τέθηκε το ζήτημα ενδεχόμενης έλλειψης δημοκρατικής νομιμοποίησης, υπό την έννοια ότι η αμοιβαία αναγνώριση παραβιάζει τη δημοκρατική εγγύηση ότι ο πολίτης έχει δικαίωμα να δικάζεται σύμφωνα με ποινικούς νόμους της έννομης τάξης του κράτους του οποίου είναι πολίτης, στη διαμόρφωση των οποίων έχει συμβάλλει εμμέσως με την εκλογή των κοινοβουλευτικών αντιπροσώπων του. Εντούτοις, αυτή η συλλογιστική προσκρούει στη γενικώς αναγνωρισμένη αρχή της εδαφικότητας, σύμφωνα με την οποία όλα τα πρόσωπα υπόκεινται στην ποινική εξουσία του κράτους, όπου τελέσθηκε το αδίκημα.

Κατά συνέπεια, η ως άνω άποψη, στην οποία μάλλον καθρεπτίζεται η δυσπιστία έναντι των ποινικών συστημάτων των διαφόρων κρατών μελών⁴⁵, δεν αντέχει στη βάση της κοινής και νομικής λογικής

Άλλο ζήτημα που ανέκυψε ως απόρροια της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΕΕΣ αφορά στη μερική κατάργηση του **διττού αξιοποίνου** και σε ενδεχόμενη παραβίαση της αρχής της νομιμότητας, η οποία αποτυπώνεται στην αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege*, δυνάμει της οποίας δεν υπάρχει έγκλημα ούτε μπορεί να

⁴⁴ Πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων, ΕΕ C 12 15.01.2001, σελ. 10.

⁴⁵ Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 216.

επιβληθεί ποινή χωρίς γραπτό νόμο, χωρίς δηλαδή εκ των προτέρων αυστηρό και σαφή προσδιορισμό της παράνομης συμπεριφοράς και της ποινής που επισύρει αυτή, αποκλεισμένων των αναλογικών ή διασταλτικών ερμηνειών επί τα χείρω, καθώς και της αναδρομικότητας.

Η αρχή αυτή αποτελεί μία από τις γενικές αρχές δικαίου και είναι κοινή στις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, βρίσκεται δε κατοχυρωμένη στο ά. 7, παρ. 1 ΕΣΔΑ και στο ά. 49, παρ. 1 του ΧΘΔΑ της ΕΕ.

Κι ενώ το διττό αξιόποινο εξασφαλίζει ένα επίπεδο ασφάλειας για τα θεμελιώδη δικαιώματα⁴⁶, αυτά μπορεί να επηρεαστούν από την κατάργησή του, όταν ένα κράτος μέλος κληθεί να εκτελέσει ένα ΕΕΣ για πράξη μη τιμωρητή στο εσωτερικό του.

Τελικώς, στην πρότασή της η Επιτροπή για την υιοθέτηση της απόφασης – πλαίσιο υιοθέτησε μία μετριοπαθή στάση και πρότεινε τη δυνατότητα να καταρτισθεί από τα κράτη μέλη ένας κατάλογος πράξεων, για τις οποίες θα δήλωναν την *a priori* άρνησή τους εκτέλεσης του ΕΕΣ για πράξεις που δε συνιστούν αδίκημα στην έννομη τάξη του κράτους που καταρτίζει τον κατάλογο⁴⁷. Η μερική αυτή κατάργηση της αρχής του διττού αξιοποιίνου για συγκεκριμένα αδικήματα συνιστά ίσως και τη σημαντικότερη καινοτομία της απόφασης – πλαίσιο για το ΕΕΣ και αποτυπώθηκε στο ά. 2, παρ. 2, σύμφωνα με το οποίο καταργείται ο έλεγχος του διττού αξιοποιίνου στα εκεί αναφερόμενα αδικήματα, τα οποία τιμωρούνται στο κράτος έκδοσης με στερητική της ελευθερίας ποινή ή μέτρο ασφαλείας μέγιστης διάρκειας τουλάχιστον 3 ετών⁴⁸.

Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει αδικήματα «κοινά και ανόμοια, εθνικά και διεθνικά»⁴⁹. Πράγματι, κάποια αδικήματα έχουν εναρμονισθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως η εμπορία ανθρώπων, ενώ για κάποια άλλα ισχύουν οι εθνικοί ορισμοί, όπως ο βιασμός. Τούτο σημαίνει ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να δεχθούν την ποινική νομοθεσία άλλων κρατών μελών, χωρίς επαρκείς γνώσεις ή σαφή αντίληψη της νομοθεσίας.

⁴⁶ Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 24.

⁴⁷ Πρόταση για την υιοθέτηση απόφασης – πλαίσιο του Συμβουλίου για το ΕΕΣ και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών – μελών, COM (2001) 522 τελικό, Βρυξέλλες, 19.09.2001, σελ. 5, 6 και 18, καθώς και αιτιολογική σκέψη 14 της πρότασης απόφασης – πλαίσιο της Επιτροπής, και Χρυσικός Δ., *Η έκδοση ως θεσμός του Ποινικού Δικαίου*, Π.Ν. Σάκκουλας, 2003, σελ. 376.

⁴⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, τρομοκρατία, εμπορία ανθρώπων, παιδική πορνογραφία, διαφθορά, απάτη, νομιμοποίηση εσόδων.

⁴⁹ Mitsilegas, *The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU*, όπ. π., CMLR 2006, σελ. 1284.

Τα ανωτέρω οδήγησαν σε μία μακρά αντιπαράθεση περί ενδεχομένης θέσης εν αμφιβόλω του κράτους δικαίου λόγω παραβίασης της αρχής *nullum crimen nulla poena sine lege*⁵⁰. Όμως, όπως ορθά υποστηρίχθηκε, η μερική κατάργηση του διττού αξιοποιύνου δεν μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση της αρχής της νομιμότητας, αφού η απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ «δεν προβλέπει καμία ποινή και δεν σκοπεύει καν στην εναρμόνιση των ποινικών συστημάτων των κρατών μελών», αλλά «περιορίζεται στη διάρθρωση ενός μηχανισμού αρωγής μεταξύ δικαστών διαφορετικών χωρών»⁵¹ είτε για την άσκηση ποινικής δίωξης είτε για την εκτέλεση απόφασης. Ο δικαστής δηλαδή του κράτους εκτέλεσης του ΕΕΣ δεν εισέρχεται στην ουσία της υπόθεσης, αλλά ελέγχει τη συνδρομή των απαραίτητων στοιχείων για την παράδοση του εκζητουμένου και η εκτέλεση του ΕΕΣ δεν συνιστά ποινή.

Κατά συνέπεια, η παράδοση του εκζητουμένου για πράξη που δεν τιμωρείται στο κράτος εκτέλεσης του ΕΕΣ, δεν αντιβαίνει άνευ ετέρου στην αρχή της νομιμότητας, παρά μόνον, όταν η κατάργηση του διττού αξιοποιύνου οδηγεί στην επιβολή ποινής στο κράτος έκδοσης, η οποία συνιστά στο κράτος εκτέλεσης προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου⁵².

Αναμφίβολα, όμως, λόγω της πρόταξης των αναγκών της αποτελεσματικής δίωξης, οι εγγυήσεις και οι ατομικές ελευθερίες δέχονται σοβαρό πλήγμα⁵³, αν αναλογισθεί κανείς ότι το ΕΕΣ εκκινεί από τη συμπλήρωση μίας προδιατυπωμένης φόρμας, με περιορισμένες δυνατότητες του εκζητουμένου να λάβει πλήρως γνώση του λόγου για τον οποίο ζητείται η σύλληψη και παράδοσή του, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνονται ουσιαστικά τα υπερασπιστικά του δικαιώματα.

Για την αντιμετώπιση αυτών ακριβώς των ιδιαιτεροτήτων, η απόφαση – πλαίσιο προβαίνει τρόπον τινά σε μία «αυτορρύθμιση» και περιλαμβάνει διατάξεις για την

⁵⁰ Πιο αναλυτικά στο Μυλωνόπουλος Χ, *Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης*, Πλογ 2003, σελ. 2259 επ., και Μυλωνόπουλος Χ., *Η κατάργηση του διττού αξιοποιύνου ως κατάχρηση δικαιώματος και η νομολογία του ΔΕΚ για το ΕΕΣ*, ΠΛογ 2007, σελ. 1 επ.

⁵¹ Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα 12.09.2006 στην υπόθεση C 303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW κατά Leden van de Ministerraad*, σκ. 102, 103. Επίσης, η διαδικασία της έκδοσης κινείται ως συνδρομή σε αλλοδαπή ποινική διαδικασία εν εξελίξει και όχι για την ικανοποίηση ποινικής αξίωσης του εκζητουμένου κράτους. Αυτό και μόνο αρκεί για να θεωρηθεί ότι πληρούται η αρχή της νομιμότητας, χωρίς να είναι απαραίτητη η τήρηση της αρχής του διττού αξιοποιύνου, Αναλυτικά στο Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, 256-260.

⁵² Στην υπόθεση C 303/05 το Δικαστήριο επεσήμανε ότι οι πράξεις που απαριθμούνται στο ά. 2, παρ. 2 της απόφασης – πλαίσιο προσβάλλουν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια σε τέτοιο βαθμό, ώστε δικαιολογημένα να μην απαιτείται έλεγχος του διττού αξιοποιύνου και για το λόγο αυτό δε συντρέχει περίπτωση παραβίασης της αρχής της ισότητας και της απαγόρευσης των δυσμενών διακρίσεων (σκ. 57 της απόφασης).

⁵³ Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 231.

κατοχύρωση των δικονομικών δικαιωμάτων του εκζητουμένου, καταλείποντας στα κράτη μέλη περιθώριο να κατοχυρώσουν αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά δικαιώματα του εκζητουμένου κατά τη μεταφορά της απόφασης – πλαίσιο στο εσωτερικό τους.

Τούτο καθίσταται σαφές, αν ληφθούν υπ' όψιν οι διατάξεις περί υποχρεωτικής και προαιρετικής άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ, για τις οποίες γίνεται λόγος κάτωθι.

II. Αποκλίσεις από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στην απόφαση – πλαίσιο

Καίτοι η απόφαση – πλαίσιο ορίζει ρητά στο ά. 1, παρ. 2 ότι τα κράτη μέλη εκτελούν κάθε ΕΕΣ βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, προβλέπει τρεις λόγους υποχρεωτικής άρνησης εκτέλεσης υπό το ά. 3 και οκτώ λόγους προαιρετικής μη εκτέλεσης υπό το ά. 4 της απόφασης – πλαίσιο, όπως τροποποιήθηκε από την απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, το δε ά. 1, παρ. 3 θέτει ακόμη ένα όριο στην εκτέλεση του ΕΕΣ.

1. Η ρητή πρόβλεψη υποχρεωτικής και προαιρετικής άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ

Η απόφαση – πλαίσιο προβλέπει συγκεκριμένους λόγους υποχρεωτικής άρνησης εκτέλεσης ενός ΕΕΣ, οι οποίοι αφορούν στην αμνηστία της αξιόποινης πράξης από το κράτος εκτέλεσης (ά. 3, παρ. 1), στην ύπαρξη δεδικασμένου βάσει τελεσίδικης απόφασης κράτους – μέλους (*ne bis in idem*, ά. 3, παρ. 2) και στο ποινικά ανεύθυνο λόγω ηλικίας σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης (ά. 3, παρ. 3).

Περαιτέρω, σύμφωνα με το ά. 4 της απόφασης – πλαίσιο, όπως τροποποιήθηκε από την απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, προβλέπονται οκτώ λόγοι προαιρετικής μη εκτέλεσης ενός ΕΕΣ, καταλείποντας τη διακριτική ευχέρεια στην αρχή του κράτους εκτέλεσης να αποφασίσει σχετικά. Οι λόγοι αυτοί είναι: α) αν το ΕΕΣ εκδίδεται για αξιόποινη πράξη που δεν καλύπτεται από το διττό αξιόποινο, σε μια από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στο ά. 2, παρ. 4, β) αν ο εκζητούμενος διώκεται στο κράτος εκτέλεσης για την ίδια πράξη, γ) αν οι δικαστικές αρχές του κράτους εκτέλεσης αποφάσισαν είτε να μην ασκηθεί ή να παύσει η ποινική δίωξη για τις πράξεις του ΕΕΣ, καθώς και αν ο εκζητούμενος έχει δικαστεί τελεσίδικα για τις ίδιες πράξεις σε κράτος μέλος, δ) αν έχει επέλθει παραγραφή της ποινικής δίωξης ή

της ποινής σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, ε) αν ο εκζητούμενος έχει δικασθεί τελεσίδικα σε τρίτη χώρα, στ) αν το ΕΕΣ έχει εκδοθεί με σκοπό την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικού της ελευθερίας, όταν ο εκζητούμενος διαμένει, είναι υπήκοος ή κάτοικος του κράτους εκτέλεσης και το κράτος αυτό δεσμεύεται να εκτελέσει την ποινή ή το μέτρο ασφαλείας σύμφωνα με τη νομοθεσία του, ζ) αν οι αξιόποινες πράξεις έχουν διαπραχθεί εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης κατά τη νομοθεσία του κράτους αυτού ή σε τόπο που εξομοιώνεται με έδαφός του, ή αν έχουν διαπραχθεί εκτός του εδάφους του κράτους έκδοσης και η νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης δεν επιτρέπει τη δίωξη των ίδιων αδικημάτων, όταν διαπράττονται εκτός του εδάφους του (αρχή της εδαφικότητας)⁵⁴, η) αν ο εκζητούμενος δεν είχε εμφανισθεί αυτοπροσώπως στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση απόφασης.

Η κατά τα ανωτέρω τροποποίηση μάλιστα συνιστά προσθήκη υπέρ των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που αξιοποιήθηκε δεόντως από το ΔΕΕ, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω.

Σύμφωνα με την από 2006 έκθεση της Επιτροπής, τα κράτη μέλη μετέφεραν την απόφαση πλαίσιο στο εσωτερικό τους με αρκετές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους⁵⁵, κάτι το οποίο καταδεικνύει αφενός την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ τους, αλλά και την πρόθεσή τους να θέσουν ένα αντίβαρο έναντι του αυτοματοποιημένου συστήματος της αμοιβαίας αναγνώρισης⁵⁶.

Η διαφοροποίηση αυτή όμως ενέχει σημαντικούς κινδύνους για την επιτυχία της προσπάθειας που επιχειρείται μέσω της απόφασης – πλαίσιο. Έχει σωστά υποστηριχθεί⁵⁷ ότι η απόφαση – πλαίσιο προβλέποντας προαιρετικούς λόγους άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ δίνει τη σχετική διακριτική ευχέρεια άρνησης στην εθνική δικαστική αρχή και ουχί στον εθνικό νομοθέτη. Άρα, είναι αντίθετη με την απόφαση – πλαίσιο η αποστέρηση της διακριτικής αυτής ευχέρειας από τον εθνικό δικαστή. Επίσης, αν ένα κράτος μέλος αρνηθεί την εκτέλεση ενός ΕΕΣ για λόγους

⁵⁴ Αναφορικά με το συγκεκριμένο λόγο άρνησης εκτέλεσης, κάποια κράτη μέλη τον έχουν μετατρέψει σε υποχρεωτικό, όπως η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Αυστρία, άλλα τον διατήρησαν προαιρετικό, όπως η Σλοβακία, και άλλα τον εφαρμόζουν συνδυαστικά με άλλους παράγοντες, όπως την εθνικότητα (Ολλανδία), την κατοικία (Γερμανία), την έλλειψη του διττού αξιοποίνου (Ηνωμένο Βασίλειο, Φινλανδία), βλ. Καρανικόλας Δ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σ. 29.

⁵⁵ Έκθεση της Επιτροπής, COM (2006) 63 final.

⁵⁶ Mitsilegas V., *Trust – Building Measures in the European Judicial Area in Criminal Matters: Issues of Competence, Legitimacy and Inter – institutional Balance*, σε Carrera and Balzacq, *Security versus freedom? A challenge for Europe's Future*, Aldershot: Ashgate 2006, σ. 280.

⁵⁷ Καρανικόλας Δ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σ. 32.

που δεν προβλέπονται στην απόφαση – πλαίσιο, ενδέχεται να ακολουθήσουν και άλλα κράτη μέλη και τελικώς η αμοιβαία αναγνώριση να καταλήξει να εξαρτάται από την αμοιβαιότητα, μια αρχή ασύμβατη με την απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ και με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

2. Τα θεμελιώδη δικαιώματα ως (άρρητο) όριο στην εκτέλεση του ΕΕΣ – η επιφύλαξη ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης

Στην απόφαση – πλαίσιο για το ΕΕΣ δεν υπάρχει μεν ρητή διάταξη που να θέτει ως όριο στην εκτέλεση τα θεμελιώδη δικαιώματα του εκζητουμένου, αλλά υπάρχει το ά. 1, παρ. 3, σύμφωνα με το οποίο *«η παρούσα απόφαση – πλαίσιο δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την τροποποίηση της υποχρέωσης σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών, όπως διατυπώνονται στο ά. 6 της Συνθήκης για την ΕΕ»*.

Εκ πρώτης όψεως μοιάζει περιττή η διατύπωση γενικής επιφύλαξης υπέρ των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, η απόφαση – πλαίσιο εδράζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης περί σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη μέλη.

Άλλωστε, εφόσον όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα κράτη στην ΕΣΔΑ, θεωρείται ότι εξασφαλίζεται ένα ενιαίο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Προς επίρρωση αυτών, το ΔΕΚ απεφάνθη στην υπόθεση *Purino*⁵⁸ ότι τα μέτρα του πρώην τρίτου πυλώνα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι παρέλκει η επιφύλαξη υπέρ της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης και το ά. 1, παρ. 3 δεν είναι παρά μία επιβεβαίωση της αυτονόητης υποχρέωσης των κρατών μελών περί σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διαδικασία της εκτέλεσης του ΕΕΣ⁵⁹.

Από την άλλη μεριά, έχει υποστηριχθεί ότι στην απόφαση – πλαίσιο δεν απαριθμούνται περιοριστικά οι λόγοι άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ⁶⁰. Τούτο εδράζεται

⁵⁸ C 105/03, *Purino*, 16.06.2005. Συναφώς, στην υπόθεση *Advocaten voor de Wereld*, κατέστη σαφές ότι στον πρώην τρίτο πυλώνα οι αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εφαρμοστέες και κατά την εξέταση της εγκυρότητας του ευρωπαϊκού δικαίου και της εφαρμογής του στα κράτη μέλη.

⁵⁹ Μουζάκης Σπ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 360.

⁶⁰ Garlick P., *The European Arrest Warrant and the ECHR*, στο R. Blekxtoon and W. van Ballegooij (eds.), *Handbook on the European Arrest Warrant* (The Hague: TMC Asser Press, 2005), σελ. 169 επ., Mackareel M., *Human Rights as a Barrier to surrender*, στο Keijzer and Van Sliedregt, *European Arrest*

τόσο στην αιτιολογική σκέψη 13, η οποία αναφέρεται ρητά στον κίνδυνο επιβολής της θανατικής ποινής⁶¹, όσο και στην αιτιολογική σκέψη 12, σύμφωνα με την οποία η απόφαση – πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις αρχές του ά. 6 της Συνθήκης για την ΕΕ και τον ΧΘΔΑ της ΕΕ⁶².

Μάλιστα, τα θεμελιώδη δικαιώματα δε δεσμεύουν μόνο το κράτος έκδοσης του ΕΕΣ, αλλά και το κράτος εκτέλεσης αυτού, οι αρχές του οποίου υποχρεούνται να αρνηθούν την εκτέλεση, εφόσον η παράδοση του εκζητουμένου θα παραβίαζε τα θεμελιώδη δικαιώματα αυτού, όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, στο ΧΘΔΑ και στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, έστω κι αν δεν συντρέχει κάποιος από τους ρητά αναφερόμενους λόγους άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ.

Ο σεβασμός λοιπόν των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου συνιστά μία επιπλέον γενική προϋπόθεση για την εκτέλεση του ΕΕΣ, επιπροσθέτως των ρητά αναφερομένων λόγων άρνησης εκτέλεσης αυτού, και το ά. 1, παρ. 3 της απόφασης – πλαίσιο αποτελεί την έκφραση της «ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης»⁶³. Κατά συνέπεια, η διαδικασία της παράδοσης τελεί υπό την επιφύλαξη σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και μόνο μια **περιορισμένη** από τα θεμελιώδη δικαιώματα αμοιβαία αναγνώριση είναι νοητή⁶⁴.

Οι ανωτέρω θέσεις βρίσκουν έκφραση και στην επίσημη θέση της Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία «το Συμβούλιο δεν θέλησε να χαρακτηρίσει το γενικό όρο της

Warrant, σελ. 143 επ., Library of the European Parliament, *European Arrest Warrant, Fundamental Rights and constitutional guarantees*, 25.03.2010, στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2010/100129/LDM_BRI\(2010\)100129_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2010/100129/LDM_BRI(2010)100129_REV2_EN.pdf)

⁶¹ Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 13, «κάνεις δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος, όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση».

⁶² Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 12, «η παρούσα απόφαση – πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται από το ά. 6 της ΣυνθΕΕ και εκφράζονται στο ΧΘΔ της ΕΕ, ιδίως στο κεφάλαιο VI αυτού. Καμία από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης – πλαίσιο δεν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο, ώστε να απαγορεύει την άρνηση παράδοσης προσώπου, για το οποίο έχει εκδοθεί ΕΕΣ, εφόσον αντικειμενικά στοιχεία δείχνουν ότι το ΕΣΣ εκδίδεται προς το σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου λόγω του φύλου, της θρησκείας, της εθνικής καταγωγής, της ιθαγένειας, της γλώσσας, των πολιτικών φρονημάτων ή του γενετήσιου προσανατολισμού τους ή ότι η θέση του προσώπου αυτού μπορεί να επιδεινωθεί για οποιοδήποτε από τους προαναφερόμενους λόγους. Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς τους κανόνες σε σχέση με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα».

⁶³ Αναλυτικά για την ευρωπαϊκή δημόσια τάξη στο Φραγκάκης Ν., *Ανθρώπινα δικαιώματα και ευρωπαϊκή ενοποίηση*, ΝοΒ 50 (2002), 1413 επ.

⁶⁴ Άλλη άποψη είναι ότι αν ένας εκζητούμενος ισχυρισθεί ότι η παράδοσή του θα οδηγήσει σε προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων του, τότε η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ όχι βάσει κάποιου λόγου άρνησης, αλλά επειδή αυτό δεν έχει εκδοθεί νόμιμα (Καρανικόλας Λ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 37).

τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως σαφή λόγο άρνησης της εκτέλεσης σε περίπτωση παράβασης, όμως μία δικαστική αρχή δύναται πάντα να αρνηθεί την εκτέλεση ενός εντάλματος σύλληψης, εάν διαπιστώσει ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας έχει σημειωθεί παράβαση του ά. 6 ΣυνθΕΕ και των κοινών στα κράτη μέλη συνταγματικών αρχών». Σημειώνει όμως ότι τούτο μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να ιδωθεί, λαμβανομένης υπ' όψιν της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης⁶⁵.

Μάλιστα, ο νομοθέτης του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τη μεταφορά της απόφασης – πλαίσιο στην αγγλική έννομη τάξη συμπεριέλαβε ρητή διάταξη, σύμφωνα με την οποία ο δικαστής υποχρεούται να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ σε περίπτωση που η παράδοση του εκζητουμένου παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα αυτού, όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ. Ομοίως, ο αυστριακός νομοθέτης προέβλεψε ρητή επιφύλαξη υπέρ της δημόσιας τάξης, με την οποία αποκλείεται η εκτέλεση του ΕΕΣ, όταν η παράδοση του εκζητουμένου παραβιάζει τις αρχές του ά. 6 ΣυνθΕΕ ή όταν το ΕΕΣ εκδόθηκε για τους λόγους που αναφέρονται στην αιτιολογική σκέψη 12 της απόφασης – πλαίσιο. Την επιφύλαξη σεβασμού του ά. 6 ΣυνθΕΕ έθεσε και ο γερμανικός νόμος μεταφοράς της απόφασης – πλαίσιο, όπως και ο αντίστοιχος ιρλανδικός νόμος, όπου ορίζεται ότι συνιστά λόγο άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ η παραβίαση της ΕΣΔΑ, καθώς και του ιρλανδικού Συντάγματος⁶⁶.

Αλλά και ο ελληνικός νόμος μεταφοράς της απόφασης – πλαίσιο Ν. 3251/2004 ορίζει στο ά. 1, παρ. 2 ότι η εφαρμογή των διατάξεων του νόμου αυτού δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αρχών, όπως διατυπώνονται στο ά. 6 ΣυνθΕΕ και στο Σύνταγμα. Από το περιεχόμενο της διάταξης αυτής καθίσταται σαφές ότι ο ελληνικός νόμος κάνει λόγο για προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αρχών, που διατυπώνονται όχι μόνο στο ά. 6 ΣυνθΕΕ αλλά και στο ισχύον Σύνταγμα.

Κι ενώ είναι λοιπόν σαφές ότι η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη συνιστά όριο στην εκτέλεση του ΕΕΣ, ζήτημα γεννάται αν συμβαίνει το ίδιο και με την εθνική δημόσια τάξη, με το οποίο θα ασχοληθούμε κατωτέρω.

⁶⁵ Έκθεση της Επιτροπής βάσει του ά. 34 της απόφασης – πλαίσιο του Συμβουλίου της 13.06.2002 για το ΕΕΣ και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών, COM (2005) 63 τελικό, Βρυξέλλες, 23.02.2005, σελ. 7.

⁶⁶ Μουζιάκης Σπ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, όπ. π., σελ. 369 επ. με αναλυτική σχετική βιβλιογραφία.

III. ΕΕΣ και συνταγματική παράδοση των κρατών μελών

Όπως αναφέρεται ανωτέρω, ενώ η απόφαση – πλαίσιο προβλέπει ως λόγο άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ μόνο την ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, παραπέμποντας στο ά. 6 της ΣυνθΕΕ, **ο τολμηρός Έλληνας νομοθέτης έθεσε στο κάδρο και την εθνική δημόσια τάξη.**

Δεν συμπορεύθηκε δηλαδή με το περιεχόμενο της αιτιολογικής σκέψης 12 της απόφασης – πλαίσιο, που δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς τους κανόνες σχετικά με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα, αλλά προχώρησε σε γενικότερη διατύπωση περί των συνταγματικώς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, παρέχοντας ευρύτερη προστασία στα θεμελιώδη δικαιώματα.

Αναφορικά με αυτή την **επιφύλαξη της εσωτερικής δημόσιας τάξης** ως ορίου στην εκτέλεση του ΕΕΣ, προέκυψε σε πολλές περιπτώσεις σύγκρουση μεταξύ των εθνικών συνταγματικών δικαστηρίων και του ΔΕΚ και την αρχή έκανε το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πολωνίας με την από 27.04.2005 απόφασή του⁶⁷. Τότε το Συνταγματικό Δικαστήριο εξέτασε το κατά πόσο η παράδοση ενός Πολωνού πολίτη στο πλαίσιο εκτέλεσης ΕΕΣ σε κράτος μέλος της ΕΕ είναι μία μορφή έκδοσης. Τούτο διότι το Δικαστήριο εδεδεσμεύετο από δύο διατάξεις του εθνικού δικαίου, ήτοι το ά. 607 (κ) του ΠΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο *«σε περίπτωση που ΕΕΣ εκδίδεται με σκοπό τη δίωξη προσώπου που φέρει πολωνική υπηκοότητα ή που απολαμβάνει δικαίωμα ασύλου στη Δημοκρατία της Πολωνίας, η παράδοση του προσώπου αυτού μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο υπό την προϋπόθεση ότι το πρόσωπο αυτό θα επιστραφεί στην επικράτεια της Δημοκρατίας της Πολωνίας μετά την έγκυρη ολοκλήρωση των διαδικασιών στο κράτος έκδοσης του εντάλματος»*, και το ά. 55, παρ. 1 του πολωνικού Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο *«η έκδοση Πολωνού πολίτη απαγορεύεται»*.

Προβαίνοντας σε ανάλυση της έννοιας του όρου «έκδοση» και συγκρίνοντάς την με την έννοια της «παράδοσης» κατά το ΕΕΣ, έκρινε ότι η παράδοση είναι μία ιδιαίτερη κατηγορία έκδοσης και μάλιστα θεσμός πιο «επώδυνος» από την έκδοση, αναφορικά με την επίπτωση στα ανθρώπινα δικαιώματα, δεδομένου ότι αποκλείει την εφαρμογή

⁶⁷ Απόφαση P1/05, για περαιτέρω ανάλυση βλ. Bem, *The European Arrest Warrant and the Polish Constitutional Court Decision of 27 April 2005*, σε Guild (ed.), *Constitutional challenges to the European Arrest Warrant*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006, σελ. 125-136.

της αρχής του διττού αξιοποιούν. Έκρινε λοιπόν ως αντισυνταγματική τη διάταξη του ΠΚΠΔ, με το σκεπτικό ότι, αφού κατά το εθνικό Σύνταγμα απαγορεύεται η έκδοση πολωνού πολίτη, η ίδια απαγόρευση ισχύει πολλώ δε μάλλον και για την εκτέλεση του ΕΕΣ.

Τελικώς το Σύνταγμα αναθεωρήθηκε προς το σκοπό της καλύτερης εναρμόνισης με την ευρωπαϊκή νομοθεσία την 07.11.2006, επιτρεπομένης πλέον της έκδοσης πολωνού πολίτη σε περίπτωση που υποβάλλεται σχετικό αίτημα από ξένο κράτος ή διεθνές δικαστικό σώμα, αν μια τέτοια δυνατότητα πηγάζει από διεθνή συνθήκη που έχει κυρώσει η Πολωνία ή νόμο που εφαρμόζει νομοθέτημα διεθνούς οργανισμού, στον οποίο είναι μέλος η Πολωνία⁶⁸.

Στα χνάρια της Πολωνίας βάδισαν τα γερμανικά δικαστήρια μόλις 3 μήνες αργότερα, ότε το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο ακύρωνε στο σύνολό του το γερμανικό νόμο μεταφοράς της απόφασης – πλαίσιο στη γερμανική έννομη τάξη⁶⁹. Τούτο διότι έκρινε αφενός ότι ο γερμανικός νόμος δεν προέβλεπε διαδικασίες προσφυγής κατά της απόφασης παραβιάζοντας τα θεμελιώδη δικαιώματα των εκζητουμένων, και αφετέρου ότι η εμπιστοσύνη των Γερμανών στη γερμανική έννομη τάξη πρέπει να προστατεύεται ως θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα και εν τούτοις η εδαφικότητα δεν είχε ληφθεί υπ' όψιν κατά τη μεταφορά της απόφασης – πλαίσιο στην εσωτερική έννομη τάξη.

Το ενδιαφέρον εν προκειμένω είναι ότι το Δικαστήριο με την απόφαση αυτή δε θεώρησε δεδομένη την αμοιβαία εμπιστοσύνη, εκφράζοντας έτσι το σκεπτικισμό των κρατών μελών έναντι της ευρωπαϊκής ενοποίησης στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις.

Τελικά, ψηφίστηκε νέος γερμανικός νόμος ενσωμάτωσης, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 02.04.2006, ο οποίος προβλέπει δικαιώματα προσφυγής, νέους λόγους άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ και πιο σύνθετες διαδικασίες, προς το σκοπό εξασφάλισης μεγαλύτερης προστασίας του εκζητουμένου, καίτοι η μεταβολή αυτή έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό της απόφασης – πλαίσιο περί μίας απλοποιημένης διαδικασίας παράδοσης.

⁶⁸ Καρανικόλας Δ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 52.

⁶⁹ Απόφαση BVerG, 2 BvR 2236/2004 της 18.07.2005. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, Γερμανός πολίτης συριακής καταγωγής, ύποπτος για συμμετοχή στην Αλ Κάιντα, είχε συλληφθεί για να παραδοθεί στην Ισπανία, στο πλαίσιο εκτέλεσης του ΕΕΣ. Τελικώς, αφέθηκε ελεύθερος, αφού ο γερμανικός νόμος για το ΕΕΣ κρίθηκε αντισυνταγματικός. Περισσότερα στο Καρανικόλας Δ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, όπ. π., σελ. 54.

Μετά τη Γερμανία ακολούθησε η Κύπρος, όπου το Ανώτατο Δικαστήριο⁷⁰ έκρινε ότι το Σύνταγμα της Κύπρου αναφέρει περιοριστικά τους λόγους για τους οποίους μπορεί κάποιο άτομο να συλληφθεί, ανάμεσα στους οποίους δεν είναι η εκτέλεση ΕΕΣ. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι αφού οι αποφάσεις – πλαίσιο δεν μπορούν να τύχουν άμεσης εφαρμογής και ο κυπριακός νόμος εφαρμογής του ΕΕΣ δεν ήταν σύμφωνος με το Σύνταγμα, η απόφαση – πλαίσιο δεν είχε μεταφερθεί προσηκόντως στην εσωτερική έννομη τάξη και δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτή ως υπερέχουσα του Συντάγματος.

Μετά την απόφαση αυτή αναθεωρήθηκε το Κυπριακό Σύνταγμα, επιτρέποντας ρητά την έκδοση και εκτέλεση του ΕΕΣ κατά Κυπρίων και επιπλέον αναγνωρίστηκε ρητά η υπεροχή του ευρωπαϊκού δικαίου έναντι των εθνικών διατάξεων – συνταγματικών και μη⁷¹.

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι η σύγκρουση οδηγούσε σε αναθεώρηση των συνταγματικών διατάξεων προς το σκοπό καλύτερης εναρμόνισης με την ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Σε κάθε περίπτωση, η άρνηση εκτέλεσης λόγω προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου μπορεί να γίνει **μόνο κατ' εξαίρεση** (pro reo), δεδομένου του υψηλού επιπέδου εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών (αιτιολογική σκέψη 10 της απόφασης – πλαίσιο) και της γενικής κατ' αρχήν υποχρέωσης των κρατών μελών εκτέλεσης του ΕΕΣ, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης (ά. 1, παρ. 2 της απόφασης – πλαίσιο).

Ζήτημα όμως γεννάται με το κατά πόσο πράγματι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη μέλη βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο και αν όντως υφίστανται κοινές αξίες, που συνιστούν το θεμέλιο για την αμοιβαία εμπιστοσύνη, ιδίως αν ληφθούν υπ' όψιν οι σχετικές εκθέσεις της Διεθνούς Αμνηστίας⁷² και οι

⁷⁰ Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – Ανώτατο Δικαστήριο Κύπρου, ΠοινΔικ 2006, 179. Ως προς τα πραγματικά περιστατικά από τις βρετανικές αρχές εξεδόθη ΕΕΣ προς τις κυπριακές αρχές για τη σύλληψη και παράδοση κατηγορουμένου για συνομοσία σε βάρος της βρετανικής κυβέρνησης, που είχε διπλή υπηκοότητα, βρετανική και κυπριακή.

⁷¹ Η απόφαση αυτή οδήγησε την Κύπρο, χώρα η οποία εφαρμόζει την αρχή «all crime is local», σε συνταγματική αναθεώρηση, ώστε να επιτρέπει την παράδοση των πολιτών της. Φυτράκης Ε., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: Νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες*, ΠοινΔικ 2006, 210-220.

⁷² Η πιο πρόσφατη Έκθεση 2017-2018 της Διεθνούς Αμνηστίας για την κατάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, διαθέσιμη στο www.amnesty.org.

αποφάσεις – κόλαφος του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, όπου θα αναφερθούμε αναλυτικά κατωτέρω.

B2. Η νομολογιακή έκφραση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο ΕΕΣ

Το ποινικό δίκαιο έχει διττή ταυτότητα στις δημοκρατικές κοινωνίες, υπό την έννοια ότι συνιστά από τη μία μεριά μέτρο προστασίας των εννόμων αγαθών και από την άλλη μέτρο προστασίας της ελευθερίας των πολιτών. Αυτή η ταυτότητα του ποινικού δικαίου δεν μπορεί να αλλοιώνεται λόγω της συμμετοχής μιας χώρας σε έναν υπερκρατικό οργανισμό⁷³. Άλλωστε, όπως έχει προαναφερθεί, το ποινικό δίκαιο εντάσσεται στο ΧΕΑΔ, ο οποίος σύμφωνα με το ά. 67, παρ. 1 ΣΛΕΕ και τα ά. 2, 3 και 6 της ΣΕΕ οφείλει να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών.

Η διττή ταυτότητα του ποινικού δικαίου καθρεπτίζεται και στη νομολογία του Στρασβούργου και του Λουξεμβούργου, όταν η αμοιβαία αναγνώριση και η ανάγκη εδραίωσης ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης **αναμετρώνται** με την ανάγκη προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητουμένου στο πλαίσιο εκτέλεσης ενός ΕΕΣ.

I. Οι «ευαίσθητες κεραίες» του ΕΔΔΑ και η αρχική θέση του ΔΕΕ

Το ΕΔΔΑ ήδη από το 2010 είχε εντοπίσει την ανάγκη εισαγωγής περιορισμών στη διεθνή συνεργασία σε ζητήματα έκδοσης και εκτέλεσης ΕΕΣ, σε περίπτωση κινδύνου προσβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ ήταν μόλις το 2016 που το ΔΕΕ αποφάσισε να αποκλίνει από τη μέχρι τότε νομολογία του, η οποία δεν αναγνώριζε περιορισμούς στην αμοιβαία αναγνώριση προς όφελος των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

1. Το ΕΔΔΑ και ο κατ' εξαίρεση περιορισμός της διεθνούς συνεργασίας

Η απόφαση, η οποία κατέδειξε τα ευαίσθητα αντανάκλαστα του ΕΔΔΑ σε περίπτωση προσβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πεδίο εκτέλεσης ΕΕΣ, είναι

⁷³ Καϊάφα – Γκμπάντι, *Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ σε ποινικές υποθέσεις: Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ενωσιακό δίκαιο και η σημασία της για την Έλληνα εφαρμοστή του δικαίου*, ΠοινΧρονικά ΕΖ 2018, 562.

η **Stapleton** κατά Ιρλανδίας⁷⁴. Συγκεκριμένα, ο προσφεύγων προέβαλε τον ισχυρισμό ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε παραβιάσει το δικαίωμά του για ταχεία απονομή της ποινικής δικαιοσύνης (ά. 6, παρ. 1 ΕΣΔΑ) και για το λόγο αυτό σε περίπτωση εκτέλεσης του ΕΕΣ υπήρχε κίνδυνος προσβολής του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη. Μάλιστα, έγινε επίκληση της νομολογίας Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου⁷⁵.

Τελικώς η προσφυγή απερρίφθη ως απαράδεκτη, όμως το ΕΔΔΑ υιοθέτησε θέση υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανάλογη με αυτήν που είχε σε υποθέσεις έκδοσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ δεν αποκλείεται «να τίθεται κατ' εξαίρεση ζήτημα περιορισμού της διεθνούς συνεργασίας σε περίπτωση κατά την οποία έχει χωρήσει ή υπάρχει κίνδυνος να χωρήσει κατάφωρη προσβολή του δικαιώματος του φυγόδικου για δίκαιη δίκη στο εκζητούν κράτος» (σκ. 25).

Καίτοι η ανωτέρω απόφαση είναι η μοναδική περίπτωση μέχρι σήμερα, στην οποία το ΕΔΔΑ ασχολήθηκε το ζήτημα του ΕΕΣ και τα θεμελιώδη δικαιώματα, η επιρροή της είναι αδιαμφισβήτητη σχετικά με τον περιορισμό της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης προς το σκοπό προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Δέον να επισημανθεί ότι το ΕΔΔΑ ήταν εξοικειωμένο με το ζήτημα των μειωμένων ελέγχων που συνεπάγεται η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και την υπό όρους συμβατότητα του μηχανισμού αυτού με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ήδη από την απόφαση **Bosphorus**⁷⁶. Συγκεκριμένα, στην απόφαση αυτή το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, όταν τα κράτη μέλη ενεργούν κατά δέσμια αρμοδιότητα, εφαρμόζεται το τεκμήριο συμβατότητας των κανόνων της ΕΕ με την ΕΣΔΑ, εφόσον η ΕΕ εξασφαλίζει ισοδύναμη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το τεκμήριο αυτό μπορεί να ανατραπεί, μόνο εάν η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε κάθε συγκεκριμένη υπόθεση είναι προδήλως ανεπαρκής. Όταν όμως τα κράτη μέλη έχουν διακριτική ευχέρεια ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, το ΕΔΔΑ προβαίνει σε πλήρη έλεγχο των εθνικών πράξεων.

⁷⁴ Απόφαση της 04.05.2010 – πιο αναλυτικά στο Τσόλκα Ό., *Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΠoinXp ΞΗ/2018, σελ. 428.

⁷⁵ Στην απόφαση Soering (07.07.1989) το ΕΔΔΑ αναγνώρισε για πρώτη φορά την επιφύλαξη της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης ως όριο στην έκδοση προσώπου.

⁷⁶ Υπόθεση ΕΔΔΑ, Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirkati κατά Ιρλανδίας (Τμήμα Μείζονος Σύνοψης), προσφυγή αρ. 45036/98, 30.06.2005. Περισσότερα στο V. Tzevelekos, *When Elephants Fight it Is the Glass that Suffers: Hegemonic Struggle in Europe and the Side – Effects for International Law*, σε K. DZehsiarou (eds), *Human Rights Law in Europe: The Influence, Overlaps and Contradictions of the EU and the ECHR*, Routledge, London, 2014, 9-34.

Τη θέση αυτή επανέλαβε το ΕΔΔΑ χρόνια αργότερα στην απόφαση **Avotīņš**⁷⁷, όπου το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, ακόμα και όταν τα εθνικά δικαστήρια εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ, τα Συμβαλλόμενα Κράτη εξακολουθούν να δεσμεύονται από τις υποχρεώσεις που ανέλαβαν οικειοθελώς προσχωρώντας στη Σύμβαση. Όμως, οι υποχρεώσεις αυτές πρέπει να αξιολογούνται υπό το φως του τεκμηρίου ισοδύναμης προστασίας, που καθιέρωσε το Δικαστήριο στην απόφασή του επί της υπόθεσης *Bosphorus*, το οποίο είναι μαχητό. Επίσης, το ΕΔΔΑ διατύπωσε ότι έχει συναίσθηση της σημασίας των μηχανισμών αμοιβαίας αναγνώρισης για την οικοδόμηση του ΧΕΑΔ, και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που απαιτείται, όμως οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία αυτού του χώρου δεν πρέπει να παραβιάζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων που επηρεάζονται από τους μηχανισμούς που προκύπτουν. Θυμίζει δε ότι η Σύμβαση «ως συνταγματικό εργαλείο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης» στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων θέτει όρια στη διεθνή συνεργασία, ακόμη και όταν εντάσσεται στο πλαίσιο του ΧΕΑΔ.

Ως εκ τούτου, όταν τα δικαστήρια ενός Κράτους που είναι ταυτόχρονα και Συμβαλλόμενο Μέρος της Σύμβασης και κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καλούνται να εφαρμόσουν ένα μηχανισμό αμοιβαίας αναγνώρισης που καθιερώνει το δίκαιο της ΕΕ, πρέπει να εφαρμόζουν πλήρως αυτό το μηχανισμό, όταν η προστασία των δικαιωμάτων της Σύμβασης δεν μπορεί να θεωρείται προφανώς ανεπαρκής. Όμως, σε περίπτωση που εγερθεί ενώπιόν τους σοβαρό και τεκμηριωμένο παράπονο ότι η προστασία ενός δικαιώματος της Σύμβασης υπήρξε καταφανώς ανεπαρκής και ότι η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να θεραπευθεί από το δίκαιο της ΕΕ, δεν μπορούν να αποφύγουν την εξέταση αυτού του παραπόνου για το λόγο και μόνο ότι εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ (σκ. 116).

Όπως αναπτύσσεται κατωτέρω, σε αντίθεση με την κατά τα ανωτέρω θεώρηση του ΕΔΔΑ, το ΔΕΕ υπήρξε καταρχήν επιφυλακτικό στην αναγνώριση περιορισμών στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, κάτι το οποίο σήμερα όμως έχει ανατραπεί υπέρ ενός μη αυτοματοποιημένου μηχανισμού εφαρμογής της αρχής αυτής προς χάριν της εναργέστερης προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

⁷⁷ *Avotīņš* κατά Λετονίας, 23.05.2016. Η απόφαση αυτή του ΕΔΔΑ ήρθε ένα μήνα μετά την κεφαλαιώδους σημασίας απόφαση του ΔΕΕ *Aranyosi – Căldăraru*, εντάσσεται δε στον ευρύτερο διάλογο μεταξύ ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, του οποίου έναυσμα αποτέλεσε η γνωμοδότηση 2/13 του ΔΕΕ. Αναλυτική αναφορά στα ζητήματα αυτά γίνεται στη συνέχεια της παρούσας εργασίας.

2. Το ΔΕΕ και η σχεδόν αυτόματη εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης

Η απόφαση του ΔΕΕ που είναι ενδεικτική της αρχικής νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με τη σχεδόν αυτόματη εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στην περίπτωση του ΕΕΣ είναι η απόφαση **RADU** (C-396/11)⁷⁸. Ο C.V. Radu αντιτάχθηκε στην εκτέλεση τεσσάρων ΕΕΣ εκδοθέντων από τις γερμανικές προς τις ρουμανικές δικαστικές αρχές, ισχυριζόμενος ότι εκδόθηκαν άνευ προηγούμενης κλήτευσής του και χωρίς να του εξασφαλιστεί η δυνατότητα να προσλάβει δικηγόρο ή να απολογηθεί, κατά παράβαση των ά. 47 και 48 του Χάρτη και του ά. 6 της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, υπεστήριξε ότι οι δικαστικές αρχές του κράτους μέλους εκτέλεσης μπορούν βασίμως να αρνηθούν να εκτελέσουν το ΕΕΣ, λόγω προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος μέλος έκδοσης, μολονότι ο συγκεκριμένος λόγος μη εκτέλεσης δεν προβλέπεται ρητώς στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι δικαστικές αρχές εκτέλεσης δεν μπορούν να αρνηθούν να εκτελέσουν ΕΕΣ που έχει εκδοθεί στο πλαίσιο άσκησης ποινικής δίωξης, για το λόγο ότι πριν την έκδοση αυτού δεν παρασχέθηκε στον εκζητούμενο δυνατότητα ακρόασης στο κράτος μέλος έκδοσης του ΕΕΣ, καθώς το γεγονός αυτό δεν καταλέγεται μεταξύ των λόγων μη εκτέλεσης ΕΕΣ της απόφασης-πλαίσιο και η εκτέλεση ενός τέτοιου ΕΕΣ δεν αντίκειται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη⁷⁹.

Αξιοσημείωτη όμως είναι η θέση της **Γενικής Εισαγγελέα** Eleanor Sharpston, η οποία προέβη σε μία **γενναία τοποθέτηση υπέρ των θεμελιωδών δικαιωμάτων** και υποστήριξε ότι «*Το άρθρο 1, παράγραφος 3, της απόφασης-πλαίσιο ορίζει ότι η απόφαση-πλαίσιο δεν θίγει την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των θεμελιωδών νομικών αρχών που κατοχυρώνονται με το άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 6 ΣΕΕ). Κατά την άποψή μου, αυτό σημαίνει ότι η υποχρέωση σεβασμού των ως άνω δικαιωμάτων και αρχών διαπνέει την απόφαση-πλαίσιο στο σύνολό της. Επομένως, χωρίς να προβλέπεται ρητώς, εννοείται ότι τα δικαιώματα αυτά μπορούν να ληφθούν υπόψη προς αιτιολόγηση μιας απόφασης να μην εκτελεστεί συγκεκριμένο ένταλμα.*

⁷⁸ Τόγιας Σταύρος, *Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic)*, ΠοινΧρον ΕΖ 20147, σελ. 330.

⁷⁹ Σε περίπτωση μάλιστα που επιβαλλόταν στις δικαστικές αρχές έκδοσης να παρέχουν στον εκζητούμενο δυνατότητα ακρόασης πριν την έκδοση εντάλματος, τούτο «θα υπονόμει αναπόφευκτα την ίδια την ουσία του συστήματος παράδοσης που θεσπίζει η απόφαση-πλαίσιο και, ως εκ τούτου, την πραγμάτωση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, δεδομένου ότι, ιδίως προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο φυγής του ενδιαφερομένου προσώπου, το ένταλμα σύλληψης πρέπει να χαρακτηρίζεται από ένα στοιχείο αιφνιδιασμού», Σκ. 40.

Οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία θα καθιστούσε τη διάταξη του άρθρου 1, παράγραφος 3, κενή περιεχομένου –εκτός αν πρόκειται απλώς για μια κομψή κοινοτοπία» (σκ. 70 των προτάσεων).

Διευκρίνισε όμως ότι προσβολές, οι οποίες μπορούν να θεραπευτούν, δεν δικαιολογούν άρνηση μεταγωγής του καταζητούμενου στο κράτος μέλος που τις διέπραξε. Αντιθέτως, αν πρόκειται για ανήκεστο προσβολή του δικαιώματος υπεράσπισης, θα πρέπει τούτο να οδηγεί στην απόρριψη του αιτήματος για προσαγωγή του εκζητουμένου (σκ. 88 και 97 των προτάσεων).

Ακολούθησε η απόφαση **Melloni** (C 399/11)⁸⁰, όπου το ΔΕΕ ασχολήθηκε με το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παρουσίας, το οποίο χαρακτήρισε μεν «ουσιώδες συστατικό» του δικαιώματος δίκαιης δίκης, για να καταλήξει όμως στο ότι αυτό δεν είναι απόλυτο.

Σύμφωνα με το ΔΕΕ τα κράτη υποχρεούνται κατ' αρχήν να εκτελούν το ΕΕΣ, χωρίς να επιτρέπεται η αρχή εκτέλεσης να εξαρτά την εκτέλεση του ΕΕΣ από άλλες προϋποθέσεις, εκτός από αυτές που απαριθμούνται στην απόφαση πλαίσιο. Συναφώς, έκρινε ότι το ά. 4^α προβλέπει μεν προαιρετικό λόγο μη εκτέλεσης της ποινής, σε περίπτωση που ο εκζητούμενος δεν είχε παραστεί αυτοπροσώπως στη δίκη, πλην όμως απαριθμεί με εξαντλητικό τρόπο τις εξαιρέσεις εκείνες, στις οποίες απαγορεύεται η αρχή εκτέλεσης να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ λόγω μη αυτοπρόσωπης εμφάνισης του εκζητουμένου στη δίκη.

Περαιτέρω, έκρινε ότι το δικαίωμα του κατηγορουμένου αυτοπρόσωπης εμφάνισης στη δίκη δεν είναι απόλυτο, για να καταλήξει στο ότι μόνη η ερήμην διαδικασία δεν συνιστά κατ' αρχήν παραβίαση του άρθρου 6 και των ά. 47 και 48 του Χάρτη⁸¹, στην περίπτωση που ο εκζητούμενος δεν παρέστη αυτοπροσώπως στη δίκη, αλλά ήταν ενήμερος και κατ' επιλογή του δεν παρέστη ή εκπροσωπήθηκε από συνήγορο, παραιτήθηκε δηλαδή εκουσίως και χωρίς αμφιβολία από το δικαίωμά του για αυτοπρόσωπη εμφάνιση⁸².

⁸⁰ ΔΕΕ C 399/11, 26.02.2013, βλ. και Παρατηρήσεις Κουρκούτη Χ., ΕΕΕυρΔ 2013, σελ. 89 επ.

⁸¹ Το ά. 47 εδάφιο β του Χάρτη ορίζει ότι «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπηση του, και το ά. 48 παρ. 2 του Χάρτη ορίζει ότι «ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης διασφαλίζεται σε κάθε κατηγορούμενο».

⁸² Μάλιστα, υπενθύμισε και την υπόθεση *Sejdonić* του ΕΔΔΑ, όπου κρίθηκε ότι σε περίπτωση μη αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου, πρέπει να υπάρξει διαδικασία στην οποία αυτός να παρευρίσκεται, εκτός αν, εφόσον κληθεί νόμιμα και ενημερωθεί για τις σε βάρος του κατηγορίες,

Επίσης, το ΔΕΕ για πρώτη φορά είχε την ευκαιρία να ερμηνεύσει τη διάταξη του ά. 53 του Χάρτη⁸³, η οποία μεταξύ άλλων άπτεται του ακανθώδους ζητήματος της **σχέσης ενωσιακού – εθνικού δικαίου στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, όταν το επίπεδο προστασίας σε εθνικό επίπεδο είναι μεγαλύτερο από αυτό του ενωσιακού δικαίου.

Το ΔΕΕ έκρινε επ' αυτού ότι κατ' ά. 53 του Χάρτη είναι κατ' αρχήν θεμιτό οι εθνικές αρχές να εφαρμόζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα Συντάγματά τους, πλην όμως μόνο υπό την προϋπόθεση ότι η εφαρμογή αυτή δε θέτει υπό διακύβευση την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης (σκ. 58 επ.).

Το Δικαστήριο κατέληξε στο ότι το να επικαλείται ένα κράτος μέλος το ά. 53 του Χάρτη για να εξαρτήσει την παράδοση ενός προσώπου από μία προϋπόθεση που δεν προβλέπεται στην απόφαση – πλαίσιο, ήτοι τη δυνατότητα αναθεώρησης της καταδικαστικής απόφασης εντός του κράτους έκδοσης, θα έθιγε τις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης, τις οποίες η απόφαση υπηρετεί και να θέσει σε κίνδυνο τελικά την αποτελεσματικότητά της (σκ. 57 και 63).

Η απόφαση αυτή καταδεικνύει ότι **πρώτιστο μέλημα του ΔΕΕ ήταν η ομοιόμορφη και αποτελεσματική εφαρμογή της ενωσιακής νομοθεσίας** και όχι η σε κάθε περίπτωση υψίστου επιπέδου προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Έτσι, καίτοι τα κράτη μέλη μπορεί να εκλαμβάνουν το ά. 53 του Χάρτη ως εγγύηση ενός κατώτερου επιπέδου προστασίας που μπορεί να ενισχυθεί με τις εθνικές συνταγματικές διατάξεις, το ΔΕΕ, που είναι επιφορτισμένο με την αποστολή διατήρησης και υπεράσπισης της υπεροχής της Ένωσης και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της, δεν θα μπορούσε να δεχθεί την ερμηνεία αυτή, που μπορεί να αποβεί σε βάρος του ίδιου του ενωσιακού οικοδομήματος⁸⁴.

Σημειώνουμε δε ότι, ενώ η Ισπανία ακολουθούσε πρακτικές στις οποίες η εκτέλεση ΕΕΣ εκδοθέντος με σκοπό την εκτέλεση απόφασης που έχει εκδοθεί ερήμην, έπρεπε

παρατηθεί ο ίδιος από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παράστασης και επιλέγει να εκπροσωπηθεί από συνήγορο (Sejdović κατά Ιταλίας (Προσφυγή No 56581/00), 01.03.2006, παρ. 82-95).

⁸³ Σύμφωνα με το ά. 53 του Χάρτη, «*καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση, ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών μελών*».

⁸⁴ Κουρκούτη Χ. παρατηρήσεις, ΕΕΕυρΔ 1:2013, σελ. 93.

να τελεί πάντα υπό την προϋπόθεση ο εκζητούμενος να έχει τη δυνατότητα να δικασθεί εκ νέου εντός του κράτους μέλους έκδοσης, μετά την απόφαση Melloni⁸⁵ το Ισπανικό Συνταγματικό Δικαστήριο προέβη σε μία μετατόπιση των αρχών του προς το σκοπό εναρμόνισης με την ευρωπαϊκή νομοθεσία⁸⁶.

II. Μεταστροφή της νομολογίας του ΔΕΕ προς χάριν των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Η νομολογία του ΔΕΕ εμφάνιζε μέχρι πρόσφατα μία **εσωτερική αντινομία**, έναν εσωτερικό διχασμό, καθώς από τη μία μεριά ήταν υπέρμαχος των θεμελιωδών δικαιωμάτων κυρίως κατά τη διαδικασία επιβολής των μηχανισμών της ενιαίας αγοράς έναντι του εθνικού προστατευτισμού, και από την άλλη δε δίσταζε να παραγκωνίσει το θεμελιώδες δικαίωμα της υπεράσπισης έναντι της δημιουργίας ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης⁸⁷.

Όμως, η πιο πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, όπως θα αναπτυχθεί κατωτέρω, με κορυφαία την απόφαση - σταθμό Aranyosi – Căldăraru, το αναδεικνύει σε υπέρμαχο των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στο χώρο του ΕΕΣ.

1. Η εμβληματική απόφαση Aranyosi - Căldăraru

Η απόφαση μείζονος σύνθεσης στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Aranyosi - Căldăraru (C – 404/15, C-659/15, 05.04.2016) είναι ενδεικτική της μεταστροφής του ΔΕΕ και της νέας εκ μέρους του προσέγγισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ποινικές υποθέσεις.

Το ΔΕΕ εν προκειμένω σημείωσε ότι η αρχή της **αμοιβαίας αναγνώρισης** έχει ως έρεισμα την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών ως προς το ότι οι αντίστοιχες εθνικές έννομες τάξεις τους είναι σε θέση να παρέχουν ισοδύναμη και αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που αναγνωρίζονται σε επίπεδο Ένωσης, ιδίως στον Χάρτη. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη οφείλουν να

⁸⁵ CCBE, EAW Rights, *Analysis of the implementation and operation of the European Arrest Warrant from the point of view of defense practitioners*, σελ. 45, www.ccbe.eu

⁸⁶ Περισσότερα στο Μαργαρίτης Κ., παρατηρήσεις στην υπόθεση Melloni, ΕΕΕυρΔ:2, 2014, σελ. 244 επ.

⁸⁷ Swoboda S., *The self – perception of the European Court of Justice and its neglect of the defense perspective in its preliminary rulings on judicial cooperation in criminal matters: a small note on a fundamental misunderstanding*, ZIS, 361, στο www.zis-online.com/dat/artikel/2015_7-8_935.pdf

εκτελούν τα ΕΕΣ, πλην των εξαντλητικώς απαριθμούμενων περιπτώσεων άρνησης εκτέλεσης των ά. 3 και 4 της απόφασης - πλαίσιο.

Ωστόσο, το Δικαστήριο έκανε μνεία της γνωμοδότησης 2/13 σκ. 191, σύμφωνα με την οποία οι αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης μπορούν να περιοριστούν κατόπιν «**εξαιρετικών περιπτώσεων**».

Στην συνέχεια, το Δικαστήριο υπογραμμίζει τον απόλυτο χαρακτήρα του δικαιώματος που εγγυάται το ά. 4, το οποίο είναι αντίστοιχο του ά. 3 της ΕΣΔΑ, και προκειμένου να διαπιστώσει η αρχή του κράτους - μέλους εκτέλεσης παραβίαση του άρθρου εισάγει μια δοκιμασία δύο σταδίων: Αρχικά οφείλει να διαπιστώσει αν υφίστανται συστημικές πλημμέλειες στις συνθήκες κράτησης στο κράτος μέλος έκδοσης, και στη συνέχεια, εφόσον διαπιστωθούν τέτοιες, οφείλει να εκτιμήσει συγκεκριμένα και με ακρίβεια αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι το προς έκδοση άτομο θα διατρέξει αυτόν τον κίνδυνο.

Προς τον σκοπό αυτό, οφείλει να ζητήσει την προσκομιδή συμπληρωματικών πληροφοριών από την δικαστική αρχή έκδοσης, μέχρι δε την παραλαβή αυτή η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει να αναβάλει την απόφασή της περί της παράδοσης του οικείου προσώπου. Εάν η ύπαρξη τέτοιου κινδύνου δεν μπορεί να αποκλειστεί εντός εύλογης προθεσμίας, η εν λόγω αρχή οφείλει να αποφασίσει εάν πρέπει να θέσει τέρμα στη διαδικασία παράδοσης.

Η απόφαση αυτή του ΔΕΕ είναι κεφαλαιώδους σημασίας, διότι εισήγαγε σαφή περιορισμό στην εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, στην περίπτωση κινδύνου προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επίσης, διευκρινίζεται ότι όταν υπάρχουν στοιχεία κινδύνου προσβολής, αναβάλλεται η εκτέλεση του ΕΕΣ, με την επιφύλαξη να μπορεί η δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης να θέσει τέρμα στη διαδικασία παράδοσης, όταν δεν μπορεί να αποκλεισθεί ο κίνδυνος εντός εύλογης προθεσμίας. Πρόκειται για δυνατότητα μετάβασης σε *de facto* άρνηση εκτέλεσης, όσο ο κίνδυνος δεν μπορεί να αποκλεισθεί σε εύλογο χρόνο⁸⁸.

⁸⁸ Sz. Gaspar – Szilagyí, “*Joined Cases Aranyosi and Căldăraru. Converging Human Rights Standards, Mutual Trust and a New Ground for Postponing a European Arrest Warrant*”, <https://acelg.blogactiv.eu/2016/06/01/joined-cases-aranyosi-and-caldararu-converging-human-rights-standards-mutual-trust-and-a-new-ground-for-postponing-a-european-arrest-warrant>

Επίσης, από την απόφαση καθίσταται σαφές ότι η αρχή της εμπιστοσύνης πρέπει να επιβεβαιώνεται κάθε φορά, υπό την έννοια του εμπειρικά διαπιστούμενου σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁸⁹.

Σε αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε και ο **Γενικός Εισαγγελέας** Yves Bot, ο οποίος διευκρίνισε ότι δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτή μία άνευ ετέρου υποχρέωση εκτέλεσης ΕΕΣ, προτείνοντας την εφαρμογή της **αρχής της αναλογικότητας**. Έτσι, λοιπόν, όταν η δικαστική αρχή εκτέλεσης διαπιστώνει την ύπαρξη συστημικών πλημμελειών στις συνθήκες κράτησης, η δικαστική αρχή έκδοσης οφείλει να τη διαβεβαιώσει παρέχοντας πρόσφορες πληροφορίες ότι η κράτηση του εκζητούμενου και οι εκεί συνθήκες δεν είναι δυσανάλογη.

Διαφαίνεται τέλος ότι το ΔΕΕ αποδεχόμενο τον έλεγχο σε δύο επίπεδα για τη διαφύλαξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όχι μόνο σε αφηρημένο αλλά και σε συγκεκριμένα επίπεδο, πλησιάζει την οπτική του ΕΔΔΑ⁹⁰.

2. Η μετά την Aranyosi - Căldăraru νομολογία του ΔΕΕ

Το ΔΕΕ μετά την απόφαση Aranyosi - Căldăraru εμφανίζεται να κάνει μία γενναία στροφή προς την υπεράσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του εκζητούμενου, προβαίνοντας σε μία διασταλτική ερμηνεία του ά. 4^α της απόφασης – πλαίσιο, ακόμη κι αν αυτή σε ορισμένες περιπτώσεις εμποδίζει την πραγμάτωση της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών στο πλαίσιο του διεθνικού χώρου ποινικής δικαιοσύνης εντός της ΕΕ. Ειδικότερα:

Στην υπόθεση C 108/16 – **Pawel Dworzecki** (24.05.2016) το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί επί ΕΕΣ που εξεδόθη από δικαστήριο της Πολωνίας προς τις ολλανδικές αρχές για τη σύλληψη και παράδοση του Dworzecki, Πολωνού πολίτη και κατοίκου Ολλανδίας, για την εκτέλεση καταδικαστικής απόφασης. Ο εκζητούμενος δεν εμφανίστηκε αυτοπροσώπως στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της σχετικής απόφασης, όμως στο ΕΕΣ αναφερόταν ότι ο εκζητούμενος είχε ενημερωθεί πραγματικά και επίσημα για τη δικάσιμο και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης. Μάλιστα, διευκρινιζόταν ότι το έγγραφο κλήτευσης εστάλη στη διεύθυνση που είχε

⁸⁹ Καϊάφα – Γκμπάντι, *Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ σε ποινικές υποθέσεις: Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ενωσιακό δίκαιο και η σημασία της για την Έλληνα εφαρμοστή του δικαίου* όπ. π., σελ. 569.

⁹⁰ ΕΔΔΑ Soering v. UK, 07.07.1989, σκ. 90-91, MSS v. Belgium and Greece, 21.01.2011, σκέψη 365, Tarakhel v. Switzerland, 04.11.2014, σκ. 93.

δηλωθεί από τον εκζητούμενο, και είχε παραληφθεί από τον παππού του κατ' εφαρμογή του σχετικού άρθρου του ολλανδικού κώδικα ποινικής δικονομίας.

Τέθηκε ζήτημα λοιπόν αν υπήρξε εν προκειμένω πραγματική και επίσημη ενημέρωση του εκζητουμένου για τη δικάσιμο και τον τόπο της δίκης (ά. 4^α, παρ. 1 στ. α της απόφασης – πλαίσιο).

Το ΔΕΕ απεφάνθη ότι οι εκφράσεις «είχε κλητευθεί αυτοπροσώπως» και «είχε δι' άλλων μέσων ενημερωθεί πραγματικά και επισήμως για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης αυτής, κατά τρόπο ώστε να αποδεικνύεται σαφώς ότι τελούσε εν γνώσει της προγραμματισμένης δίκης», που περιλαμβάνονται στη διάταξη του ά. 4^α, παρ. 1, στ. α, σημείο ι της απόφασης – πλαίσιο, αποτελούν αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης και πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο ενιαίο σε ολόκληρη την Ένωση.

Και ναι μεν το Δικαστήριο μνημόνευσε στο σκ. 42 την υπόθεση Melloni περί του μη απολύτου χαρακτήρα του δικαιώματος αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου στη δίκη, που συνιστά ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, όμως, από την άλλη μεριά, διευκρίνισε ότι το δικαίωμα για δίκαιη δίκη επιτάσσει ότι το πρόσωπο που έχει κλητευθεί προς εμφάνιση ενώπιον ενός ποινικού δικαστηρίου, έχει ενημερωθεί κατά τρόπο, ώστε να του παρέχεται η δυνατότητα να οργανώσει κατά τρόπο αποτελεσματικό την υπεράσπισή του.

Το ΔΕΕ τελικώς έκρινε ότι με την παράδοση του εγγράφου όχι απευθείας στον ενδιαφερόμενο, αλλά σε ενήλικο μέλος του νοικοκυριού του, το οποίο ανέλαβε να παραδώσει το έγγραφο κλήτευσης στον ενδιαφερόμενο, χωρίς να προκύπτει με βεβαιότητα από το ΕΕΣ αν και πότε το ενήλικο μέλος το παρέδωσε στον ενδιαφερόμενο⁹¹, **δεν πληρούνται** οι απαιτήσεις του ά. 4α της απόφασης - πλαίσιο.

Αξίζει να σημειωθεί η επισήμανση του **Γενικού Εισαγγελέα Michal Bobek** (σκ. 70 των προτάσεων) ότι «Σε περίπτωση ελλείψεως προσωπικής κλητεύσεως, η παραίτηση από το δικαίωμα εμφανίσεως δεν μπορεί να συναχθεί από την απουσία του ενδιαφερομένου από τη δίκη. Ομοίως, η έλλειψη επιμέλειας εκ μέρους του ενδιαφερομένου δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην παραίτηση από το δικαίωμα

⁹¹ Συναφώς και ο Γενικός Εισαγγελέας στο σκεπτικό 82, παρ. 2 των προτάσεων του «Το άρθρο 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο ι, της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299, έχει την έννοια ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει να κλητευθεί, σύμφωνα με τους εφαρμοστέους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, άμεσα και προσωπικά ή, αν αυτό δεν συμβεί, πρέπει να προκύπτει **κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση** ότι τελούσε εν γνώσει της προγραμματισμένης δίκης βάσει επίσημων και πραγματικών πληροφοριών ...».

εμφανίσεως στη δίκη. Αντιθέτως, τα εθνικά δικαστήρια **οφείλουν** να επιδεικνύουν αυξημένη επιμέλεια σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν έχει κλητευθεί αυτοπροσώπως».

Ακολούθησαν οι αποφάσεις **C - 270/17 Tadas Tupikas και C - 271/17 Slawomir Andrzej Zdziasek** (10.08.2017). Αξίζει να σημειωθεί ότι και σε αυτές τις υποθέσεις Γενικός Εισαγγελέας ήταν ο ανωτέρω **Michal Bobek**.

Στην πρώτη απόφαση, το ΔΕΕ επελήφθη σχετικά με ΕΕΣ εκδοθέν από τις αρχές της Λιθουανίας και αίτημα εκτέλεσής του προς τις ολλανδικές αρχές σε βάρος του Λιθουανού Tupikas, χωρίς μόνιμη κατοικία ή διαμονή στις Κάτω Χώρες. Εν προκειμένω, ο εκζητούμενος είχε παραστεί αυτοπροσώπως στην πρωτοβάθμια δίκη, άσκησε έφεση, η οποία απερρίφθη, ενώ το ΕΕΣ δεν περιείχε στοιχεία σχετικά με το αν παρέστη ο εκζητούμενος στη δευτεροβάθμια δίκη.

Το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί ως προς το αν η διάταξη του ά. 4^α, παρ. 1 στ. α έως δ της απόφασης – πλαίσιο εφαρμόζεται μόνο στην πρωτοβάθμια δίκη ή και στην κατ' έφεση δίκη. Αν αφορά μόνο στην πρωτοβάθμια δίκη, τότε δεν μπορεί να αρνηθεί την εκτέλεση του ΕΕΣ, αφού ο ενδιαφερόμενος παρέστη αυτοπροσώπως σε αυτήν. Αν όμως αφορά και στην κατ' έφεση δίκη, τότε θα πρέπει το αιτούν δικαστήριο να ζητήσει από τη δικαστική αρχή έκδοσης συμπληρωματικές πληροφορίες πριν αποφανθεί επί της έκδοσης του ενδιαφερομένου προσώπου.

Το ΔΕΕ έκρινε κατ' αρχήν ότι η έκφραση «*δίκη που οδήγησε στην έκδοση απόφασης*» του ά. 4^α, παρ. 1, πρέπει να λογίζεται ως αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης (σκ. 67). Περαιτέρω, έκρινε ότι η κατά το ά. 4^α, παρ. 1 «*δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης*», είναι η δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης με την οποία κρίθηκε τελεσίδικα το ζήτημα της ενοχής του ενδιαφερομένου και του επεβλήθη ποινή, κατόπιν νέας εξέτασης επί της ουσίας των πραγματικών και νομικών στοιχείων της υπόθεσης (σκ. 98).

Στη δε υπόθεση **Zdziasek** το ΔΕΕ κατά την ίδια δικάσιμο και με την ίδια ως άνω σύνθεση κλήθηκε να αποφανθεί αν η φράση «*δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης*» κατά το ά. 4^α, παρ. 1 της απόφασης πλαισίου 2002/584, έχει την έννοια ότι αφορά και δίκη συγχώνευσης ποινών⁹².

⁹² Ειδικότερα, από τις πολωνικές αρχές εξεδόθη ΕΕΣ προς τις ολλανδικές αρχές για τη σύλληψη και παράδοση ενός Πολωνού πολίτη προς το σκοπό έκτισης δύο ποινών. Το προδικαστικό ερώτημα αφορά τη μία εξ εκ των δύο ποινών, που κατεγνώσθη μετά από ευνοϊκή για τον ενδιαφερόμενο νομοθετική ρύθμιση (μετετράπη μία σωρευτική ποινή τεσσάρων ετών σε σωρευτική ποινή τριών ετών και έξι

Το ΔΕΕ μνημόνευσε την απόφαση Turikas⁹³, αλλά προχώρησε και ένα βήμα παραπέρα αποφαινόμενο ότι η φράση «*δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης*» κατά το ά. 4^α, παρ. 1 έχει την έννοια ότι δεν αφορά μόνο τη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της κατ' έφεση απόφασης, όπου έλαβε χώρα από νέα εξέταση της υπόθεσης επί της ουσίας, αλλά και δίκη νέου προσδιορισμού του ύψους προηγούμενως επιβληθεισών στερητικών της ελευθερίας ποινών, και άρα ο ενδιαφερόμενος πρέπει να είναι σε θέση να ασκήσει πραγματικά τα δικαιώματα άμυνάς του.

Λίγους μήνες αργότερα, στην **απόφαση Ardic** (C 571/17) της 22.12.2017, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως κατοχυρώνονται στο ά. 6 ΣΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος υπεράσπισης των εκζητούμενων, «ενισχύει τον υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης που πρέπει να υπάρχει μεταξύ των κρατών μελών (σκ. 89).

Αυτό το σκεπτικό αξιοποιήθηκε δεόντως στην προσφάτως εκδοθείσα **απόφαση LM** (C - 216/18) της 25.07.2018, σύμφωνα με την οποία ο Πολωνός LM, αφού συνελήφθη στην Ιρλανδία για την εκτέλεση τριών ΕΕΣ εκδοθέντα από τις αρχές της Πολωνίας, αντιτάχθηκε στην παράδοσή του προβάλλοντας ότι, κατόπιν των μεταρρυθμίσεων του πολωνικού δικαστικού συστήματος, διατρέχει πραγματικό κίνδυνο να μην τύχει δίκαιης δίκης στην Πολωνία. Μάλιστα, οι μεταρρυθμίσεις αυτές είχαν οδηγήσει την Επιτροπή στη διατύπωση αιτιολογημένης πρότασης με την οποία καλούσε το Συμβούλιο να διαπιστώσει, βάσει του ά. 7, παρ. 1 ΣΕΕ⁹⁴, την ύπαρξη σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης του κράτους δικαίου από την Πολωνία⁹⁵.

Εν προκειμένω, το ΔΕΕ επεσήμανε ότι η άρνηση εκτέλεσης ΕΕΣ αποτελεί εξαίρεση από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, εξαίρεση η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Στη συνέχεια, επικαλέσθηκε την Aranyosi - Căldăraru, υπενθυμίζοντας τη

μηνών). Στο επίδικο ΕΕΣ αναφέρεται ότι ναι μεν ο εκζητούμενος δεν παρέστη στη δίκη αυτή, πλην όμως τελούσε εν γνώσει της δίκης και είχε δώσει εντολή σε δικηγόρο να τον εκπροσωπήσει στη δίκη, ο οποίος όντως τον εκπροσώπησε.

⁹³ Η κατ' έφεση δίκη είναι αποφασιστικής σημασίας για το λόγο ότι ο πλήρης και πραγματικός σεβασμός των δικαιωμάτων της άμυνας στο στάδιο αυτό μπορεί να θεραπεύσει ενδεχόμενη προσβολή αυτών σε προγενέστερο στάδιο της ποινικής διαδικασίας (σκ. 81).

⁹⁴ Το ά. 7, παρ. 1, ΣΕΕ προβλέπει τα εξής: «*Το Συμβούλιο δύναται, βάσει αιτιολογημένης προτάσεως του ενός τρίτου των κρατών μελών, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αποφασίζοντας με την πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών του και κατόπιν της έγκρισης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, να διαπιστώσει την ύπαρξη σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης από κράτος μέλος των αξιών του άρθρου 2*».

⁹⁵ Πρόταση απόφασης του Συμβουλίου για τη διαπίστωση της ύπαρξης σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης του κράτους δικαίου από τη Δημοκρατία της Πολωνίας, 20.12.2017, COM (2017) 835 τελικό.

δυνατότητα αναστολής εκτέλεσης ΕΕΣ, όταν συντρέχει για τον εκζητούμενο πραγματικός κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης υπό την έννοια του Χάρτη, αφού διενεργηθεί ο έλεγχος των δύο σταδίων (σε γενικό και ειδικό επίπεδο).

Σε περίπτωση λοιπόν **κινδύνου επηρεασμού της ανεξαρτησίας** της δικαστικής εξουσίας στο κράτος μέλος έκδοσης του ΕΕΣ, και κατά συνέπεια προσβολής της ουσίας του θεμελιώδους δικαιώματος του εκζητουμένου, σε δίκαιη δίκη, η δικαστική αρχή εκτέλεσης οφείλει, σε πρώτο στάδιο, να αξιολογήσει βάσει αντικειμενικών, αξιόπιστων, συγκεκριμένων και επικαιροποιημένων στοιχείων την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου προσβολής αυτού του δικαιώματος στο κράτος μέλος έκδοσης⁹⁶. Σε δεύτερο στάδιο, οφείλει να εκτιμήσει κατά τρόπο συγκεκριμένο και ακριβή, εάν, υπό τις περιστάσεις της εξεταζόμενης περίπτωσης, συντρέχουν σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι για να θεωρηθεί ότι μετά την παράδοσή του ο εκζητούμενος θα διατρέξει τέτοιου είδους κίνδυνο.

Κατέληξε λοιπόν το ΔΕΕ ότι στην περίπτωση που η δικαστική αρχή εκτέλεσης εκτιμά ότι υφίσταται πραγματικός κίνδυνος προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος του εκζητουμένου πρόσβασης σε ανεξάρτητο δικαστήριο και κατά συνέπεια προσβολής του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, οφείλει να μην εκτελέσει το ΕΕΣ που έχει εκδοθεί εναντίον του.

Στο ίδιο πνεύμα ήταν και η **απόφαση ML της ίδιας ημέρας**, ήτοι 25.07.2018 (C-220/18), όπου το Δικαστήριο είχε εκ νέου την ευκαιρία να ασχοληθεί με τον περιορισμό της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης χάριν προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και συγκεκριμένα με τη δυνατότητα άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ, όταν υπάρχει κίνδυνος ο εκζητούμενος να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση στα σωφρονιστικά καταστήματα του κράτους έκδοσης του ΕΕΣ (εν προκειμένω της Ουγγαρίας) κατά παράβαση του ά. 4 του Χάρτη.

Το ΔΕΕ μνημόνευσε και εδώ την Aranyosi - Căldăraru και σημείωσε την ανάγκη διενέργειας του ελέγχου των δύο σταδίων.

Στο πλαίσιο αυτό, η διαπίστωση της ύπαρξης πραγματικού κινδύνου απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισεως λόγω των γενικών συνθηκών κρατήσεως στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος δεν δύναται να έχει αυτομάτως ως αποτέλεσμα την

⁹⁶ Μάλιστα, εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην αιτιολογημένη πρόταση που απηύθυνε πρόσφατα η Επιτροπή στο Συμβούλιο βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, ΣΕΕ συνιστούν ιδιαιτέρως κρίσιμα στοιχεία για την αξιολόγηση αυτή.

άρνηση εκτελέσεως ΕΕΣ, καθώς η ύπαρξη και μόνον στοιχείων από τα οποία προκύπτουν πλημμέλειες όσον αφορά τις συνθήκες κρατήσεως στο κράτος μέλος εκδόσεως του εντάλματος δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην ότι, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, ο ενδιαφερόμενος θα υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση σε περίπτωση παραδόσεώς του στις αρχές του εν λόγω κράτους μέλους (σκ. 91).

Αναφέρθηκε μάλιστα και στο τεκμήριο παράβασης του ά. 3 της ΕΣΔΑ, όπως διαμορφώθηκε από το ΕΔΔΑ, σημειώνοντας ότι, ναι μεν το γεγονός ότι η επιφάνεια του προσωπικού χώρου που διαθέτει ένας κρατούμενος είναι μικρότερη από 3 τετραγωνικά μέτρα εντός ομαδικού θαλάμου δημιουργεί ισχυρό τεκμήριο παράβασης του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (απόφαση του ΕΔΔΑ της 20.10.2016, Muršić κατά Κροατίας), όμως το ισχυρό αυτό τεκμήριο μπορεί κατά κανόνα να ανατραπεί μόνον εφόσον, πρώτον, οι μειώσεις της επιφάνειας του προσωπικού χώρου σε σχέση με το απαιτούμενο ελάχιστο όριο των 3 τετραγωνικών μέτρων είναι σύντομες, περιστασιακές και ήσσονος σημασίας, δεύτερον, συνοδεύονται από επαρκή ελευθερία κινήσεως εκτός του θαλάμου και τρίτον, το κατάστημα παρέχει γενικώς αξιοπρεπείς συνθήκες κρατήσεως και το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δεν υπόκειται στην επίδραση άλλων στοιχείων τα οποία θεωρούνται ως περιστάσεις που επιτείνουν τις κακές συνθήκες κράτησης (σκ. 93 της απόφασης).

Από την κατά τα ανωτέρω επισκόπηση της νομολογίας του ΔΕΕ σχετικά με το ΕΕΣ, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι αυτή εκκίνησε από μία συντηρητική και με αγκυλώσεις προσέγγιση υπέρ της αυτόματης εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πλαίσιο του ΧΕΑΔ και κατέληξε σε μια προοδευτική προσέγγιση, αναγνωρίζοντας το ενδεχόμενο απόκλισης από την αρχή αυτή, όταν υπάρχει κίνδυνος προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στη μεταστροφή αυτή καθοριστικό ρόλο έπαιξε η νομολογία του ΕΔΔΑ, την οποία μάλιστα ουκ ολίγες φορές επικαλέσθηκε το ΔΕΕ.

Αυτή η αδιαμφισβήτητη – και τελικά αμφίδρομη – επιρροή αναγνωρίζεται στη νομολογία των δύο Ανωτάτων Δικαστηρίων και σε ζητήματα ασύλου, που αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Γ. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΑΣΥΛΟ

Όπως αναλύθηκε εκτενώς ανωτέρω, η αμοιβαία αναγνώριση στο Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης εντός της ΕΕ, συνεπάγεται εξωεδαφικότητα⁹⁷ μέσω της εκτέλεσης μιας απόφασης της αρχής ενός κράτους μέλους εκτός των εδαφικών του συνόρων με γρήγορες διαδικασίες και με τον ελάχιστο τύπο, και για το λόγο αυτό προϋποθέτει την αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Στην ανάπτυξη του ΧΕΑΔ εντός της ΕΕ εντάσσονται και οι κανόνες του ασύλου⁹⁸, η δε αμοιβαία αναγνώριση αποτελεί κι εδώ, ως είναι εύλογο, προϋπόθεση για τη λειτουργία του λεγόμενου κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου.

Στο παρόν κεφάλαιο θα προσεγγίσουμε την πραγμάτωση της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα του ασύλου μέσω του τεκμηρίου της ασφαλούς χώρας και εν συνεχεία θα φωτίσουμε τις περιπτώσεις της εκ της νομολογίας ανατροπής του αμαχήτου χαρακτήρα αυτού, που αποτέλεσε την αφετηρία για μια ολική αναθεώρηση της πολιτικής της ΕΕ σχετικά με την εναρμόνιση της πολιτικής χορήγησης ασύλου.

⁹⁷ Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, Σεπτέμβριος 2016, <https://www.opendemocracy.net/valsamis-mitsilegas/solidarity-beyond-state-towards-model-of-solidarity-centred-on-refugee>.

⁹⁸ Τσόλκα Ό., *Η αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων στην ΕΕ*, όπ. π., σελ. 429.

Γ1. Η αμοιβαία αναγνώριση στο άσυλο και το τεκμήριο της ασφαλούς χώρας

Η άσκηση της αρμοδιότητας από την ΕΕ στο πεδίο της μετανάστευσης και του ασύλου, αλλά και η διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ βασίζονται στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης⁹⁹, που συνιστά άλλωστε θεμελιώδη κανονιστική αρχή του ενοποιητικού εγχειρήματος¹⁰⁰.

Η μεταφορά των αιτούντων άσυλο από το ένα κράτος στο άλλο δικαιολογείται επί τη βάσει αυξημένου βαθμού αμοιβαίας εμπιστοσύνης ότι κάθε κράτος μέλος της ΕΕ σέβεται απόλυτα τα θεμελιώδη δικαιώματα¹⁰¹ και ότι όλα τα κράτη μέλη σέβονται την αρχή της μη επαναπροώθησης και για το λόγο αυτό θεωρούνται ασφαλείς χώρες για τους εκ τρίτων χωρών ορμώμενους (Κανονισμός Δουβλίνο, Προοίμιο, στ. 2).

Πρόκειται για το καταρχήν **αμάχητο** τεκμήριο αναφορικά με τα κράτη μέλη της ΕΕ, ως ασφαλή κράτη υποδοχής και εξέτασης αιτήσεων ασύλου, δια του οποίου η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης πήρε σάρκα και οστά στο δίκαιο του ασύλου.

Πριν την προσέγγιση όμως της πολιτικής ασύλου και της νομολογιακής αντιμετώπισης αυτής, σκόπιμο είναι να γίνει μία αναφορά στο πλέγμα των διατάξεων προστασίας των προσφύγων σε διεθνές και κυρίως σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επί τω τέλει όπως φωτισθεί η έννοια της ασφαλούς χώρας και της αρχής της μη επαναπροώθησης.

Ι. Το διεθνές πλαίσιο προστασίας των προσφύγων και των αιτούντων ασύλου

Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο¹⁰² από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου απολαμβάνουν γενικής και ειδικής προστασίας, γενικής κατ' εφαρμογή των συμβάσεων περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού η συζήτηση γύρω από τα δικαιώματα των προσφύγων δεν μπορεί παρά να είναι και συζήτηση γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα¹⁰³, και ειδικής, καθώς το status των προσφύγων ρυθμίζεται από ειδικές διατάξεις σε διεθνές επίπεδο.

⁹⁹Βασική έκφανση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης είναι η ανταλλαγή εμπιστευτικών πληροφοριών και η στενή επιχειρησιακή συνεργασία μεταξύ των εθνικών αρχών για τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, την καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.

¹⁰⁰ Νικολακοπούλου – Στεφάνου Ηρώ, *Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου σε συνθήκες κρίσης*, ΕΕΕυρΔ 1: 2016, σελ. 1.

¹⁰¹ Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, όπ. π.

¹⁰² Στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο δεν έχει ακόμη κριθεί η προσφυγική ή μη ιδιότητά τους.

¹⁰³ C. Harvey, *The right to seek asylum in the European Union*, *European Human Rights Law Review* 2004 (1), σελ. 23-24.

Κι ενώ η γενική προστασία λειτουργεί καταρχήν παραπληρωματικά και συμπληρωματικά, στην πράξη η διεθνής έννομη τάξη ενεργοποιείται και παρέχει ένα ασφαλές πλαίσιο προστασίας για τους αιτούντες άσυλο, κάθε φορά που τα κράτη αρχίζουν να ερμηνεύουν στενά το προσφυγικό δίκαιο¹⁰⁴.

1. Οι γενικές διατάξεις προστασίας στο διεθνές δίκαιο

Αναφορικά με τις γενικής προστασίας διατάξεις, η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹⁰⁵ στο άρθρο 14 παρ. 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να ζητά άσυλο. Όμως αυτή η ρύθμιση δεν κατοχυρώνει ένα δικαίωμα σε άσυλο, αλλά ένα δικαίωμα στην αίτηση ασύλου, καθώς η χορήγηση ασύλου συνιστά εν τέλει κυριαρχικό δικαίωμα του ίδιου του κράτους (principle of sovereignty). Αυτό σημαίνει ότι το κράτος μπορεί να επιλέξει να μην χορηγήσει άσυλο (πχ για λόγους κρατικής ασφάλειας), χωρίς να υπέχει ευθύνη εξ αυτού του λόγου έναντι οποιουδήποτε άλλου κράτους, και αντίστοιχα ότι το υποκείμενο δεν αντλεί αγωγήμη αξίωση στο άσυλο, αλλά αξίωση για σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα ακρόασης, προσφυγής και δίκαιης δίκης κατά την εξέταση της αίτησης ασύλου.

Περαιτέρω, κομβικής σημασίας είναι το ά. 7 του «Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα»¹⁰⁶, απαγόρευσης γενικά κάθε βασανιστηρίου και κάθε απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Η απαγόρευση αυτή συνιστά και ειδικό αντικείμενο της διεθνούς «Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και της Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας»¹⁰⁷.

Επιπλέον, το ά. 3 σε συνδυασμό με το ά. 1 της ΕΣΔΑ α) απαγορεύει τον οποιοδήποτε βασανισμό, εξευτελιστική, απάνθρωπη μεταχείριση ή τιμωρία των αιτούντων ασύλου στα κράτη υποδοχής και β) αναγνωρίζει ως θετική υποχρέωση των κρατών μελών του

¹⁰⁴ Αυτό επιβεβαιώθηκε και στην υπόθεση M. S. S., που αναλύεται κατωτέρω, όπου η ΕΣΔΑ παρείχε στους προσφεύγοντες αποτελεσματική προστασία δια της γενικής και όχι της ειδικής προστασίας των δικαιωμάτων. Ακριβοπούλου Χ.Μ., Παπανδρέου Μ., *Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας*, στο <https://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asylo/>.

¹⁰⁵ Υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου του 1948.

¹⁰⁶ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη 16.12.1966 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25).

¹⁰⁷ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη 16.12.1984 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1782/1988 (ΦΕΚ Α' 116).

Συμβουλίου της Ευρώπης να μην απελαύνουν τους αιτούντες σε κράτη όπου υπάρχει η βάσιμη υπόνοια ότι θα υποστούν μια μεταχείριση προσβλητική προς τις εγγυήσεις του άρθρου 3 ΕΣΔΑ.

2. Η αρχή της μη επαναπροώθησης και η έννοια της ασφαλούς χώρας στις ειδικές διατάξεις προστασίας στο διεθνές δίκαιο

Θεμελιώδους σημασίας για την προστασία των προσφύγων είναι η Σύμβαση της Γενεύης του 1951¹⁰⁸, όπου βρίσκεται και ο ορισμός του πρόσφυγα (άρθρο 1^Α, παρ. 2), καλύπτοντας τόσο υποκείμενα που διαθέτουν ιθαγένεια, όσο και τους ανιθαγενείς. Ως προς τα πρόσωπα τα οποία διαθέτουν την ιθαγένεια ενός κράτους, για να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης θα πρέπει ωρευτικά: α) να βρίσκονται εκτός του κράτους του οποίου έχουν την υπηκοότητα, β) να βιώνουν δικαιολογημένο φόβο δίωξης εξαιτίας περιοριστικά αναφερόμενων λόγων (φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις) και γ) να μην μπορούν ή να μην επιθυμούν να ζητήσουν προστασία από το κράτος, του οποίου έχουν την ιθαγένεια, λόγω του δικαιολογημένου φόβου. Οι δε ανιθαγενείς προσδιορίζονται ως πρόσφυγες εάν, για τους ίδιους ως άνω λόγους: α) βρίσκονται εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής τους και β) δεν επιθυμούν ή δε μπορούν να επιστρέψουν στη χώρα αυτή¹⁰⁹. Επίσης, το άρθρο 5 επιτρέπει τη συμπληρωματική δράση διεθνούς και ενωσιακού δικαίου αλλά και του συστήματος της ΕΣΔΑ στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο.

Κεντρική θέση στη Σύμβαση της Γενεύης έχει η **αρχή της μη επαναπροώθησης** (non refoulement), όπως κατοχυρώνεται στο ά. 33 παρ. 1: *«καμία χώρα δεν επιτρέπεται να απελαύνει ή να επαναπροωθεί πρόσφυγες σε εδάφη όπου η ζωή ή*

¹⁰⁸ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ 28.07.1951 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 3989/1959 (ΦΕΚ Α' 201). Η Σύμβαση της Γενεύης συμπληρώνεται από το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31.01.1967 «σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων». Ειδικότερα, ενώ στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 (άρθρο 1 Α παρ. 2) ορίστηκε ότι η Σύμβαση εφαρμόζεται για καταστάσεις προ της 1ης Ιανουαρίου 1951, το Πρωτόκολλο του 1967 (Προοίμιο και άρθρο 1 παρ. 2) ήρε το χρονικό αυτό περιορισμό, ορίζοντας ότι τα κράτη οφείλουν να συμμορφώνονται με τις ουσιαστικές διατάξεις της Σύμβασης του 1951, αλλά χωρίς το προαναφερθέν χρονικό όριο. Το Πρωτόκολλο επικυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Α.Ν. 389/1968 (ΦΕΚ Α' 125).

¹⁰⁹ Όμως, στο ίδιο άρθρο (υπό ΣΤ) διευκρινίζεται ότι ακόμη και αν ένα πρόσωπο συγκεντρώνει όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις, δεν μπορεί να επικαλείται τη Σύμβαση, εάν: α) έχει διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, β) έχει διαπράξει σοβαρό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή γ) είναι ένοχο ενεργειών αντίθετων προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

ελευθερία τους κινδυνεύουν εξαιτίας φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων».

Η αρχή αυτή είναι μάλιστα δεσμευτική για όλα τα κράτη της διεθνούς κοινότητας, ανεξάρτητα αν έχουν επικυρώσει ή όχι τη Σύμβαση της Γενεύης (με ισχύ εθιμικού δικαίου).

Ωστόσο, η αρχή της μη επαναπροώθησης υπόκειται σε μια σημαντική εξαίρεση, σύμφωνα με την οποία ένα κράτος μπορεί να προωθήσει έναν αιτούντα άσυλο στο έδαφος ενός άλλου, εφόσον αυτό θεωρείται «ασφαλές»¹¹⁰. Η δε χρήση του κριτηρίου του «ασφαλούς» κράτους, είναι δυνατόν να προκαλέσει το φαινόμενο της αλυσιδωτής επαναπροώθησης (chain refoulement) και «τροχιάς» των προσφύγων από κράτος σε κράτος (refugees in orbit), αποδυναμώνοντας έτσι τη Συνθήκη της Γενεύης.

Η αλυσιδωτή επαναπροώθηση συνδέεται με το φαινόμενο της έμμεσης επαναπροώθησης. Ειδικότερα, ενώ στην περίπτωση της άμεσης επαναπροώθησης υφίσταται βάσιμος φόβος ότι ο αιτών άσυλο θα υποστεί βάνανυση, εξευτελιστική μεταχείριση ή δίωξη στο κράτος που προωθείται, στην περίπτωση της έμμεσης ο φόβος βασίζεται στο ότι ο αιτών θα προωθηθεί σε κράτος, το οποίο θα τον επαναπροωθήσει σε κράτος, όπου κινδυνεύει από απάνθρωπη μεταχείριση ή δίωξη¹¹¹. Η απαγόρευση της άμεσης και της έμμεσης επαναπροώθησης επιβάλλει στα ενδιαμέσια κράτη να ελέγχουν, αν τα κράτη πρωταρχικής ευθύνης, στα οποία επαναπροωθούν τους αιτούντες άσυλο, σέβονται τα δικαιώματα των προσφύγων και αιτούντων άσυλο.

Ειδική αναφορά στην έννοια της ασφαλούς τρίτης χώρας γίνεται και στις Κατευθυντήριες Αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο πλαίσιο των επιταχυνόμενων διαδικασιών ασύλου¹¹². Συγκεκριμένα, αρκετά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης

¹¹⁰ Η έννοια του «ασφαλούς» κράτους απαντάται τη δεκαετία του '80 στην Ευρώπη και σήμερα συνιστά μια έννοια διαδεδομένη στον Καναδά, τις ΗΠΑ, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία αλλά και την Αφρική. Εμφανίζεται υπό τρεις εκδοχές, ως «ασφαλές κράτος προέλευσης», περίπτωση στην οποία ο αιτών άσυλο προέρχεται από μια χώρα η οποία σέβεται τα δικαιώματα, και άρα δεν δικαιολογείται η αποδοχή του αιτήματός του, ως «ασφαλές πρώτο κράτος», στο οποίο υποβάλλεται για πρώτη φορά αίτημα ασύλου, και ως «ασφαλές τρίτο κράτος», εκείνο προς το οποίο προωθείται ο αιτών και στο οποίο δύναται να γίνει αποδεκτή η αίτησή του. Ακριβοπούλου Χ.Μ., Παπανδρέου Μ., *Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας*, ό.π.

¹¹¹ Ακριβοπούλου Χ.Μ., Παπανδρέου Μ., *Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας*, ό.π.

¹¹² La protection des droits de l'homme dans le context des procédures d'asile accélérées, CDDH (2009), στο <http://rm.coe.int/09000016806aff8c>. Πρόκειται για κείμενο, το οποίο δεν προσθέτει νέες δεσμεύσεις στα κράτη μέλη, αλλά τα καλεί να υιοθετήσουν τις εκεί αναφερόμενες αρχές στη

εφαρμόζουν επιταχυνόμενες διαδικασίες για το άσυλο, όταν ο αιτών προέρχεται από ασφαλή τρίτη χώρα, όλα δε τα κράτη που έχουν συμβληθεί στη Σύμβαση του Δουβλίνου, καθώς και η Ισλανδία και η Νορβηγία, θεωρούνται ως ασφαλείς χώρες¹¹³. Επίσης, στο ως άνω κείμενο του Συμβουλίου της Ευρώπης επαναλαμβάνεται η αρχή της μη επαναπροώθησης¹¹⁴, απαγορεύεται και η έμμεση επαναπροώθηση και σε κάθε περίπτωση ορίζεται ότι η επιστροφή πρέπει να γίνεται με σεβασμό στην ακεραιότητα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, χωρίς πράξεις βασανισμού ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης¹¹⁵.

II. Το ενωσιακό δίκαιο ασύλου

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις νομολογιακές εξελίξεις σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση και το άσυλο, είναι σκόπιμο να προσεγγίσουμε πρωτίστως την πολιτική του ασύλου της ΕΕ, που, ενώ ξεκίνησε ως πολιτική διακυβερνητικού χαρακτήρα, εξελίσσεται προς μία κοινοτικοποιημένη μορφή. Τη νομική βάση για την προώθηση της εναρμόνισης στο ευρωπαϊκό δίκαιο παρέχει η Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία συμβάλει στην ανάπτυξη του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου.

Κεντρική θέση στο ενωσιακό δίκαιο ασύλου έχει επίσης ο Κανονισμός Δουβλίνο, ο οποίος εισήγαγε την αμοιβαία αναγνώριση και εμπιστοσύνη στο ευρωπαϊκό δίκαιο ασύλου και οποίος τροποποιήθηκε σε απάντηση στις εξελίξεις στη σχετική νομολογία των Δικαστηρίων του Στρασβούργου και του Λουξεμβούργου.

Σε αυτά έρχεται να προστεθεί η αρχή της ενωσιακής αλληλεγγύης, η οποία έχει αναχθεί σε μείζον ζήτημα για την ΕΕ, ιδίως μετά την ανθρωπιστική κρίση του καλοκαιριού 2015 και εντεύθεν, τόσο αναφορικά με την κατανομή βάρους της

διαδικασία επιστροφής των αλλοδαπών. Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Μπρεδήμας Α., Οι κατευθυντήριες Αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο πλαίσιο των επιταχυνόμενων διαδικασιών ασύλου, στο Ημερίδα Άσυλο, Διεθνές Δίκαιο και Εθνικά Δίκαια, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 21 επ.

¹¹³ Για τις υπόλοιπες απαιτείται να συντρέχουν σωρευτικά τα εξής κριτήρια (Principe VI, 1 και 2): α) η χώρα αυτή να έχει επικυρώσει και να εφαρμόζει τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967, β) να γίνεται σεβαστή η αρχή της μη επαναπροώθησης, γ) ο αιτών άσυλο να έχει πρόσβαση σε πλήρη και δίκαιη διαδικασία στην τρίτη χώρα και δ) ο αιτών άσυλο να έχει την πραγματική δυνατότητα να αντικρούσει τον ισχυρισμό ότι η τρίτη χώρα είναι ασφαλής.

¹¹⁴ Principe VII, 1.

¹¹⁵ Principe VII, 2.

ευθύνης για την είσοδο και διαμονή αλλοδαπών και αιτούντων άσυλο (burden sharing) όσο και το οικονομικό κόστος των πολιτικών υποδοχής και ένταξης¹¹⁶.

Εντούτοις, όπως θα αναπτυχθεί, δεν μπορεί να γίνει λόγος για ενιαία πολιτική ασύλου σε όλη την ΕΕ, που θα ενείχε μία και μόνο διαδικασία ασύλου ή ένα καθεστώς πρόσφυγα στην Ένωση¹¹⁷.

1. Από το διακυβερνητισμό του Σένγκεν προς την κοινοτικοποίηση της Λισαβόνας

Η αρχή στις ευρωπαϊκές ρυθμίσεις σχετικά με ζητήματα ασύλου έγινε το 1985, όταν η Γαλλία, η Γερμανία, το Βέλγιο, οι Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο υιοθέτησαν τη Συμφωνία ή **Συνθήκη Σένγκεν**, η οποία άρχισε να ισχύει το 1995. Η Συμφωνία αυτή προέβλεπε την κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα μεταξύ των ως άνω κρατών και τη δημιουργία κοινών κανόνων εισόδου στο χώρο Σένγκεν από οποιοδήποτε κράτος εξ αυτών¹¹⁸.

Αργότερα, με τη **Συνθήκη του Άμστερνταμ**, που υπεγράφη το 1997 και τέθηκε σε ισχύ το 1999, το Σύστημα Σένγκεν που μέχρι τότε είχε διακυβερνητικό χαρακτήρα και αναπτυσσόταν υπό τον λεγόμενο «τρίτο πυλώνα» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις), αποσπάστηκε και εντάχθηκε στο κεφάλαιο IV του πρώτου (κοινοτικού) πυλώνα υπό τον τίτλο: «*Θεωρήσεις, Άσυλο, Μετανάστευση και άλλες πολιτικές σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων*»¹¹⁹.

¹¹⁶ Βλ. αναλυτικότερα Μπαξεβάνης Χρ. *Το ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου υπό το πρίσμα της αρχής της αλληλεγγύης* (άρθρο 80 ΣΛΕΕ), Το Σύνταγμα 3/2017, 727 επ. Επίσης, ενδιαφέρον έχει και το ά. 78, παρ. 3 ΣΕΕ: «εφόσον ένα ή περισσότερα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν επείγουσα κατάσταση λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρίτων χωρών, το Συμβούλιο μπορεί να εκδίδει μετά από πρόταση της Επιτροπής, προσωρινά μέτρα υπέρ του εν λόγω κράτους μέλους ή των εν λόγω κρατών μελών. Το Συμβούλιο αποφασίζει μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο». Για περαιτέρω ανάλυση της διάταξης αυτής βλ. Παπαγεωργίου Ι., ΕΕΕυρΔ 4:2010, σελ. 503.

¹¹⁷ Mitsilegas V., *Solidarity and Trust in the Common European Asylum System*, CMS 2014, Vol. 2, No.2, σελ. 181.

¹¹⁸ Η Συνθήκη Σένγκεν καταλαμβάνει σήμερα όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Ιδιαίτερη είναι η θέση της Κύπρου, που είναι σε διαδικασία προσχώρησης, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας (<http://www.europarl.europa.eu/news/el/agenda/briefing/2018-12-10/8/sto-sengken-voulgaria-kai-roumania>), καθώς και του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας, Βλ. Π. Κανελλόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 5η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 110-111.

¹¹⁹ Ο δε τρίτος πυλώνας μετονομάστηκε σε «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις», μέχρι την απορρόφησή του (όπως και όλων των πυλώνων) από την ΕΕ με τη Συνθήκη της Λισαβόνας.

Παρότι τα κράτη μέλη επεδίωκαν μια ισορροπία μεταξύ κοινοτικής και διακυβερνητικής μεθόδου, η εξέλιξη αυτή ήταν σημαντική για την κοινοτικοποίηση του ασύλου. Τούτο διότι με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ η Επιτροπή αποκτούσε δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας, παράλληλα με τα κράτη μέλη, ενώ το Κοινοβούλιο θα παρείχε πλέον τη γνώμη του. Επίσης, το Συμβούλιο ειδικά για τα θέματα ασύλου θα αποφάσιζε όχι με ομοφωνία, αλλά με ειδική πλειοψηφία πέντε χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης¹²⁰.

Σταθμός ήταν και το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε** το 1999, καθώς ειδικά στον τομέα του ασύλου διατυπώθηκε η δέσμευση για την *«ανάπτυξη μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο και τη μετανάστευση»* και προέβλεψε τη θέσπιση ελάχιστων κοινών προδιαγραφών στις πολιτικές ασύλου¹²¹, όπου κεντρική θέση θα είχε ένα Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου.

Παρόλα αυτά 19 χρόνια μετά, οι αιτήσεις ασύλου εξετάζονται μεμονωμένα από τα κράτη μέλη ακολουθώντας μία εθνική διαδικασία. Η κατάργηση δηλαδή των συνόρων στο ΧΕΑΔ δεν ακολουθήθηκε από την ενοποίηση του ευρωπαϊκού δικαίου ασύλου, αλλά στο επίκεντρο τέθηκε η εναρμόνιση μέσω οδηγιών περισσότερο σε ζητήματα ελάχιστων προϋποθέσεων σχετικά με το καθεστώς του πρόσφυγα και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο.

Την αρχή έκανε η Οδηγία του Συμβουλίου 2001/55/EK *«σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων και μέτρα για τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ κρατών μελών, όσον αφορά στην υποδοχή και αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων»*. Η οδηγία αυτή προέκυψε από την ανάγκη αντιμετώπισης των βαρών που επωμίσθηκαν οι χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας.

Η προσέγγιση των νομοθεσιών συνεχίσθηκε με αργό ρυθμό, λόγω της ανάγκης ομοφωνίας μεταξύ των κρατών μελών και του ευαίσθητου χαρακτήρα του ασύλου. Τα επόμενα νομοθετικά κείμενα είναι οι τρεις Οδηγίες¹²² και ο Κανονισμός 343/2003

¹²⁰ Νάσκου – Περράκη Π., Παπαγεωργίου Γ., Μπαξεβάνης Χρ., *Πρόσφυγες και Αιτούντες Άσυλο, Παγκόσμια, Ευρωπαϊκή και Εθνική Διάσταση*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 153.

¹²¹ Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15-16.10.1999.

¹²² Πρόκειται για την Οδηγία 2003/9/EK του Συμβουλίου σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη, την Οδηγία 2004/83/EK του Συμβουλίου για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήσουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους

(Δουβλίνο II), με στόχο την αποτροπή συρροής αιτούντων άσυλο σε χώρες με καλύτερες δομές υποδοχής, πρακτική γνωστή ως asylum – shopping.

Η πορεία κοινοτικοποίησης του ασύλου συνεχίστηκε με τη **Συνθήκη της Λισαβόνας**, όπου το άσυλο και η μετανάστευση υπήχθησαν στους τομείς συντρέχουσας αρμοδιότητας για την ΕΕ, ενώ τέθηκε ως στόχος η δημιουργία ενός ΧΕΑΔ χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο θα κυκλοφορούν ελεύθερα οι πολίτες της ΕΕ αλλά και πολίτες τρίτων χωρών¹²³.

Συγκεκριμένα, στο ά. 78 ΣΛΕΕ γίνεται αναφορά στη διαμόρφωση κοινής πολιτικής στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης, παρέχοντας εκτεταμένες αρμοδιότητες στην Ένωση¹²⁴.

Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκε και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO – European Asylum Support Office)¹²⁵. Επίσης, σημαντική είναι η εισαγωγή της αρχής της αλληλεγγύης στις πολιτικές ασύλου δια του ά. 80 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο οι πολιτικές της Ένωσης που προβλέπονται στο κεφάλαιο αυτό και η εφαρμογή τους διέπονται από την αρχή της αλληλεγγύης και της δίκαιης κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών, μεταξύ άλλων και στο οικονομικό επίπεδο. Στο ίδιο πνεύμα το ά. 67, παρ. 2 ΣΛΕΕ προβλέπει ότι *«η ΕΕ αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων, η οποία βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών, και είναι δίκαιη έναντι των υπηκόων τρίτων χωρών»*.

Στο πλέγμα των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου για το άσυλο δεν θα μπορούσαν να παραληφθούν οι σχετικές διατάξεις του **Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων** της ΕΕ, και συγκεκριμένα το ά. 18 για το δικαίωμα στο άσυλο, το ά. 19 για την

και την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα.

¹²³ Βλ. Προοίμιο, «αποφασισμένοι να διευκολύνουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, διαφυλάσσοντας ταυτόχρονα την ασφάλεια και την προστασία των λαών τους, με την εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας Συνθήκης και της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ», όσο και το ά. 3, παρ. 2 ΣΕΕ.

¹²⁴ Στο ά. 78 ΣΛΕΕ γίνεται αναφορά στην ανάπτυξη κοινής πολιτικής – όχι απλώς ελαχίστων προδιαγραφών, όπως στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (ά. 63 ΣυνθΕΚ, Συνθήκη του Άμστερνταμ), «στους τομείς του ασύλου, της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας, με στόχο να παρέχεται το κατάλληλο καθεστώς σε οποιοδήποτε υπήκοο τρίτης χώρας χρήζει διεθνούς προστασίας και να εξασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης». Περαιτέρω εξειδίκευση της κοινής πολιτικής ασύλου στο ά. 78, π αρ. 1 ΣΛΕΕ, ανάλυση στο Παπαγεωργίου Ι., Το Άσυλο και η Μετανάστευση, όπ. π., σελ. 502.

¹²⁵ Κανονισμός 439/2010 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου της 19.05.2010 για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο.

προστασία από την απέλαση, καθώς και τα λιγότερο προφανή ά. 5 για την απαγόρευση των βασανιστηρίων και 21 για την απαγόρευση των διακρίσεων¹²⁶.

2. Ειδικότερα η αμοιβαία αναγνώριση στο Σύστημα Δουβλίνο

Ο Κανονισμός Δουβλίνο II¹²⁷ εισήγαγε την αμοιβαία αναγνώριση και εμπιστοσύνη στο ευρωπαϊκό δίκαιο ασύλου, θέτοντας ένα αυτοματοποιημένο σύστημα διακρατικής συνεργασίας.

2α. Γενικές αρχές του Κανονισμού Δουβλίνο II

Βασικές επιδιώξεις του Κανονισμού Δουβλίνο II είναι η εναρμόνιση των πολιτικών χορήγησης ασύλου, η προστασία των προσφύγων σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης, η προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της ΕΕ, η αποτελεσματική διαχείριση μεταναστευτικών ροών και η αποτροπή υποβολής παράλληλων αιτήσεων ασύλου.

Ο Κανονισμός αυτός προσδιορίζει τα κριτήρια, με βάση τα οποία κάθε φορά προσδιορίζεται το αρμόδιο κράτος για την εξέταση αιτήσεων χορήγησης ασύλου. Ειδικά για τις περιπτώσεις αιτούντων άσυλο οι οποίοι έχουν διασχίσει παράνομα τα σύνορα κράτους μέλους προερχόμενοι από τρίτη χώρα, προβλέπεται ότι το κράτος του οποίου τα σύνορα διέβη παράνομα ο αλλοδαπός, είναι αρμόδιο να εξετάσει την αίτηση ασύλου του αλλοδαπού αυτού¹²⁸. Εάν όμως δεν καταστεί δυνατός ο προσδιορισμός του κράτους μέλους υπεύθυνου για την εξέταση της αίτησης ασύλου κατ' εφαρμογή των κριτηρίων του Κανονισμού, τότε η αίτηση εξετάζεται από το πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση ασύλου (άρθρο 13).

¹²⁶ Περισσότερα στο Παπαγεωργίου Ι., το Άσυλο και η Μετανάστευση, όπ. π., σελ. 507.

¹²⁷ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου «για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας». Ο Κανονισμός, όπως αναφέρεται στο άρθρο 24 παρ. 1 αυτού, αντικαθιστά την παλαιότερη Σύμβαση του Δουβλίνου του 1990, η οποία ρύθμιζε το ίδιο ζήτημα, δηλαδή τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι αρμόδιο να εξετάζει αιτήσεις χορήγησης ασύλου που υποβάλλονται σε ένα από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τότε: Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων). Επίσης, εφαρμόζεται λαμβανομένων υπόψη και δύο άλλων κειμένων, αφενός του Κανονισμού (ΕΚ) 1560/2003 της Επιτροπής «για τα μέτρα εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 [...] για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας» και αφετέρου του Κανονισμού (ΕΚ) 2725/2000 του Συμβουλίου «σχετικά με τη θέσπιση του 'Eurodac' για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή της σύμβασης του Δουβλίνου».

¹²⁸ Η ευθύνη αυτή παύει δώδεκα μήνες μετά την παράνομη διάβαση των συνόρων του κράτους αυτού (άρθρο 10 παρ. 1), ότε εφαρμόζονται τα υπόλοιπα κριτήρια.

Επειδή όμως είναι συχνό φαινόμενο να υποβάλλονται αιτήσεις χορήγησης ασύλου σε κράτη άλλα από αυτά που με βάση τον Κανονισμό είναι αρμόδια, λόγω ελλειπών γνώσεων των αιτούντων, το άρθρο 17 προβλέπει ότι: «Εάν το κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε αίτηση ασύλου θεωρεί ότι άλλο κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την εξέτασή της, μπορεί να απευθύνει σε αυτό αίτημα περί αναδοχής του αιτούντος, το συντομότερο δυνατό και, σε κάθε περίπτωση, εντός προθεσμίας τριών μηνών από την υποβολή της αίτησης ασύλου [...]». Το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα, εξετάζει τη βασιμότητα αυτού και αποφασίζει εντός δύο μηνών από την ημερομηνία παραλαβής του αιτήματος (άρθρο 18 παρ. 1). Εάν το κράτος που δέχεται το αίτημα, αποφεύγει να απαντήσει εντός της παραπάνω προθεσμίας, τεκμαίρεται ότι αποδέχεται το αίτημα και έτσι αναλαμβάνει πλήρως την ευθύνη για την εξέταση της αίτησης χορήγησης ασύλου (άρθρο 18 παρ. 7).

Σημειώνεται μάλιστα ότι, ενώ κανένα κράτος δεν μπορεί να υποχρεωθεί να εξετάσει αίτηση ασύλου χωρίς να είναι υπεύθυνο, το αντίστροφο – δηλαδή η αυτόβουλη ανάληψη ευθύνης από ένα κράτος – είναι δυνατό να συμβεί. Αυτή η δυνατότητα αποτελεί έκφραση της αρχής της κυριαρχίας των κρατών (sovereignty clause, άρθρο 3 παρ. 2).

2β. Η αμφισβήτηση του τεκμηρίου της ασφαλούς χώρας στο Δουβλίνο II

Ο αυτοματισμός στο σύστημα διακρατικής συνεργασίας που καθιέρωσε το Δουβλίνο II, έγκειται στο ότι, εφόσον πληρούνται ένα από τα κριτήρια του Κανονισμού, ένα κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου και αναγνωρίζει την ίδια στιγμή την άρνηση ενός άλλου κράτους μέλους να εξετάσει την αίτηση ασύλου. Για το λόγο αυτό χαρακτηρίστηκε ως σύστημα **αρνητικής** αμοιβαίας αναγνώρισης¹²⁹.

Ο αυτοματισμός αυτός, που επιτυγχάνεται, ως είναι φανερό, επί τη βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, συνοδεύεται από απαιτήσεις ταχύτητας, προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου και η ταχεία διεκπεραίωση των αιτήσεων (ά. 17 (1), Προοίμιο, στ. 4), και θεσπίστηκε μάλλον προς το συμφέρον των κρατών μελών παρά των αιτούντων άσυλο.

¹²⁹ Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, όπ. π.

Ήγειρε δε ερωτηματικά σχετικά με τη θέση των θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσα στο σύστημα αυτό, ιδίως αναφορικά με τις μεταφορές των προσφύγων, αφού οι μεταφορές λαμβάνουν χώρα άμεσα, αυτόματα σχεδόν, με δεδομένο ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στη χώρα που θα παραλάβει τον αιτούντα άσυλο είναι ισοδύναμη με την προστασία στη χώρα που μεταφέρει τον αιτούντα¹³⁰.

Για το λόγο αυτό υποστηρίχθηκε ότι το Δουβλίνο σχεδιάστηκε καταρχήν προς το σκοπό να απομακρύνονται οι ανεπιθύμητοι αιτούντες άσυλο από το έδαφος συγκεκριμένων κρατών, μετατοπίζοντας την ευθύνη εξέτασης της αίτησης ασύλου σε κράτη μέλη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Αυτά ακριβώς τα τελευταία κράτη μέλη καλούνται να αντιμετωπίσουν πολύ μεγαλύτερο φορτίο μετανάστευσης, κυρίως λόγω της γεωγραφικής τους θέσης (π.χ. Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα). Σχετικά μάλιστα έχει επισημανθεί ότι δυνάμει του Κανονισμού Δουβλίνο II θεσμοθετήθηκε ουσιαστικά ένα προστατευτικό «δίκτυ ασφαλείας»¹³¹ στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, γεγονός που συνέβαλε στη διόγκωση του φαινομένου συνωστισμού μεταναστών στα σύνορα αυτά, προς όφελος των βορείων χωρών της.

Στο πλαίσιο των προσπαθειών τροποποίησης του Κανονισμού Δουβλίνο II, η Επιτροπή το 2008 είχε προτείνει τη δυνατότητα προσωρινής αναστολής μεταφορών προς κράτος μέλος σε περιπτώσεις υπερβολικής πίεσης στο σύστημα ασύλου ή υποδοχής αυτού¹³². Καίτοι τα δικαστήρια πολλών κρατών μελών ανέστειλαν για το λόγο αυτό την εκτέλεση διαταγών απέλασης προς την Ελλάδα ως χώρα πρώτης εισόδου¹³³, τα περισσότερα κράτη αντιδρούσαν στη ριζική τροποποίηση του Κανονισμού Δουβλίνο II, υποστηρίζοντας ότι πέτυχε την αποφυγή της πρακτικής του asylum shopping και ότι σε περίπτωση τροποποίησης ενδέχεται οι χώρες πρώτης εισόδου να προσελκύσουν περισσότερους πρόσφυγες και μετανάστες, θεωρώντας αυτοί ότι θα διέρχονται απρόσκοπτα από εκεί, για να καταλήξουν στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη.

¹³⁰ Mitsilegas V, *Solidarity and Trust in the Common European Asylum System*, όπ. π., σελ. 182. Ορ. και απόφαση Abdullahi, C 394/12, όπου αναφέρεται ότι ένας από τους βασικούς σκοπούς του Κανονισμού Δουβλίνο είναι η εδραίωση μία αποτελεσματικής μεθόδου για να καθορίζεται ταχέως το υπεύθυνο κράτος μέλος για την εξέταση της αίτησης ασύλου, σκ. 59.

¹³¹ Συνοδινός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 64, συναφής αναφορά από Σισιλιάνο Λ. Α., «δίκτυ προστασίας ή «προστατευτική ασπίδα», Συνηγ. 82/2010, σελ. 45-46.

¹³² Πρόταση αναδιατύπωσης του Κανονισμού 343/2003, Βρυξέλλες 03.12.2008 COM (2008)820 final. 2008/0243 (COD).

¹³³ Νικολακοπούλου – Στεφάνου Ηρώ, *Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου σε συνθήκες κρίσης*, όπ. π., σ. 3.

Τελικώς υιοθετήθηκαν τα λεγόμενα κείμενα δεύτερης γενιάς της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για το άσυλο, τα οποία, πέραν της Οδηγίας 2011/95 για τον ορισμό του πρόσφυγα, είναι:

- Οδηγία 2013/33 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26.06.2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία.
- Οδηγία 2013/32 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26.06.2013 σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας.
- Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου 604/2013 της 26.06.2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (**Δουβλίνο III**). Η εφαρμογή του συνδυάστηκε με τον Κανονισμό Eurodac¹³⁴ για την ταυτοποίηση των αιτούντων.

Τέλος, αναφέρουμε επιγραμματικά, δεδομένου ότι δε συνάδει με την παρούσα εργασία περαιτέρω ανάλυση, ότι η πρόταση του Δουβλίνου 4 αναγνωρίζει ότι το σύστημα του Δουβλίνου πρέπει να αποπλοποιηθεί, ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητά του και για να αντιμετωπισθούν καταστάσεις στις οποίες τα συστήματα ασύλου κρατών μελών αντιμετωπίζουν δυσανάλογη πίεση. Η μεταρρύθμιση σκοπεί στην καταπολέμηση της επιλογής κράτους μέλους για την υποβολή αίτησης ασύλου, στην τροποποίηση των κριτηρίων ευθύνης κράτους μέλους, στην εισαγωγή συντομότερων προθεσμιών για την επικοινωνία μεταξύ των κρατών μελών, στη θέσπιση διορθωτικού μηχανισμού κατανομής αιτούντων για την ελάφρυνση κράτους μέλους που δέχεται δυσανάλογο αριθμό αιτήσεων και στη δυνατότητα κράτους μέλους να απόσχει προσωρινά από τη συμμετοχή στο διορθωτικό μηχανισμό¹³⁵.

¹³⁴ Κανονισμός 603/2013 Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.

¹³⁵ Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση πλαισίου επανεγκατάστασης της ΕΕ και που τροποποιεί τον Κανονισμό 516/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. 13.07.2016 COM (2016) final 2016/0225. Περισσότερα για την Πρόταση βλ. Περράκη, Παπαγεωργίου, Μπαξεβάνη, όπ. π., σελ. 175-177. Επίσης, <https://www.thepressproject.gr/article/135242/Doublino-4-kai-poines-se-osous-den-dexontai-prosfuges-zita-o-Bitsas>, 15.10.2018.

Από τα ανωτέρω, κατέστη σαφές ότι στο δίκαιο του ασύλου της ΕΕ η αμοιβαία αναγνώριση θεμελιώνεται στον αυτοματισμό και την αμοιβαία εμπιστοσύνη, όπως αποτυπώθηκε στον Κανονισμό Δουβλίνο II.

Όμως, το αυτοματοποιημένο μοντέλο που εισήγαγε το Δουβλίνο, τέθηκε εν αμφιβόλω ενώπιον των Δικαστηρίων, με το ΕΔΔΑ να εκδίδει την διάσημη απόφαση M.S.S. και το ΔΕΕ να θέτει τα δικά του όρια στην αυτοματοποιημένη εφαρμογή του συστήματος με την NS και ME.

Κατωτέρω θα αναφερθούμε στη ρηξικέλευθη αυτή νομολογία, που σήμανε την **ανατροπή του μέχρι πρότινος αμάχητου τεκμηρίου** περί της ιδιότητας της ασφαλούς χώρας στα κράτη μέλη της ΕΕ, φέροντας έτσι **τομή στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης** στο τομέα του ασύλου.

Γ2. Ιχνηλατώντας τη νομολογία ως προς το τεκμήριο της ασφαλούς χώρας

Η εφαρμογή του Κανονισμού Δουβλίνο II οδήγησε σε συμφόρηση ιδιαίτερα στα νότια κράτη μέλη, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ειδικές και δυσανάλογες διαχειριστικές πιέσεις στα συστήματα ασύλου τους, ιδίως στην Ελλάδα¹³⁶.

Η κατάσταση αυτή αλλά και η αμετακίνητη στάση κρατών μελών για δικαιότερη κατανομή των βαρών του μεταναστευτικού – προσφυγικού προκάλεσε την αντίδραση των ανώτατων ευρωπαϊκών δικαστηρίων.

I. Οι αποφάσεις – σταθμοί του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ

Το ΕΔΔΑ από τη μεριά του έχει εκδώσει πολλές αποφάσεις που αναδεικνύουν τη δυσκολία της ΕΕ να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το φαινόμενο της ακατάσχετης εισροής μεταναστών και προσφύγων από τις εμπόλεμες περιοχές της Αφρικής, της Μ. Ανατολής και της Ασίας στην Ευρώπη μέσω των νοτίων κυρίως κρατών μελών.

¹³⁶ Σχετική η διαπίστωση του σημείου 5.5 του 1821/2011 Ψηφίσματος του Συμβουλίου της Ευρώπης «οι αφίξεις δια θαλάσσης ασκούν δυσανάλογο βάρος στα κράτη που βρίσκονται στα νότια σύνορα της ΕΕ. Ο στόχος μιας πιο δίκαιης κατανομής των ευθυνών και μιας μεγαλύτερης αλληλεγγύης μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών στον τομέα της μετανάστευσης απέχει πολύ από την υλοποίησή της». Επίσης, ορ. απόφαση ΔΕΕ NS, σκ. 27, και ΕΔΔΑ MSS, σκ. 223.

Ομοίως το ΔΕΕ έχει εκδώσει πολλές αποφάσεις στον τομέα του ασύλου, κυρίως από προδικαστικά ερωτήματα εθνικών Δικαστηρίων. Μάλιστα, πολλές εξ αυτών είναι μείζονος σύνθεσης, γεγονός που υπογραμμίζει τη σοβαρότητα των νομικών θεμάτων που αντιμετωπίζονται, ιδίως στον ευαίσθητο χώρο των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Κατωτέρω θα αναφερθούμε στις αποφάσεις – σταθμούς των δικαστηρίων αυτών, ήτοι την Μ.Σ.Σ. του ΕΔΔΑ και την NS και ME του ΔΕΕ, που σήμαναν κατά τρόπο σχεδόν συντονισμένο την **ανατροπή του αμάχητου τεκμηρίου** της ασφαλούς χώρας.

1. Η εκ του ΕΔΔΑ πρόκληση δια της απόφασης Μ.Σ.Σ.¹³⁷

Στην περί ης ο λόγος υπόθεση, καίτοι ούτε η ΕΣΔΑ ούτε τα Πρωτόκολλά της προβλέπουν ο,τιδήποτε ειδικό σε σχέση με τους πρόσφυγες¹³⁸, το Δικαστήριο εφάρμοσε δημιουργικά διατάξεις της ΕΣΔΑ και κυρίως το άρθρο 3 περί απαγόρευσης των βασανιστηρίων¹³⁹, το άρθρο 5 περί δικαιώματος στην ελευθερία και ασφάλεια¹⁴⁰, καθώς και το άρθρο 13 περί αποτελεσματικού δικαιώματος προσφυγής¹⁴¹.

Ως προς τα πραγματικά περιστατικά, ο προσφεύγων Αφγανός εισήλθε στην ΕΕ διαμέσου της Ελλάδας, αλλά υπέβαλε αίτηση χορήγησης ασύλου στο Βέλγιο. Το Βέλγιο έκανε χρήση της δυνατότητας του 10 παρ. 1 (αφού άλλωστε δεν είχαν παρέλθει δώδεκα μήνες από την είσοδό του στην ΕΕ μέσω Ελλάδας) και απηύθυνε στις ελληνικές αρχές αίτημα αναδοχής δυνάμει του άρθρου 17. Η μη απάντηση των ελληνικών αρχών εντός της δίμηνης προθεσμίας δημιούργησε (με βάση το άρθρο 18 παρ. 1 και 7) τεκμήριο αποδοχής. Στη συνέχεια, εκδόθηκε απόφαση άρνησης διαμονής του προσφεύγοντα στο Βέλγιο, με εντολή να εγκαταλείψει τη χώρα, κατά της οποίας στράφηκε ο προσφεύγων επικαλούμενος τους κινδύνους στους οποίο θα εξετίθετο, αν μεταφερόταν στην Ελλάδα, λόγω των θλιβερών συνθηκών κράτησης

¹³⁷ ΕΔΔΑ – Μ.Σ.Σ. κατά Ελλάδος και Βελγίου (Ολομ.), αρ. 30696/09, 21.01.2011

¹³⁸ Συνοδινός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, ό.π., σελ. 78.

¹³⁹ «Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείρισιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές».

¹⁴⁰ Η διάταξη αναφέρει «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν ... Παν συλληφθέν πρόσωπο δέον να πληροφορήται κατά το δυνατόν συντομότερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένη εναντίον του κατηγορίαν ...».

¹⁴¹ Η διάταξη αναφέρει «Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων του ...».

και υποδοχής αιτούντων άσυλο και των μικρών πιθανοτήτων να εξετασθεί πραγματικά η αίτησή του εκεί.

Τελικώς, μεταφέρθηκε στην Ελλάδα και οι ελληνικές αρχές ανέλαβαν την ευθύνη εξέτασης της αίτησης ασύλου του προσφεύγοντα. Εκεί κρατήθηκε σε ένα μικρό χώρο στο αεροδρόμιο της Αθήνας με άλλα είκοσι άτομα, του έδωσαν πολύ λίγη τροφή, δεν μπορούσε να κινηθεί εκτός του χώρου αυτού και κοιμήθηκε στο πάτωμα ή σε πολύ βρώμικο στρώμα, ενώ όταν έλαβε τη ροζ κάρτα ως αιτών άσυλο, έμεινε σε πάρκο της Αθήνας με άλλους ομοεθνείς του, επίσης αιτούντες άσυλο. Στην Ελλάδα συνελήφθη για χρήση πλαστής ταυτότητας και εξεδόθη απόφαση απέλασής του, η οποία ανακλήθηκε. Στο μεταξύ, ενώ είχε ζητήσει από το αρμόδιο Υπουργείο να βρεθεί κατοικία για αυτόν, αυτό δεν έγινε ποτέ, και παράλληλα του κοινοποιήθηκε έγγραφο στα ελληνικά κλήσης σε συνέντευξη, στην οποία δεν παρουσιάστηκε καθώς ουδείς τον είχε ενημερώσει σχετικά. Τελικώς, σε προσπάθεια να διαφύγει στην Ιταλία, συνελήφθη και οδηγήθηκε στα σύνορα με την Τουρκία για να απελαθεί, κάτι το οποίο όμως απεφεύχθη.

Ενόψει των ανωτέρω, το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του ά. 3 ΕΣΔΑ λόγω των κακών συνθηκών κράτησης του προσφεύγοντα, του ά. 13 σε συνδυασμό με το ά. 3 της Σύμβασης λόγω πλημμελειών στη διαδικασία χορήγησης ασύλου, το δε Βέλγιο για παραβίαση του ά. 3 λόγω του κινδύνου, στον οποίο τον εξέθεσαν οι βελγικές αρχές με την προώθησή του στην Ελλάδα από τις ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου και τις κακές συνθήκες κράτησης και διαβίωσης, καθώς και του ά. 13 σε συνδυασμό με το ά. 3.

Σημειωτέον ότι και πριν την απόφαση αυτή η χώρα μας είχε καταδικασθεί πολλάκις για παραβίαση του ά. 3 ως προς την δυσμενή μεταχείριση των αιτούντων άσυλο¹⁴².

Η απόφαση αυτή άφησε το δικό της **αποτύπωμα**, τόσο σε επίπεδο άσκησης πολιτικής όσο και σε επίπεδο νομολογιακό.

Συγκεκριμένα, μετά την απόφαση αυτή πολλά κράτη μέλη αποφάσισαν να αναστείλουν τις επιστροφές αιτούντων άσυλο, δυνάμει του Κανονισμού Δουβλίνο II, προς την Ελλάδα¹⁴³.

¹⁴² Ενδεικτικά Tabesh 26.11.2009, Α.Α. 22.07.2010.

¹⁴³ Ενδεικτικά αναφέρουμε Νορβηγία, Φινλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο βασίλειο, Γερμανία, ορ. Συνοδινός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, όπ. π., σημ. 365).

Επίσης, με σημείο αναφοράς την απόφαση αυτή, για την ανατροπή του τεκμηρίου περί ασφαλούς χώρας αναφορικά με κράτος μέλος της ΕΕ, το Δικαστήριο εξετάζει αν στοιχειοθετείται παραβίαση του ά. 3 της ΕΣΔΑ λαμβάνοντας υπ' όψιν την ιδιαίτερη κατάσταση των προσφύγων και μάλιστα *in concreto*, ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά κάθε υπόθεσης, ώστε να καταλήξει αν πληρούνται το ελάχιστο όριο βαρύτητας που απαιτείται για να θεωρηθεί μια συμπεριφορά απάνθρωπη και εξευτελιστική κατά την έννοια του ά. 3. Ομοίως, για την κατάφαση παραβίασης του α. 13 το Δικαστήριο εξετάζει αν υφίστανται πραγματικές και αποτελεσματικές εγγυήσεις που να προστατεύουν τον προσφεύγοντα κατά άμεσης ή έμμεσης αυθαίρετης επαναπροώθησης στη χώρα καταγωγής του. Μάλιστα κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η διαπίστωση πραγματικής πρόσβασης σε ένδικο μέσο. Προς το σκοπό αυτό συνεκτιμώνται η ποιότητα, η ταχύτητα και το ανασταλτικό αποτέλεσμα της προσφυγής, ώστε να μην προκληθεί ανεπανόρθωτη βλάβη από την απέλαση των αιτούντων στη χώρα καταγωγής τους¹⁴⁴.

2. Η απόκριση του ΔΕΕ δια της απόφασης NS και ME

Λίγους μήνες μετά την ως άνω απόφαση – σταθμό του ΕΔΔΑ, το ΔΕΕ είχε την ευκαιρία να δώσει το δικό του στίγμα με την απόφαση **NS και ME** (συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-411/10 και C-493/10)¹⁴⁵.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο εξέτασε, αν, λόγω της κρίσης του ελληνικού συστήματος ασύλου, επιτρέπεται τα λοιπά κράτη μέλη να μη μεταφέρουν αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, προκειμένου να εξετασθούν εκεί οι αιτήσεις τους, εφόσον δεν μπορεί να εξασφαλισθεί στην Ελλάδα η μεταχείριση των αιτούντων άσυλο και εξέταση των αιτήσεών τους σύμφωνα προς τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ.

2^α. Παρουσίαση της απόφασης

Η υπόθεση **C-411/10** αφορά τον Αφγανό N.S., ο οποίος έφτασε στο Ηνωμένο Βασίλειο μέσω της Ελλάδας και υπέβαλε εκεί αίτηση ασύλου.

¹⁴⁴ Περισσότερα για την αναζήτηση και την ανάλυση των πραγματικών περιστατικών από το ΕΔΔΑ για την υπαγωγή τους στις διατάξεις της ΕΣΔΑ στο Συνοδινό Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, όπ. π., σελ. 102 επ.

¹⁴⁵ ΔΕΕ 21.12.2011 - Τμήμα μείζονος σύνθεσης, Συνεκδικασθείσες C-411/10 και C-493/10.

Συγκεκριμένα, ο N.S. συνελήφθη στην Ελλάδα, όπου δεν υπέβαλε αίτηση ασύλου, και διατάχθηκε να εγκαταλείψει την ελληνική επικράτεια εντός 30 ημερών. Ενώ επιχειρούσε να εγκαταλείψει την Ελλάδα, συνελήφθη και επαναπροωθήθηκε στην Τουρκία, από όπου διέφυγε και μετέβη στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου και υπέβαλε αίτηση ασύλου. Το Ηνωμένο Βασίλειο επικαλούμενο το Δουβλίνο II ζήτησε την προώθησή του στην Ελλάδα, ενδεχόμενο στο οποίο ο προσφεύγων αντιτάχθηκε, προκαλώντας τελικά την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος από το Court of Appeal στο ΔΕΕ. Μάλιστα, οι βρετανικές αρχές μεταξύ άλλων επικαλέσθηκαν ότι η Ελληνική Δημοκρατία περιλαμβάνεται στον «κατάλογο των ασφαλών χωρών» του μέρους 2 του παραρτήματος 3 του βρετανικού νόμου του 2004 περί ασύλου.

Η δε υπόθεση **C-493/10** αφορά πέντε προσφεύγοντες, χωρίς σχέση μεταξύ τους, από το Αφγανιστάν, το Ιράν και την Αλγερία, οι οποίοι υπέβαλαν αίτηση ασύλου στην Ιρλανδία, έχοντας διέλθει από την Ελλάδα. Άπαντες οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης αντιτάχθηκαν στο ενδεχόμενο επιστροφής τους στην Ελλάδα. Εν προκειμένω, δεν υποστηρίχθηκε από τους προσφεύγοντες ότι η μεταφορά τους προς την Ελλάδα βάσει του κανονισμού 343/2003 αντιβαίνει στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ λόγω κινδύνου επαναπροώθησης, αλυσιδωτής επαναπροώθησης, απάνθρωπης μεταχείρισης ή διακοπής της εξέτασης των σχετικών αιτήσεων ασύλου, ούτε υποστηρίχθηκε ότι η μεταφορά αντιβαίνει σε οποιοδήποτε άλλο άρθρο της ΕΣΔΑ. Υπεστήριξαν όμως ότι οι διαδικασίες και οι συνθήκες για τους αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα δεν είναι ικανοποιητικές και ότι ως εκ τούτου η Ιρλανδία υποχρεούται να ασκήσει τη διακριτική ευχέρεια που της παρέχει το ά. 3, παρ. 2 του κανονισμού 343/2003, αναλαμβάνοντας την ευθύνη να εξετάσει τις αιτήσεις τους για τη χορήγηση ασύλου και να αποφανθεί επ' αυτών.

Το ΔΕΕ καταρχήν προέβη στη διαπίστωση ότι το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου βασίζεται στην πλήρη και συνολική εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης και στη διασφάλιση ότι κανείς δεν θα αποστέλλεται σε χώρα όπου υπάρχει κίνδυνος να διωχθεί εκ νέου. Η τήρηση της Σύμβασης της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου του 1967 προβλέπεται από το άρθρο 18 του Χάρτη και το άρθρο 78 ΣΛΕΕ.

Επίσης, κατά πάγια νομολογία τα κράτη μέλη οφείλουν να ερμηνεύουν το εθνικό τους δίκαιο και το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ κατά τρόπο σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα που προασπίζει η έννομη τάξη της ΕΕ ή προς τις λοιπές γενικές αρχές

του δικαίου της ΕΕ¹⁴⁶. Κατά συνέπεια, το σύνολο των κρατών που μετέχουν στο κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως αυτά προστατεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης, το Πρωτόκολλο του 1967 και την ΕΣΔΑ, και είναι δυνατή συναφώς η ύπαρξη **αμοιβαίας εμπιστοσύνης** μεταξύ των κρατών μελών. Υπό τις συνθήκες αυτές, **τεκμαίρεται** ότι η μεταχείριση των αιτούντων άσυλο σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη, τη Σύμβαση της Γενεύης και την ΕΣΔΑ (σκ. 78 και 80).

Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός 343/2003 θέτει τεκμήριο ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντος άσυλο θα γίνουν σεβαστά στο κράτος μέλος που είναι καταρχήν αρμόδιο να επιληφθεί της αιτήσεως. Σε περίπτωση όμως κατά την οποία υφίσταται **σοβαρός κίνδυνος συστημικών πλημμελειών** όσον αφορά τη διαδικασία χορηγήσεως ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στο υπεύθυνο κράτος μέλος, συνεπαγόμενος την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη, των αιτούντων άσυλο που μεταφέρονται σε αυτό, η μεταφορά αυτή αντιβαίνει στην εν λόγω διάταξη (σκ. 85 και 86)¹⁴⁷.

Πράγματι, όπως αναφέρεται και στην υπό εξέταση υπόθεση, η Ελλάδα αποτέλεσε κατά το 2010 την πύλη εισόδου στην ΕΕ για ποσοστό περίπου 90 % των μεταναστών, οπότε πάνω στο κράτος μέλος αυτό ενέπνευσε ένα δυσανάλογο βάρος.

Το ΔΕΕ μνημόνευσε (σκ. 89) την απόφαση Μ. Σ. Σ. του ΕΔΔΑ, και υπογράμμισε ότι το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψιν του στην απόφαση αυτή τις εκθέσεις διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων, σχετικά με τις πρακτικές δυσχέρειες εφαρμογής του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου στην Ελλάδα, επιστολές της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, καθώς και τις εκθέσεις της Επιτροπής περί αξιολόγησης του συστήματος του Δουβλίνου και τις προτάσεις αναθεώρησης του

¹⁴⁶ Σκ. 77 της απόφασης, ορ. αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-101/01, Lindqvist, σκέψη 87, και της 26ης Ιουνίου 2007, C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophones* κ.λπ., σκέψη 28.

¹⁴⁷ Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη οφείλουν να εφαρμόζουν τη **ρήτρα κυριαρχίας** κατά το ά. 3, παρ. 2 του κανονισμού, όταν οι αιτούντες άσυλο, που πρόκειται να μεταφερθούν, διατρέχουν κίνδυνο προσβολής των αναγνωρισμένων από τον Χάρτη δικαιωμάτων τους στο πρωτεύοντως υπεύθυνο κράτος μέλος (σκ. 122 προτ. Γεν.Εισαγ). Αντιθέτως, ενδεχόμενες παραβάσεις μεμονωμένων διατάξεων των οδηγιών 2003/9, 2004/83 και 2005/85 στο πρωτεύοντως υπεύθυνο κράτος μέλος, οι οποίες όμως δεν συνιστούν συγχρόνως προσβολή των αναγνωρισμένων από τον Χάρτη δικαιωμάτων, δεν επαρκούν, προκειμένου να θεμελιώσει υποχρέωση του κράτους μέλους που προβαίνει στη μεταφορά να εφαρμόσει τη ρήτρα κυριαρχίας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 343/2003 (σκ. 123 προτ. Γεν. Εισαγ).

Κανονισμού 343/2003 με σκοπό την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας αυτού και της ουσιαστικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Με την επιφύλαξη της δυνατότητας του κράτους μέλους που πρέπει να προβεί στη μεταφορά, να εξετάσει το ίδιο την αίτηση που διαλαμβάνεται στο ά. 3, παρ. 2, του Κανονισμού, η **αδυναμία μεταφοράς αιτούντος στην Ελλάδα**, οσάκις το κράτος αυτό προσδιορίζεται ως το υπεύθυνο βάσει των κριτηρίων του Κανονισμού, **υποχρεώνει** το κράτος μέλος που όφειλε να προβεί στη μεταφορά αυτή, να συνεχίσει την εξέταση των κριτηρίων, για να διακριβώσει αν άλλο κράτος μέλος καθίσταται υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου. Σύμφωνα με το ά. 13 του Κανονισμού, σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατόν να καθορισθεί το κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως ασύλου, υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως είναι το πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε αίτηση ασύλου (σκ. 96 και 97)¹⁴⁸.

Τέλος, εφαρμογή του Κανονισμού 343/2003 βάσει αμάχητου τεκμηρίου περί του ότι το κράτος μέλος που είναι καταρχήν αρμόδιο να εξετάσει την αίτηση, σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντος άσυλο, αντιβαίνει στην υποχρέωση των κρατών μελών να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν τον κανονισμό 343/2003 κατά τρόπο σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα (σκ. 99).

Συνεπώς, το τεκμήριο περί του ότι ο αιτών άσυλο θα τύχει μεταχείρισης σύμφωνης με τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να θεωρηθεί μαχητό (σκ. 104)¹⁴⁹.

2β. Το απόσπασμα της απόφασης

Το ΔΕΕ εξέτασε τις υποθέσεις υπό το πρίσμα **δύο αρχών**: α) της αρχής της ερμηνείας του παράγωγου ευρωπαϊκού δικαίου υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ΧΘΔΕΕ και β) την αρχή της αλληλεγγύης και δίκαιης κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών μελών¹⁵⁰. Κατέληξε δε στα εξής:

¹⁴⁸ Πάντως, το κράτος μέλος στο οποίο βρίσκεται ο αιτών άσυλο πρέπει να μεριμνά, ώστε να μην παρέλθει εύλογο χρονικό διάστημα από την κατάθεση της αίτησης, κάτι που θα επιδείνωνε κατάσταση τυχόν προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του. Εφόσον παρίσταται ανάγκη, οφείλει να εξετάσει το ίδιο την αίτηση (σκ. 98).

¹⁴⁹ Το άρθρο 36 της οδηγίας 2005/85, σχετικά με την έννοια της ασφαλούς ευρωπαϊκής τρίτης χώρας, προβλέπει, (παρ. 2, στοιχεία α' και γ'), ότι τρίτη χώρα μπορεί να θεωρηθεί «ασφαλής τρίτη χώρα» μόνον σε περίπτωση κατά την οποία, όχι μόνον έχει κυρώσει τη Σύμβαση της Γενεύης και την ΕΣΔΑ, αλλά και τηρεί τις διατάξεις τους (σκ. 102).

¹⁵⁰ Πρόκειται για αρχή που διαμορφώθηκε καταρχήν νομολογιακά και στη συνέχεια εντάχθηκε στη ΣΕΕ, Συνοδινός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, όπ. π., υποσημ. 168 και 539.

Το δίκαιο της Ένωσης **δεν επιτρέπει την εφαρμογή αμάχητου τεκμηρίου** περί του ότι το κράτος μέλος το οποίο ορίζεται ως υπεύθυνο βάσει του κανονισμού 343/2003 σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης. Στις δε περιπτώσεις που είναι αδύνατο τα κράτη μέλη να αγνοούν την ύπαρξη συστημικών πλημμελειών στη διαδικασία ασύλου στο αρχικά υπεύθυνο κράτος μέλος, που αποτελούν σοβαρούς και αποδεδειγμένους λόγους για την ύπαρξη κινδύνου να υποστεί ο αιτών άσυλο απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, το άρθρο 4 του Χάρτη έχει την έννοια ότι απόκειται σε αυτά τα κράτη μέλη να μη μεταφέρουν εκεί τον αιτούντα άσυλο (σκ. 105 – 107).

Αυτή η αδυναμία μεταφοράς προς άλλο κράτος της Ένωσης υποχρεώνει το κράτος μέλος που όφειλε να προβεί στη μεταφορά αυτή, να προσδιορίσει άλλο κράτος μέλος ως υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, οφείλει να εξετάσει το ίδιο την αίτηση (σκ. 108). Με άλλα λόγια, τα κράτη μέλη οφείλουν να εφαρμόζουν τη ρήτρα κυριαρχίας κατά το ά. 3, παρ. 2 του Κανονισμού 343/2003, όταν οι αιτούντες άσυλο, οι οποίοι πρόκειται να μεταφερθούν, διατρέχουν κίνδυνο προσβολής των αναγνωρισμένων από τον Χάρτη δικαιωμάτων τους στο πρωτεύοντως υπεύθυνο κράτος μέλος (σκ. 122, προτάσεις Γεν. Εισαγ).

Δυνάμει των ανωτέρω, η απόφαση NS/ME είναι κεφαλαιώδους σημασίας, καθώς σηματοδοτεί την αυτονόητη υποχώρηση της αμοιβαίας αναγνώρισης, όταν τίθεται ζήτημα παραβίασης (ή προστασίας) των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

II. Η αξιολόγηση και ο αντίκτυπος του διαλόγου ΕΔΔΑ - ΔΕΕ

Καίτοι τα δύο δικαστήρια ενεργούν σε διαφορετικό δικαιοϊκό υπόβαθρο, το μεν ΔΕΕ ερμηνεύοντας τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, το δε ΕΔΔΑ τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, έχουν κοινό σκοπό, ήτοι την προστασία των προσφύγων δυνάμει της Σύμβασης της Γενεύης.

Τούτο αποτυπώθηκε μάλιστα και στην από 27.01.2011 κοινή Δήλωση των Προέδρων των δύο ανώτατων αυτών δικαστηρίων για την αгаστή συνεργασία τους ενόψει της – τελικά ματαιωθείσης – προσχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ¹⁵¹. Στη Δήλωση αυτή γίνεται ρητή αναφορά στο Χάρτη και τη συμβατότητά του με την ΕΣΔΑ ως εξής:

¹⁵¹www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/The+Court/TH+President/Press+conferences/PressConference2011.htm.

«στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα, τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση».

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ως άνω αποφάσεων M.S.S. και NS/ME, που εύστοχα χαρακτηρίστηκαν παραπληρωματικές. Το δε αποτύπωμα των αποφάσεων αυτών είναι αδιαμφισβήτητο τόσο στη νομολογία όσο και στη νομοθεσία.

1. Η παραπληρωματικότητα των ως άνω αποφάσεων - σταθμών

Τα Δικαστήρια και στις δύο περιπτώσεις αντιμετώπισαν παραπλήσιες υποθέσεις, όπου μετανάστης υπέβαλε αίτηση ασύλου σε χώρα της Βόρειας Ευρώπης (Βέλγιο στην υπόθεση M.S.S., Αγγλία και Ιρλανδία στην υπόθεση NS/ME) και οι αρμόδιες αρχές διαπίστωσαν ότι πρώτη χώρα εισόδου ήταν η Ελλάδα, οπότε επέλεξαν την εύκολη λύση επαναπροώθησης στη χώρα αυτή δυνάμει του Κανονισμού Δουβλίνο II, καίτοι οι συνθήκες παραμονής εκεί ήταν απάνθρωπες και ταπεινωτικές. Και όλα αυτά ενώ η Σύμβαση της Γενεύης απαγορεύει ρητά την επαναπροώθηση στο ά. 33, παρ. 1. Οι δύο αποφάσεις εξικνούν από την κοινή παραδοχή ότι κράτη, όπως η χώρα μας, αντιμετωπίζουν πιέσεις από τις αυξημένες μεταναστευτικές ροές, με προβλήματα που επιδεινώνονται λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης.

Εν όψει αυτών, το ΕΔΔΑ έλεγξε κατά πόσο στοιχειοθετείται παραβίαση των ά. 3 και 13 ΕΣΔΑ από την Ελλάδα και το Βέλγιο, το δε ΔΕΕ κατά πόσο η εφαρμογή του Δουβλίνο II ήταν συμβατή εν προκειμένω με τις προστατευτικές των θεμελιωδών διατάξεις των ά. 1 (περί ανθρώπινης αξιοπρέπειας), 4 (περί απαγόρευσης βασανιστηρίων και απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης), 18 (περί δικαιώματος ασύλου), 19, παρ. 2 (περί μη απέλασης και επαναπροώθησης) και 47 (περί δικαιώματος πραγματικής προσφυγής) του Χάρτη.

Και οι δύο αποφάσεις συντείνουν στην αποτροπή κακόπιστης εφαρμογής του Κανονισμού Δουβλίνο II¹⁵², καθώς η M.S.S. έκρινε ότι υπήρχε παραβίαση του ά. 3 ΕΣΔΑ λόγω της προώθησης του αιτούντος άσυλο στην Ελλάδα, η δε NS/ME έκρινε ότι το κράτος μέλος, όπου υπεβλήθη η αίτηση ασύλου, υποχρεούται να αναζητήσει

¹⁵² Συνοδικός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, όπ. π., σελ. 156.

άλλο κράτος μέλος υπεύθυνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου, αν υφίσταται κίνδυνος παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος πρώτης υποδοχής, διαφορετικά να εξετάσει το ίδιο την αίτηση ασύλου.

Από τις ανωτέρω αποφάσεις καθίσταται σαφές ότι τα Δικαστήρια κρίνουν απαραίτητη την αξιολόγηση όλων των πραγματικών περιστατικών και των ιδιαιτέρων περιστάσεων που κάθε αιτών αντιμετωπίζει. Συνιστούν δε θετικό οίονό πως η δυσλειτουργική πραγματικότητα της διαδικασίας ασύλου και των συνθηκών υποδοχής επιδέχεται βελτίωσης, που μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστική βελτίωση της μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών μελών¹⁵³.

2. Ο αντίκτυπος στη νομολογία και τη νομοθεσία

Η εμπέλεια των ανωτέρω αποφάσεων του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ είναι εμφανής τόσο σε νομολογιακό όσο και σε νομοθετικό επίπεδο, καθώς το ζήτημα της μεταφοράς σε ασφαλή χώρα, το τεκμήριο του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και η έννοια των συστημικών πλημμελειών απασχόλησε περαιτέρω τόσο τους δικαστές των ανωτάτων ευρωπαϊκών δικαστηρίων όσο και τους ευρωπαϊκούς συν-νομοθέτες.

2^α. Σε επίπεδο νομολογιακό

Αναφορικά με το ΕΔΔΑ, παραμένοντας αυτό πιστό στην ως άνω προσέγγισή του, επανέλαβε τη θέση του στην υπόθεση **Tarakhel κατά Ελβετίας**¹⁵⁴. Η υπόθεση αφορούσε στην άρνηση των ελβετικών αρχών να εξετάσουν αίτηση ασύλου ενός ζευγαριού Αφγανών πολιτών με έξι ανήλικα τέκνα και την μεταφορά αυτών στην Ιταλία βάσει του Κανονισμού Δουβλίνο.

Το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης έκρινε ότι υφίσταται παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, στην περίπτωση που οι ελβετικές αρχές μετέφεραν βάσει του Κανονισμού τους προσφεύγοντες αιτούντες άσυλο και τα ανήλικα τέκνα τους, χωρίς προηγουμένως να έχουν ληφθεί κατάλληλες εγγυήσεις εκ μέρους των ιταλικών αρχών

¹⁵³ Κορκά Τ., *Επιστροφές αιτούντων άσυλο σύμφωνα με τον Κανονισμό Δουβλίνο II – Ερμηνεία συστημικών ελλείψεων της διαδικασίας ασύλου*, ΕΜΕΔ 1/2014, σελ. 48.

¹⁵⁴ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-148070%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-148070%22]}), αρ. αίτησης 29217/2012, Απόφαση μείζονος σύνθεσης 04.11.2014

ότι η επίδικη μεταφορά θα λάμβανε χώρα κατά τρόπο που αρμόζει στην μικρή ηλικία των ανηλίκων τέκνων τους και ότι γενικά η οικογένεια θα παρέμενε μαζί.

Επίσης, στην υπόθεση **Sharifi κατά Ιταλίας και Ελλάδας**¹⁵⁵, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το σύστημα του Δουβλίνου πρέπει να εφαρμόζεται κατά τρόπο συμβατό με την ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, καμία μορφή συλλογικών και αδιάκριτων επιστροφών δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί κατ' επίκληση αυτού του συστήματος. Για να οριστεί δε αν η Ελλάδα ήταν πράγματι αρμόδια να αποφανθεί επί των αιτήσεων ασύλου των προσφευγόντων, οι ιταλικές αρχές θα έπρεπε να προβούν σε μία εξατομικευμένη εξέταση της κατάστασης εκάστου εξ αυτών παρά να τους απελάσουν ομαδικά.

Αναφερόμενο το Δικαστήριο τόσο στην M.S.S. όσο και στη Hirsi Jamaa¹⁵⁶, τόνισε ότι εναπόκειται στο επαναπροωθητικό κράτος να διασφαλίσει ότι το κράτος υποδοχής προσφέρει επαρκείς εγγυήσεις ότι ένα άτομο δεν θα απομακρυνθεί χωρίς αξιολόγηση των κινδύνων που αντιμετωπίζει η χώρα καταγωγής του.

Τελικώς, το Δικαστήριο έκρινε ένοχη την Ιταλία, για παραβίαση του ά. 4 Πρωτοκόλλου 4 της ΕΣΔΑ, με βάση το οποίο απαγορεύεται η συλλογική απέλαση αλλοδαπών. Την έκρινε, επίσης, ένοχη για παραβίαση αυτοτελώς του ά. 3 της Σύμβασης, με το οποίο απαγορεύεται η απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, δεδομένου ότι με την ομαδική απέλασή τους στην Ελλάδα τους εξέθεσε σε κινδύνους σχετικούς με τις ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου στην συγκεκριμένη χώρα. Έκρινε επίσης ότι υπήρξε παραβίαση του ά. 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής).

Αναφορικά με το ΔΕΕ στην απόφαση **Abdullahi**¹⁵⁷ το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο αιτών άσυλο δεν μπορεί να αμφισβητήσει την επιλογή του κριτηρίου του άρθρου 10, παρ. 1, του κανονισμού 343/2003 (σχετικά με την εξέταση της αίτησης ασύλου από το κράτος μέλος της πρώτης εισόδου στο έδαφος της Ένωσης), παρά μόνον επικαλούμενος την ύπαρξη συστημικών πλημμελειών όσον αφορά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στο κράτος μέλος αυτό, οι οποίες αποτελούν σοβαρούς και αποδεδειγμένους λόγους περί του ότι ο αιτών θα διατρέξει ουσιαστικό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη (σκ. 60). Τούτο όμως άφηνε την ερμηνεία του όρου «συστημικές πλημμέλειες» ανοιχτή, καθώς ήταν ασαφές αν

¹⁵⁵ Αρ. αίτησης υπ' αριθμ. 16643/09, Απόφαση 21.10.2014, Περισσότερα στο <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-sharifi-and-others-v-italy-and-greece-no-1664309-article-2-3-13-article-4-protocol-4>.

¹⁵⁶ Αρ. αίτησης υπ' αριθμ. 27765/09, Απόφαση μείζονος σύνθεσης, 23.02.2012.

¹⁵⁷ C 394/12, Απόφαση μείζονος σύνθεσης της 10.12.2013.

στην έννοια αυτή εμπίπτουν και λιγότερο σοβαρές πλημμέλειες στα συστήματα ασύλου των κρατών μελών.

Αυτό αποσαφηνίστηκε στην πρόσφατη απόφαση **C. Κ. και λοιποί κατά Σλοβενίας**¹⁵⁸, όπου κρίθηκε ότι η μεταφορά μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον υπό συνθήκες που αποκλείουν το ενδεχόμενο να ανακύψει από τη μεταφορά αυτή πραγματικός κίνδυνος ο ενδιαφερόμενος να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη (σκ. 65). Συναφώς, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη την ιδιαίτερος σοβαρή κατάσταση της υγείας του ενδιαφερομένου, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε αδυναμία μεταφοράς του προς άλλο κράτος μέλος, **ακόμη κι αν στο αιτούν κράτος μέλος δεν υφίστανται συστημικές ελλείψεις** όσον αφορά τη διαδικασία ασύλου και τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων. Ειδικότερα, στη σκέψη 91 της απόφασης, το Δικαστήριο απέρριψε ρητώς το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο από το άρθρο 3, παρ. 2, δεύτερο εδάφιο, του Κανονισμού Δουβλίνο III προκύπτει ότι μόνον η ύπαρξη συστημικών ελλείψεων στο υπεύθυνο κράτος μέλος μπορεί να επηρεάσει την υποχρέωση μεταφοράς του αιτούντος άσυλο προς το υπεύθυνο κράτος μέλος.

Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένεται και η απόφαση στην υπόθεση **Abubacarr Jawo**¹⁵⁹, όπου στις προτάσεις του ο Γενικός Εισαγγελέας εξικνώντας από την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και του τεκμηρίου ασφαλούς χώρας εξέτασε το ζήτημα των συστημικών πλημμελειών και της έκτασης αυτών, που μπορούν να αποκλείσουν τη μεταφορά του αιτούντος άσυλο στο αρχικά υπεύθυνο κράτος. Υπεστήριξε συγκεκριμένα ότι λόγω της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης πρέπει να τεκμαίρεται ότι η μεταχείριση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε κάθε κράτος μέλος είναι σύμφωνη με τις απαιτήσεις του Χάρτη, τη Σύμβαση της Γενεύης και την ΕΣΔΑ. Εντούτοις, το εν λόγω τεκμήριο συμφωνίας δεν είναι αμάχητο. Προκειμένου να γίνει δεκτό ότι υφίστανται σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι από τους οποίους προκύπτει ότι οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας θα διατρέξουν πραγματικό κίνδυνο να υποστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του ά. 4 του Χάρτη, λόγω των συνθηκών διαβιώσεώς τους στο κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο με βάση τον κανονισμό 604/2013, οι δικαιούχοι αυτοί πρέπει να βρίσκονται σε *ιδιαίτερος σοβαρή κατάσταση* εξαιτίας των συστημικών ελλείψεων που

¹⁵⁸ C-578/16, PPU, 16.02.2017

¹⁵⁹ C-163/17, Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα της 25.07.2018.

αντιμετωπίζουν σε αυτό το κράτος μέλος. Η διαπίστωση περί της υπάρξεως ή όχι τέτοιας καταστάσεως στο υπεύθυνο κράτος μέλος στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο με συγκεκριμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των περιστάσεων. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίζει ο ενδιαφερόμενος σχετικά με όλα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά που αφορούν τις συνθήκες διαβιώσεως των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο υπεύθυνο κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των κανονιστικών ρυθμίσεων καθώς και του τρόπου με τον οποίο εφαρμόζονται εν τοις πράγμασι. Επίσης, το αιτούν δικαστήριο μπορεί, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να διορίσει πραγματογνώμονα (σκ. 144).

2β. Σε επίπεδο νομοθεσίας

Ενώ μετά την απόφαση NS/ME πολλοί περίμεναν αναλόγως την αναμόρφωση του Κανονισμού Δουβλίνο, ο Κανονισμός Δουβλίνο III κράτησε ανέγγιχτη την διάταξη περί κριτηρίων για τη μετάθεση της ευθύνης εξέτασης της αίτησης ασύλου. Πλην όμως, έλαβε υπ' όψιν την ανωτέρω απόφαση στο ά. 3, παρ. 2, εδ. β και γ, όπου προβλέπεται ότι, όταν είναι αδύνατη η μεταφορά αιτούντος στο κράτος μέλος που έχει προσδιορισθεί πρωτίστως ως υπεύθυνο, εξαιτίας βάσιμων λόγων που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν συστημικές ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων στο εν λόγω κράτος μέλος, με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το προσδιορίζον κράτος μέλος εξακολουθεί να εξετάζει τα κριτήρια του κεφαλαίου III, ώστε να διαπιστώσει αν άλλο κράτος μέλος μπορεί να προσδιοριστεί ως υπεύθυνο. Όταν η μεταφορά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, βάσει της παρούσας παραγράφου, σε κάποιο κράτος μέλος που έχει προσδιορισθεί σύμφωνα με τα κριτήρια του κεφαλαίου III ή στο πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση, το προσδιορίζον κράτος μέλος καθίσταται το υπεύθυνο κράτος μέλος.

Σημειωτέον όμως ότι, καίτοι το Δουβλίνο III επεχείρησε να ενσωματώσει την απόφαση NS, ώστε να εισάγει εξαίρεση στο σύστημα Δουβλίνο, γίνεται αναφορά σε κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης και όχι παραβίασης άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επίσης, κι αν διαπιστωθεί τέτοιος κίνδυνος, το

αποφασίζουν κράτος μέλος δεν καθίσταται αυτομάτως υπεύθυνο, αλλά καλείται να εξετάσει αν πληρούνται τα κριτήρια του Κανονισμού σε άλλο κράτος μέλος.

Για το λόγο αυτό υποστηρίζεται ορθώς ότι στο Δουβλίνο III υιοθετείται το **κρατοκεντρικό** μοντέλο παρά μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση¹⁶⁰. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το Προοίμιο του Κανονισμού, σύμφωνα με το οποίο θα πρέπει να δημιουργηθεί διαδικασία έγκαιρης προειδοποίησης, ετοιμότητας και διαχείρισης κρίσεων σχετικά με το άσυλο για την αποτροπή της επιδείνωσης ή της κατάρρευσης των συστημάτων ασύλου, προκειμένου να εξασφαλισθεί σταθερή συνεργασία στο πλαίσιο του παρόντος κανονισμού και να αναπτυχθεί αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την πολιτική περί ασύλου.

Παρόλα αυτά, **η νομοθετική αναγνώριση της απόφασης NS έθεσε τέλος στον αυτοματισμό** των μεταφορών στο πλαίσιο του συστήματος Δουβλίνο και υποχρεώνει τις εθνικές αρχές να εξετάζουν πρωτίστως τις καταγγελίες των αιτούντων για παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Έθεσε τέλος στο αμάχητο τεκμήριο υπέρ των κρατών μελών ως σεβόμενων τα θεμελιώδη δικαιώματα και επανακαθόρισε τη σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των εθνικών αρχών¹⁶¹.

Γ3. Η υποφωτισμένη θετική μορφή της αμοιβαίας αναγνώρισης στο άσυλο

Η αξιοποίηση της αρχής αμοιβαίας αναγνώρισης στο άσυλο είναι περιορισμένη, καθώς στο Σύστημα Δουβλίνο έχει χρησιμοποιηθεί στην **αρνητική της μορφή**, υπό την έννοια ότι μια απόφαση των εθνικών αρχών περί επαναπροώθησης του αιτούντα άσυλο σε άλλο κράτος μέλος αναγνωρίζεται και εκτελείται σχεδόν αυτόματα από το άλλο κράτος μέλος¹⁶².

Τι συμβαίνει όμως με τις θετικές περί ασύλου αποφάσεις;

Θεωρητικά, η αμοιβαία αναγνώριση, όπως θεμελιώνεται στο ά. 78 της Συνθήκης της Λισαβόνας, συνεπάγεται ένα ενιαίο καθεστώς σε όλη την ΕΕ. Όμως, ενώ η εναρμόνιση των εθνικών κανόνων στο δίκαιο του ασύλου σχετικά με τις συνθήκες υποδοχής και τις προϋποθέσεις χορήγησης της ιδιότητας του πρόσφυγα προχωρεί, 16 χρόνια μετά το Τάμπερε οι αιτήσεις ασύλου εντός ΕΕ εξετάζονται ακόμη από κάθε

¹⁶⁰ Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, όπ. π.

¹⁶¹ Mitsilegas V., *Solidarity and Trust in the Common European Asylum System*, όπ. π, σελ. 196.

¹⁶² Τούτο, όμως, με την επιφύλαξη των ορίων που έθεσε η απόφαση MS.S. και στη συνέχεια η NS/ME, όπως προαναφέραμε.

κράτος μέλος χωριστά. Για το λόγο αυτό γίνεται λόγος περισσότερο για διάδραση μεταξύ των εθνικών νομικών συστημάτων στον τομέα αυτό παρά για ένα κεντροποιημένο σύστημα.

Επίσης, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 οι πρόσφυγες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως οι πλέον προνομιούχοι αλλοδαποί. Στη δε περίπτωση της ΕΕ είναι ενάντια στο σκοπό που επιτελεί το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, να υπάρχει η δυνατότητα ένα κράτος μέλος να εκδώσει σε τρίτη χώρα ένα μη ευρωπαϊό πολίτη που όμως απολαμβάνει διεθνούς προστασίας, και να διατρέχει αυτός ως αποτέλεσμα της έκδοσής του τον κίνδυνο της επαναπροώθησης ή της αλυσιδωτής επαναπροώθησης, αντιβαίνει δε αυτό και στην υποχρέωση των κρατών μελών τήρησης της αρχής της μη επαναπροώθησης¹⁶³.

Όμως στην πράξη οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας δεν έχουν τα ίδια δικαιώματα ελεύθερης μετακίνησης, όπως οι ευρωπαίοι πολίτες, ούτε υπάρχει συναίνεση ως προς την αναγνώριση των θετικών αποφάσεων ασύλου άλλων κρατών μελών.

Προς το παρόν όσοι έχουν λάβει διεθνή προστασία μπορούν να μετακινηθούν σε άλλο κράτος μέλος είτε βάσει εθνικών σχεδίων μεταναστευτικής πολιτικής, σύμφωνα με την Οδηγία σχετικά με τους επί μακρόν διαμένοντες¹⁶⁴, όπου αντιμετωπίζονται όπως οποιοσδήποτε πολίτης τρίτης χώρας, είτε μέσω της οικογενειακής επανένωσης είτε παράνομα. Αργότερα, δε, θα μπορούν να μετακινούνται και δυνάμει της Οδηγίας Μπλε Κάρτας που πρόκειται να τροποποιηθεί¹⁶⁵.

Δεδομένου όμως ότι οι δικαιούχοι της διεθνούς προστασίας μετακινούνται μέσω διαφόρων καναλιών, καθίσταται σαφές ότι πρέπει να εφαρμοσθεί ένα σύστημα πιο ευέλικτο και ρεαλιστικό, για να αντιμετωπίσει τις διαρκείς προκλήσεις¹⁶⁶.

¹⁶³ Συναφής η απόφαση M.C. v Bulgaria του ΕΔΔΑ (αρ. αίτησης 39272/98, 04.12.2003), όπου ο αιτών έφυγε από το Ρωσία, υπήχθη στο καθεστώς του πρόσφυγα στην Πολωνία και της ανθρωπιστικής βοήθειας στη Γερμανία. Η Ρωσία ζήτησε την έκδοσή του και οι βουλγαρικές αρχές τον έστειλαν στα σύνορα με τη Ρουμανία. Ο εισαγγελέας της Βουλγαρίας διέταξε την έκδοσή του στη Ρωσία, το οποίο τελικά απεφύχθη με την ενεργοποίηση του άρθρου 39 του Εσωτερικού Κανονισμού του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με το οποίο προσωρινά μέτρα μπορούν να διαταχθούν, κατόπιν αιτήματος ενός διάδικου μέρους ή άλλου ενδιαφερομένου ή αυτεπαγγέλτως, προς το συμφέρον των μερών ή για την ομαλή διεξαγωγή της δίκης.

¹⁶⁴ Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου της 25.11.2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες, η οποία τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2011/51/ΕΕ του Συμβουλίου και του ΕυρΚοινοβουλίου.

¹⁶⁵ Οδηγία 2009/50/ΕΚ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων χωρών εκτός ΕΕ με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης. Ορ. και πρόταση της Επιτροπής για την τροποποίηση της Οδηγίας στο από 07.06.2016 δελτίο τύπου, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2041_el.htm

¹⁶⁶ European Council on Refugees and Exiles, Protected across borders: Mutual recognition on asylum decisions in the EU, <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/Policy-Note-03.pdf>

Κι ενώ η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης χρησιμοποιείται στο ΧΕΑΔ για να ενισχύσει τα κράτη μέλη, όπως προαναφέραμε, είναι εξίσου σημαντική η δυναμική της προς το σκοπό ενίσχυσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Ειδικότερα, η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στις θετικές αποφάσεις ασύλου εξυπηρετεί τους ακόλουθους σκοπούς:

Α) δημιουργεί ασφάλεια δικαίου σχετικά με το καθεστώς και τα δικαιώματα των προσφύγων στο ΧΕΑΔ εντός της ΕΕ

Β) εξυπηρετεί το στόχο δημιουργίας ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου

Γ) τίθεται στο επίκεντρο η αλληλεγγύη στα ζητήματα δικαιωμάτων των προσφύγων.

Δ) η αμοιβαία αναγνώριση θετικών αποφάσεων ασύλου είναι άμεσο επακόλουθο των εξελίξεων στις συνθήκες υποδοχής και διαδικασίες εξέτασης ασύλου. Η υιοθέτηση κοινών κανόνων υποδοχής και εξέτασης των αιτημάτων ασύλου διευκολύνει την εδραίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που απαιτείται για την αναγνώριση των θετικών αποφάσεων ασύλου εντός ΕΕ¹⁶⁷.

Έτσι, ανεξαρτήτως του κράτους μέλους όπου το άτομο αναγνωρίστηκε ως πρόσφυγας, θα μπορεί να διαλέξει την κατοικία του σε άλλο κράτος μέλος, με το οποίο έχει στενότερους δεσμούς ή γνωρίζει τη γλώσσα ή μπορεί να εξεύρει ευκολότερα εργασία. Επίσης, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα σημαντικό βήμα προς την ενδοενωσιακή κινητικότητα, δίνοντας ευελιξία στους ενδιαφερόμενους να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους και να βρουν εργασία εντός ΕΕ. Ακόμη, θα ήταν και ένα βήμα προς ένα ομοιόμορφο καθεστώς των δικαιούχων διεθνούς προστασίας, οδηγώντας σε ένα κεντροποιημένο σύστημα ασύλου εντός ΕΕ τόσο ως προς την απονομή αλλά και τη μετακίνηση των δικαιούχων.

Μάλιστα στην Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την αναμόρφωση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου το 2016¹⁶⁸ υπήρχε η πρόταση να τεθεί σε εφαρμογή ένα νέο σύστημα το οποίο θα μεταβιβάζει την ευθύνη εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από το εθνικό επίπεδο στο ενωσιακό. Ο μετασχηματισμός του Ευρωπαϊκού Γραφείου Υποστήριξης του Ασύλου σε ένα ενωσιακό γραφείο πρώτης υποδοχής με εθνικά παραρτήματα σε κάθε κράτος μέλος και η θέσπιση ενός

¹⁶⁷ Mitsilegas V., *Mutual Recognition of Positive Asylum Decisions in the European Union*, 12.05.2015, στο <https://free-group.eu/2015/05/12/mutual-recognition-of-positive-asylum-decisions-in-the-european-union/>

¹⁶⁸ COM 2016, 197 final, 8-9.

συστήματος εξέτασης των αιτημάτων σε δεύτερο βαθμό σε ενωσιακό επίπεδο κινείται προς αυτή την κατεύθυνση.

Σε κάθε περίπτωση, η κεντροποίηση του συστήματος είναι εφικτή λαμβανομένου υπόψιν του βαθμού εναρμόνισης του δικαίου του ασύλου, των κοινών καταβολών αναφορικά με τη διεθνή προστασία και των αυξημένων αναγκών.

Συμπερασματικά, προς το σκοπό της ενίσχυσης της αλληλεγγύης στον προσφυγικό τομέα, με τη θετική πλευρά της αμοιβαίας αναγνώρισης θα μπορούσε να γίνει αυτό ακριβώς το πέρασμα από μία κρατοκεντρική αλληλεγγύη προς μία ανθρωποκεντρική αλληλεγγύη¹⁶⁹, ήτοι από ένα κρατοκεντρικό σύστημα (γύρω από το κράτος μέλος) σε ένα ανθρωποκεντρικό σύστημα (γύρω από τον αιτούντα άσυλο).

¹⁶⁹ Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, όπ. π.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης διατρέχει όλους τους τομείς του ΧΕΑΔ, καθώς διευκολύνει τη συνεργασία των κρατών μελών, χωρίς να απαιτείται εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών τους.

Στο δρόμο για την ολοκλήρωση του ΧΕΑΔ εντάσσονται και οι πρόσφατες εξελίξεις με την οδηγία για την ποινική αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής¹⁷⁰, τον κανονισμό για την Ευρωπαϊκή Εισαγγελική Αρχή¹⁷¹ και την οδηγία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας¹⁷².

Όμως, σε αυτή την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν αφενός η κρατική κυριαρχία και η ασυμβατότητα πολλές φορές των ποινικών συστημάτων των κρατών μελών, και αφετέρου η ανάγκη περιφρούρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υποκειμένων, που ούτως ή άλλως δοκιμάζονται, όπως στην περίπτωση ενός εκζητουμένου στο πλαίσιο εκτέλεσης ενός ΕΕΣ ή στην περίπτωση ενός αιτούντα άσυλο.

Αυτή η διακύβευση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην περίπτωση του ΕΕΣ οδήγησε στο να χαρακτηριστεί η απόφαση – πλαίσιο ως «δούρειος ίππος», με τον οποίο τα κράτη μέλη της ΕΕ παρακάμπτουν εντέχνως τις προστατευτικές διατάξεις των ατομικών δικαιωμάτων, προκρίνοντας την ασφάλεια εντός του ΧΕΑΔ¹⁷³.

Στη δε πολιτική ασύλου, ο σκοπός ταχείας διεκπεραίωσης των αιτημάτων ασύλου και οι πολιτικές σκοπιμότητες σχετικά με την κατανομή του βάρους των προσφυγικών ροών στα κράτη μέλη οδήγησαν σε καταστάσεις προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο.

Θα λέγαμε ότι γινόμαστε μάρτυρες μιας **αναμέτρησης ανάμεσα στην ενωσιακή ιδεολογία της ασφάλειας και της ποινικής καταστολής¹⁷⁴ από τη μια μεριά και στα όρια που θέτουν τα θεμελιώδη δικαιώματα από την άλλη.**

¹⁷⁰ Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου την 05.07.2017 σχετικά με την καταπολέμηση, μέσω του ποινικού δικαίου, της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

¹⁷¹ Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 της 12.10.2017 σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας.

¹⁷² Οδηγία (ΕΕ) 2017/541 της 15.03.2017 για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την αντικατάσταση της απόφασης – πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ του Συμβουλίου και για την τροποποίηση της απόφασης 2005/671/ΔΕΥ.

¹⁷³ Schünemann: Europäischer Haftbefehl und EU-Verfassungsentwurf auf schiefer Ebene, ZRP, 36 (2003), 186. Ο ίδιος ο συγγραφέας κάνει λόγο για οδοστρωτήρα αλλαγών στον τομέα του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου από το 1995 και εντεύθεν. Στο Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, όπ. π.*

¹⁷⁴ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., *Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου*, ΠΧρον ΞΗ 2018, σελ. 497 επ.

Όσον λοιπόν η αμοιβαία αναγνώριση προωθεί τη δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου για τις ανάγκες της δίωξης και εκτέλεσης απόφασης και ενός ενιαίου συστήματος ασύλου, άλλο τόσο πρέπει η ΕΕ να προνοήσει για την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και για τη δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου υπεράσπισης των προσώπων.

Προς αυτή την κατεύθυνση είχε υποβληθεί πρόταση δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Συνηγόρου (Eurodefensor)¹⁷⁵, του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ποινικής Υπεράσπισης και του Συνηγόρου του Πολίτη για το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο (European Criminal Law Ombudsman)¹⁷⁶. Επίσης, στον τομέα του ασύλου, προκειμένου να επιτευχθεί μία αποτελεσματική, δίκαιη και ανθρωποκεντρική πολιτική ασύλου, η Επιτροπή πρότεινε τη θέσπιση μίας πλήρως εναρμονισμένης κοινής διαδικασίας ασύλου στην ΕΕ¹⁷⁷.

Σε αυτή την πραγματικότητα, όπου αναζητείται η ισορροπία μεταξύ της ολοκλήρωσης και της προστασίας των δικαιωμάτων, τα δύο Ανώτατα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια στέκουν ως **ανάχωμα**.

Κι ενώ το ΔΕΕ επεχείρησε αρχικά «έναν αδιέξοδο μονόλογο στο όνομα της αυτονομίας και της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης»¹⁷⁸ σχετικά με τις εγγυήσεις δικαστικής προστασίας του εκζητουμένου κατά την εκτέλεση ενός ΕΕΣ, σήμερα μετά από νομολογιακές ζυμώσεις παίρνει αποστάσεις από την τακτική του μονολόγου και συμμετέχει σε έναν εποικοδομητικό διάλογο με το ΕΔΔΑ.

Το δε ΕΔΔΑ, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Αντιπρόεδρος του κ. Σισιλιάνος¹⁷⁹, δείχνει μεν κατανόηση ως προς τα κατ' εξαίρεση μέτρα που μπορεί να ληφθούν σε τέσσερις περιπτώσεις (ένοπλες συρράξεις, τρομοκρατία, μεταναστευτικές ροές, οικονομική κρίση), υπό την προϋπόθεση όμως ότι δε θίγεται ο πυρήνας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Πράγματι, η νομολογιακή πραγματικότητα ανέδειξε το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ σε υπέρμαχους των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και αυτός ο διάλογος μεταξύ των

¹⁷⁵ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., *Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ΠονΧρ ΝΣΤ' (2006), 586-587.

¹⁷⁶ https://www.ccbe.eu/search/index.html?tx_kesearch_pi1%5Bpage%5D=100&tx_kesearch_pi1%5Bword%5D=&%3BcHash=d06c5ed16f28f5d2563356b3986a172b&cHash=d90cb75bcd3500e9bdec30a8c4416155

¹⁷⁷ Περισσότερα για την πρόταση μεταρρύθμισης του ΚΕΣΑ στο Παπακωνσταντίνης Μ., *Το παρόν και το μέλλον του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ)*, ΕΕυρΔ 2: 2018, σελ. 185.

¹⁷⁸ Τσόλκα Ό., *Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, όπ. π., σελ. 428.

¹⁷⁹ Sisilianos L. – A., *The European Court of Human Rights at a time of Crisis in Europe*, 16.10.2015, στο https://www.echr.coe.int/.../Speech_Judge_Sicilianos_Le

Ανωτάτων αυτών Δικαστηρίων συμπληρώνεται από την αλληλεπίδραση με τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία ως ερμηνευτής και εφαρμοστής του δικαίου στο εσωτερικό των κρατών μελών πρέπει να είναι σε ανοιχτή επικοινωνία. Πρόκειται για έναν διάλογο απαραίτητο στο πλαίσιο της αποκαλούμενης «δικαστικής διπλωματίας»¹⁸⁰ προς το σκοπό καλύτερης απονομής δικαιοσύνης.

Εν κατακλείδι, τόσο η ΕΣΔΑ όσο και ο Χάρτης δεν αποτελούν πολυτελή κείμενα, αλλά αναπόσπαστο κομμάτι της τρέχουσας δικηγορικής και δικαστικής ύλης και πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο της διάδρασης των δικαστηρίων, ευρωπαϊκών και εθνικών, ώστε ο στόχος της αμοιβαίας αναγνώρισης να μην οδηγήσει στην υπονόμηση των ίδιων δικαιωμάτων που αυτή επιδιώκει να εγγυηθεί.

¹⁸⁰ Ο όρος «δικαστική διπλωματία» αποδόθηκε στον Πρόεδρο ΕΔΔΑ Jean – Paul Costa στο Ροζάκης Χ., *Ο διάλογος μεταξύ του ΕΔΔΑ και των Εθνικών Δικαστηρίων*, Δικαιώματα του Ανθρώπου, Τ. 76, 2018, σελ. 357. Συναφώς ο Καθηγητής Εμ. Ρούκουνας είχε υποστηρίξει ότι το μέλλον του διεθνούς δικαίου βρίσκεται στον εθνικό δικαστή.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Ελληνόγλωσση

Ακριβοπούλου Χ.Μ., Παπανδρέου Μ., *Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας*, στο <https://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asylo/>

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., *Νεότερες εξελίξεις του ποινικού δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 2006, σελ. 586.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., *Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ σε ποινικές υποθέσεις: Η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ενωσιακό δίκαιο και η σημασία της για την Έλληνα εφαρμοστή του δικαίου*, ΠοινΧρονικά ΞΖ 2018, σελ. 561 επ.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., *Υπερκρατικός προσδιορισμός της ποινικής καταστολής: Ιδεολογικοί άξονες ανάπτυξης του ενωσιακού ποινικού δικαίου*, ΠΧρον ΞΗ 2018, σελ. 497 επ.

Κανελλόπουλος Π., *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 5η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010.

Καρανικόλας Σπ., *Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Κορκά Τ., *Επιστροφές αιτούντων άσυλο σύμφωνα με τον Κανονισμό Δουβλίνο II – Ερμηνεία συστημικών ελλείψεων της διαδικασίας ασύλου*, ΕΜΕΔ 1/2014, σελ. 48.

Κουρκούτη Χ. παρατηρήσεις επί της Melloni, ΕΕΕυρΔ 1:2013, σελ. 93.

Μαργαρίτης Κ., παρατηρήσεις στη Melloni, ΕΕΕυρΔ: 2, 2014, σελ. 244 επ.

Μουζάκης Δ., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2009.

Μπαξεβάνης Χρ. *Το ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου υπό το πρίσμα της αρχής της αλληλεγγύης* (άρθρο 80 ΣΛΕΕ), Το Σύνταγμα 3/2017, 727 επ.

Μπρεδήμας Α., *Οι κατευθυντήριες Αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο πλαίσιο των επιταχυνόμενων διαδικασιών ασύλου*, στο Ημερίδα Άσυλο, Διεθνές Δίκαιο και Εθνικά Δίκαια, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 21 επ.

Μυλωνόπουλος Χ., *Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης*, Πλογ 2003, σελ. 2259.

Μυλωνόπουλος Χ., *Η κατάργηση του διττού αξιοποιίνου ως κατάχρηση δικαιώματος και η νομολογία του ΔΕΚ για το ΕΕΣ*, ΠΛογ 2007, σελ. 1 επ.

Νάσκου – Περράκη Π., Παπαγεωργίου Γ., Μπαξεβάνης Χρ., *Πρόσφυγες και Αιτούντες Άσυλο, Παγκόσμια, Ευρωπαϊκή και Εθνική Διάσταση*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Νικολακοπούλου – Στεφάνου Ηρώ, *Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου σε συνθήκες κρίσης*, ΕΕΕυρΔ 1: 2016, σελ. 1.

Παπαγεωργίου Ιω., *Το άσυλο και η μετανάστευση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, ΕΕυρΔ 4:2010, σελ. 499.

Παπακωνσταντής Μ., *Το παρόν και το μέλλον του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ)*, ΕΕυρΔ 2: 2018, σελ. 177 επ.

Ροζάκης Χ., *Ο διάλογος μεταξύ του ΕΛΔΑ και των Εθνικών Δικαστηρίων*, Δικαιώματα του Ανθρώπου, Τ. 76, 2018, σελ. 357

Σισιλιάνος Λ. Α., Συνηγ. 82/2010, σελ. 60.

Συνοδινός Χ., *Η επίδραση του ευρωπαϊκού δικαίου στο καθεστώς ασύλου των προσφύγων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Τόγιας Σ., *Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic)*, ΠοινΧρον ΕΖ 2014, 330.

Τσόλκα Ό., *Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΠοινΧρ ΞΗ/2018, σελ. 425 επ.

Φραγκάκης Ν., *Ανθρώπινα δικαιώματα και ευρωπαϊκή ενοποίηση*, ΝοΒ 50, 2002, σελ. 1413 επ.

Φυτράκης Ε., *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης σε εφαρμογή: Νέες εξελίξεις, νέες ανησυχίες*, ΠοινΔικ 2006, 210-220.

Χρυσικός Δ., *Η έκδοση ως θεσμός του Ποινικού Δικαίου*, Π.Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ξενόγλωσση

Bem K., *The European Arrest Warrant and the Polish Constitutional Court Decision of 27 April 2005*, σε Guild (ed.), *Constitutional challenges to the European Arrest Warrant*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006, 125-136

Garlick P., *The European Arrest Warrant and the ECHR*, στο R. Blekxtoon and W. van Ballegooij (eds.), *Handbook on the European Arrest Warrant* (The Hague: TMC Asser Press, 2005), σελ. 167 επ.

Gaspar – Szilagyi Sz., “*Joined Cases Aranyosi and Căldăraru. Converging Human Rights Standards, Mutual Trust and a New Ground for Postponing a European Arrest Warrant*”, <https://acelg.blogactiv.eu/2016/06/01/joined-cases-aranyosi-and-caldararu-converging-human-rights-standards-mutual-trust-and-a-new-ground-for-postponing-a-european-arrest-warrant>

Harvey C., *The right to seek asylum in the European Union*, European Human Rights Law Review 2004, σελ. 17-36.

Horng Der-Chin, *The principle of Mutual Recognition – The European Union’s Practice and Development*, World Competition 1999, Issue 2, σελ. 135-155.

Keijzer N., *The European Arrest Warrant Framework Decision between past and future*, σε Guild (ed.), *Constitutional Challenges to the European Arrest Warrant*, Nijmegen: Wolf Legal Publishes 2006, σελ. 13-73.

Lavenex S., *Mutual recognition and the monopoly of force: limits of the single market analogy*, JEPP 2007, 762-769.

Mackarel M., *Human Rights as a Barrier to surrender*, στο Keijzer and Van Sliedregt, *European Arrest Warrant*, σελ. 143 επ.

Nilsson H., *Mutual trust and mutual recognition of our differences. A personal view*, in G. de Kerchove / A. Weyembergh (eds), *La reconnaissance mutuelle des décisions judiciaires pénales dans l’Union Européenne*, Editions de l’Université de Bruxelles, 2001, σελ. 155-159.

Peers St., *Proposed Framework Decision on European Arrest Warrants*, 11.09.2001, διαθέσιμο σε www.statewatch.org/news/2001/oct/ewarrant.pdf

Stessens G., *The principle of mutual confidence between judicial authorities in the area of freedom, justice and security*, in G. de Kerchove & A. Weyembergh eds., 2002, *L’ espace pénale européen: enjeux et perspectives*, Bruxelles, Editions de l’Université de Bruxelles.

Swoboda S., *The self – perception of the European Court of Justice and its neglect of the defense perspective in its preliminary rulings on judicial cooperation in criminal matters: a small note on a fundamental misunderstanding*, www.zis-online.com/dat/artikel/2015_7-8_935.pdf

Mitsilegas V., *The constitutional implications of mutual recognition in criminal matters in the EU* (2006) 43 Common Market Law Review, Issue 5, σ. 1277-1311

Mitsilegas V., *Trust – Building Measures in the European Judicial Area in Criminal Matters: Issues of Competence, Legitimacy and Inter – institutional Balance*, σε Carrera and Balzacq, *Security versus freedom? A challenge for Europe's Future*, Aldershot: Ashgate 2006

Mitsilegas V., *EU Criminal Law*, Oxford, Hart Publishing, 2009

Mitsilegas V., *Solidarity and Trust in the Common European Asylum System*, CMS 2014, Vol. 2, και <https://www.imiscoe.org/journal-cms-2/comparative-migration-studies-2014-2/67-4-mitsilegas-v-2014-solidarity-and-trust-in-the-common-european-asylum-system>

Mitsilegas V., *Mutual Recognition of Positive Asylum Decisions in the European Union*, 12.05.2015, στο <https://free-group.eu/2015/05/12/mutual-recognition-of-positive-asylum-decisions-in-the-european-union/>

Mitsilegas V., *Solidarity beyond the state*, Σεπτέμβριος 2016, <https://www.opendemocracy.net/valsamis-mitsilegas/solidarity-beyond-state-towards-model-of-solidarity-centred-on-refugee>

Tzevelekos V., *When Elephants Fight It Is the Glass that Suffers: Hegemonic Struggle in Europe and the Side – Effects for International Law*, σε K. DZehtsiarou (eds), *Human Rights Law in Europe: The Influence, Overlaps and Contradictions of the EU and the ECHR*, Routledge, London, 2014, σελ. 9-34.

Sisilianos L. – A., *The European Court of Human Rights at a time of Crisis in Europe*, 16.10.2015, στο https://www.echr.coe.int/.../Speech_Judge_Sicilianos_Le

Ιστοσελίδες

Έκθεση 2017-2018 της Διεθνούς Αμνηστίας για την κατάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, διαθέσιμη στο www.amnesty.org.

<http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-sharifi-and-others-v-italy-and-greece-no-1664309-article-2-3-13-article-4-protocol-4>

<https://www.thepressproject.gr/article/135242/Doublino-4-kai-poines-se-osous-den-dexontai-prosfuges-zita-o-Bitsas>

<https://www.constitutionalism.gr/2407-ta-temeliwdi-dikaiwmata-toy-aitoynta-politiko-asy/>.

La protection des droits de l'homme dans le context des procédures d'asile accélérées, CDDH (2009), στο <http://rm.coe.int/09000016806aff8c>

Έκθεση 2017-2018 της Διεθνούς Αμνηστίας για την κατάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, διαθέσιμη στο www.amnesty.org
www.statewatch.org/news/2001/oct/ewarrant.pdf
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.303.01.0001.01.ELL&toc=OJ:L:2018:303:TOC

European Council on Refugees and Exiles, Protected across borders: Mutual recognition on asylum decisions in the EU, στο <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/Policy-Note-03.pdf>
www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/The+Court/THe+President/Press+conferences/PressConference2011.htm

CCBE, EAW Rights, *Analysis of the implementation and operation of the European Arrest Warrant from the point of view of defense practitioners*, σελ. 45, www.ccbe.eu
<http://www.europarl.europa.eu/news/el/agenda/briefing/2018-12-10/8/sto-sengken-voulgaria-kai-roumania>

Library of the European Parliament, *European Arrest Warrant, Fundamental Rights and constitutional guarantees*, 25.03.2010, στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2010/100129/LDM_BRI\(2010\)100129_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2010/100129/LDM_BRI(2010)100129_REV2_EN.pdf)